

บทที่ 2

ลักษณะการจัดการประถมศึกษาของไทยโดยทั่วไปตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน

การแบ่งยุคสมัยของการศึกษาของไทยนั้นมิได้แบ่งไว้หลายแบบ ตามเหตุผลที่ต้องการ เช่น เศษ บุนนาค (2517 : 4) แบ่งยุคสมัยของการศึกษาเป็น 3 ยุค ตามเหตุการณ์คุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก แต่ ทิพวรรณ ยุทธโยธิน (2528 : 41) กล่าวว่า การแบ่งยุคของประวัติศาสตร์การศึกษาไทยนั้นมิได้แบ่งตามยุคของประวัติศาสตร์ แต่แบ่งตามลักษณะของการจัดการศึกษา โดยยึดถือหลักการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาแต่ละครั้งเป็นสำคัญซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ยุค ดังนี้

1. การประถมศึกษาสมัยโบราณ เริ่มตั้งแต่กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4) ช่วง พ.ศ. 1826 ถึง พ.ศ. 2411
2. การประถมศึกษาในสมัยปฏิรูปการศึกษา รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงพุทธศักราช 2411 - 2453
3. การศึกษาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย (ระหว่างสมัยรัชกาลที่ 6 - ต้นสมัยรัชกาลที่ 7) ช่วง พ.ศ. 2453 ถึง พ.ศ. 2475
4. การประถมศึกษาสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน

การจัดการศึกษาสมัยโบราณ (ก่อน พ.ศ. 1800 - พ.ศ. 2411)

การจัดการศึกษาในสมัยโบราณ แบ่งออกเป็น 5 ช่วงคือ ช่วงก่อนสมัยสุโขทัย (ก่อน พ.ศ. 1800) ช่วงสมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1800 - 1893) ช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310) ช่วงสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 - 2325) และช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411) มีวิธีการดำเนินการจัดการดังนี้คือ

1. การจัดการประถมศึกษาก่อนสมัยสุโขทัย (ก่อน พ.ศ. 1800)

การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา หรือการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่เด็กในวัยเรียนของไทยตามที่มีหลักฐานปรากฏทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีนั้น เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยน่านเจ้า (วรวีทย์ วคินสรากร 2519 : 4) ดังที่ มล.มานิจ ชุมสาย ได้เขียนไว้ในคำนำของหนังสือประวัติการศึกษาภาคบังคับบ้านในประเทศไทยว่า "การศึกษาของไทยนั้นมีประวัติมาแต่โบราณกาล และข้าพเจ้ายังได้พบในกาลต่อมา ณ หอสมุดแห่งชาติฝรั่งเศส ที่กรุงปารีส อีกว่า ไทยมีอักษรของตนเองใช้ตั้งแต่สมัยน่านเจ้ามาแล้ว"

การจัดการศึกษาในสมัยน่านเจ้านั้นไม่มีรายละเอียดปรากฏชัดว่ามีการจัดการศึกษาอย่างไร เริ่มมีรายละเอียดตั้งแต่สมัยลานนาไทยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ศิริภาณุจันท์ โกลุสมภ์ และราตรี กิรติบุรุษพงศ์ (2528 : 1) กล่าวว่า สำหรับการจัดการศึกษาในสมัยลานนาไทยนั้นวัดเป็นผู้จัดการศึกษาในเบื้องต้นหรือระดับประถมศึกษา ส่วนฆราวาสที่มีความชำนาญพิเศษในวิชาช่างจะเป็นผู้ให้การศึกษาแก่ผู้ที่สนใจ ซึ่งมักจะ เป็นไปในลักษณะของการสืบทอดทางเครือญาติ ในส่วนที่วัดเป็นผู้จัดนั้นจะมีพระ เป็นครูสอนอ่านและเขียนหนังสือ ซึ่งมี 3 ประเภท คือ

1. ตัวหนังสือไทยยวน (หนังสือเมือง)
2. หนังสือสุโขทัย (หนังสือฝักขาม)
3. หนังสือขอมไทย (ขอมเมือง)

ส่วนครูที่สอนในวัดแยกออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. คู้หลวง หรือ เจ้าอาวาส ทาหน้าทีครูใหญ่
2. คู้บาลกำ หรือ พระที่มีพรรษาสูงกว่า 5 พรรษาขึ้นไปสอนภิกษุ
3. คู้หนาน หรือ พระที่อ่อนพรรษาทาหน้าที่สอนชะโงมวัด (เด็กวัด ลิกซ์วัด หรือ คิชย์วัด)

คิชย์วัด เมื่ออายุประมาณ 10 ขวบ จะเริ่มหัดอ่าน เขียนตัวอักษร เลข และสวดมนตร์ไหว้พระจนเมื่ออายุพอสมควรก็บวชเป็นพระเรียนอ่านเขียนที่ยากและสูงขึ้นจนถึงขั้นอักษรระดับสูง

การประถมศึกษาของไทยในสมัยลานานี้ คือช่วงที่เด็กเป็นชะโงกวัดและ เรียนหนังสือจาก คุหนานันเอง โดยจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนนั้นมุ่ง ให้นำเด็กมีความรู้พื้นฐานที่จะศึกษาพระธรรมวินัยมากกว่าอย่างอื่น

2. การจัดการประถมศึกษาในสมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1800 - พ.ศ. 1893)

ในสมัยสุโขทัยยัง ไม่มีการจัดแบ่งระดับการศึกษาออกเป็นระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาตามความสมัครใจเพื่อให้อ่านออกเขียนได้เท่านั้น หรือมีคนเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่ศึกษาจนมีความรู้เพียงพอเพื่อจะได้ถวายตัวเข้ารับใช้พระเจ้าแผ่นดินและบ้านเมืองส่วนใหญ่มักจะศึกษาเพื่อสืบทอดอาชีพ ศึกษาแบบมรดกตกทอดและเพื่อศึกษาพระศาสนา (ธีรศักดิ์ อัครบวร 2520 : 22-23)

การจัดการศึกษาสมัยสุโขทัยตามหลักฐานที่พระยาปรีชิตธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ) ได้รวบรวมและตีพิมพ์ในหนังสืออิทธิพล เมื่อปี ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) เรื่องโบราณศึกษา ตามหลักฐานปรากฏว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น และพระองค์ได้ทรงสั่งสอนศิลปวิทยาแก่ชาวเมือง (ปรีชิตธรรมธาดา 2439:2369-2833)

ประวัติการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการกล่าวว่า วิชาที่เรียนในสมัยสุโขทัยนี้มีภาษาบาลี ภาษาไทย และวิชาสามัญขั้นต้น วัดเป็นสถานที่เรียนของบุตรหลาน ข้าราชการ และราษฎร ส่วนสำนักราชบัณฑิตเป็นที่เรียนของบุตรหลานเจ้านาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2526 : 4)

นโยบายในการจัดการประถมศึกษา

ในสมัยสุโขทัยนี้นโยบายในการจัดการศึกษายัง ไม่มีการกำหนดแน่นอนลงไป การเล่าเรียนและสถานที่ เป็นเรื่องส่วนตัวโดยมาก (พระพิชัยसारวิเทศ 2475:1334 อ้างถึงใน จีระพันธ์ พูลพัฒน์ 2514:19) - ดังนั้นนโยบายในการจัดการศึกษาก็ขึ้นอยู่กับสถานที่ที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษานั้น ที่จะดำเนินการให้การศึกษาและจัดระบบการดำเนินการในสถานศึกษา แต่นโยบายส่วนรวมมุ่ง พุทธศึกษา และจริยศึกษา (ถวัล สุริยนต์ และคณะ

2501:124) คือให้พลเมือง อ่าน เขียน เรียนเลขและศีลธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา (เกหลง ปกาวลีธิ 2503:2)

นโยบายที่เด่นชัดที่สุดในการจัดการศึกษานสมัยสุโขทัย คือ เน้นการศึกษาทางด้านศาสนามากที่สุด ซึ่งจะเห็นได้จากการที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงอาราธนาพระสงฆ์คณะลังกามาสั่งสอนและบวชแปลงพระไทยให้เป็นแบบลังกาวงศ์ ดังคณะนิทายขึ้นมา พระองค์ได้จัดสร้างพระที่นั่งหินชั้นใหม่ในท่ามกลางแจ้งแห่งหนึ่ง เรียกว่าพระที่นั่งมณีนางคศิลา ถึงวันพระได้ทรงนิมนต์พระมาแสดงพระธรรมเทศนาสั่งสอนราษฎรที่พระแท่นนี้เสมอ เป็นการอบรมในส่วนจรรยาและความประพฤติของพลเมืองทั่วไป ดังปรากฏในศิลาจารึก

"... 1214 ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสุทโธลย์ สุโขทัย นี้ ปลุกไม้คานนี้ได้ลบล้ำเข้า จึงทำที่ช่างพันขดารดิน ตั้งหว่างไม้คานนี้ วัน เดือนศบเดือนออก แบทวัน วันเดือนต้นเดือนข้างแบทวัน ผูกปูกูเถร มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือขดารนี้สวดธรรมแก่ อุบาสกผู้ทวยจาศิล..." (เบ็ลื่อง ฅ นคร 2513 : 30)

นโยบายรองลงมาในสมัยสุโขทัยคือ ทางด้านศิลปศาสตร์ ในสมัยนี้มีพระพุทธรูปและวัดที่งดงามมากมาย ดังที่กล่าวไว้ในศิลาจารึก ดังนี้

"กลางเมืองสุโขทัย มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม ..." (เบ็ลื่อง ฅ นคร 2513 : 4)

นอกจากนี้ที่แสดงให้เห็นว่านโยบายการศึกษานสมัยสุโขทัยนั้นเน้นทางด้านศิลปศาสตร์ด้วยก็คือการที่พ่อขุนรามคำแหงได้เสด็จไปประเทศจีน และได้นำช่างจีนมาอบรมสั่งสอนชาวพื้นเมือง เช่น การทำชาวมสังคโลก ที่มีชื่อเสียงมากในสมัยสุโขทัย

ทางด้านอักษรศาสตร์ มีอักษรไทยขึ้นชื่อ ส่วนวรรณคดีนั้นมีหนังสือสัพยสมัยสุโขทัยที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ก็คือ เตะภูมิภกา หรือไตรภูมิพระร่วง

3. การจัดการประถมศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - พ.ศ. 2310)

การศึกษาเบื้องต้นคือการประถมศึกษาตกเป็นหน้าที่ของวัด โดยพระ เป็นผู้สอนให้ อ่านเขียนหนังสือไทยและบาลีตามสมควร เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาพระธรรมวินัย เพื่อ อุปสมบท การเรียนก็ไม่ได้มีโรงเรียนสำหรับเป็นที่เล่าเรียนเฉพาะ คิษย์คราครสอน โดยสอนที่กุฏิของ ตนตามความสะดวกและความสนใจ พระภิกษุรูปหนึ่งจะมีลูกศิษย์ไม่มากนัก เพราะต้องบิณฑบาตมาเลี้ยงดูลูกศิษย์ด้วยในขณะที่เดียวกันลูกศิษย์ก็จะรับใช้ปรนนิบัติพระอาจารย์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2524 : 15) ดังที่ลาลูแบร์ เอกอัคร- ราชทูตฝรั่งเศส ได้เล่าถึงการจัดการประถมศึกษาสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า เมื่อได้เลี้ยง บุตรจนเติบโตใหญ่ถึง อายุ 7 หรือ 8 ขวบแล้วชาวสยามจะส่งบุตรของตนไปอยู่กับพระสงฆ์ พระสงฆ์อันเป็นอาจารย์ในวัดสอนอนุชนเหล่านี้ให้รู้จักอ่านและนับจำนวนเลขเป็น สำคัญแต่ ไม่มีการสอนพงศาวดารกฎหมายไทยและศาสตร์อื่นๆด้วย"

จากข้อเขียนของทั้งสองท่านนี้ทำให้พอจะทราบได้ว่า การศึกษาเบื้องต้นของเด็ก ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นเน้นหนักที่จะ เรียนแบบไตรภาค คือ อ่าน เขียน และ เลข

การจัดการศึกษาในช่วงสมัยนี้ ได้มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงส่งเสริมการศึกษาหลาย พระองค์ เช่น สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และพระเจ้าบรมโกศ คำเนินการจัดการศึกษา ดังนี้คือ

1. สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 - 2231) ได้ทรงส่งเสริม การศึกษาจนเจริญถึงขีดสุดโดยเฉพาะการศึกษาชั้นประถมศึกษาที่ได้คำเนินการในสมัย พระองค์คือ

1.1 ทรงโปรดส่งเจ้านายและลูกขุนนางไปเรียนในโรงเรียน ซึ่งพวก หมอสอนศาสนาชาวฝรั่งเศสตั้งขึ้น เช่น โรงเรียนสามเณร โรงเรียนศรีอยุธยา โรงเรียน มหาพราหมณ์

1.2 พระโหราธิบดี ได้แต่งแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรก ชื่อ จินตมณีนี ขึ้นถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และใช้เป็นแบบเรียนมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.3 จากการวางรากฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างดีให้แก่

ประชาชนทั่วไปให้ประชาชนสนใจการแต่งโคลงกลอนต่างๆเป็นอย่างมาก แม้แต่นายทหารก็มีความสามารถในการแต่งโคลง และที่สำคัญที่สุดก็คือ รัตนกวินคนสำคัญของไทยคือ ศรีปราชญ์สามารถแต่งโคลงได้อย่างยอดเยี่ยมและเริ่มแสดงความสามารถตั้งแต่อายุได้เพียง 7 ขวบ

1.4 ในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการแต่งตำราไว้หลายประเภท เช่น โหราศาสตร์ คาราศาสตร์ แพทยศาสตร์ การต่อเรือ การก่อสร้าง ตำราพิชัยสงคราม ฯลฯ

2. พระเจ้าบรมโกศ (พ.ศ. 2275 - 2301) ในรัชกาลนี้เน้นทางด้านพระพุทธานุภาพมากที่สุด ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ไม่ทรงแต่งตั้งบุคคลใดให้เป็นข้าราชการถ้ายังไม่ได้อุปสมบท (กระทรวงศึกษาธิการ 2507:2) นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเน้นทางด้านวรรณคดี โดยมีกวีที่มีชื่อเสียง เช่น เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ หลวงศรีปรีชา (เซ่ง) และมีวรรณคดีที่สำคัญๆ เช่น นันทบดินทสุตระคำหลวง พระมาลัยคำหลวง ภาพยนตร์โคลงประพาสธารทองแดง ภาพยนตร์เรือ บุณยวาทีคำฉันท์ วรรณคดีในสมัยนี้นั้นส่วนมากเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาและศีลธรรมเป็นส่วนใหญ่ ทางด้านภาษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการเรียนภาษาทั้งภาษาไทย บาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เขมร มอญ และจีน สำหรับภาษาไทยนั้นการเรียนเริ่มมีระเบียบแบบแผน และมีหนังสือจินตามณีเป็นหลักในการสอนภาษาไทย

จะเห็นว่าการศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยานับว่าเริ่มมีแบบแผนมากขึ้น และพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ได้ทรงเอาใจใส่เป็นธุระในการจัดการศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นนับว่ามีการจัดการศึกษาอย่างแพร่หลายและมีระบบ ถือได้ว่าการเรียนภาษาไทยนั้นได้เริ่มวางรากฐานไว้อย่างดีตั้งแต่สมัยของพระองค์เป็นต้นมาแม้แต่การรวบรวมตำรับตำราต่างๆก็ได้รวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ แต่ว่าหลักฐานส่วนมากได้สูญหายและถูกเผาทำลายเผาผลาญไปอย่างย่อยยับเมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310

4. การจัดการประถมศึกษาในสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 - พ.ศ. 2325)

การเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2310 นั้น นับว่าเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย เพราะนอกจากจะสูญเสียเอกราชแล้ว เรายังสูญเสียมรดกอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษของเราได้สร้างสมไว้ตลอดระยะเวลาอันยาวนานกว่า 417 ปี นั้นด้วยมรดกอันล้ำค่าเหล่านี้ก็คือ สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ปฎิมากรรม จิตรกรรม คีตกกรรม นาฏกรรม ตลอดจนนักปราชญ์ราชบัณฑิตอีกจำนวนมากที่ถูกพม่ารวบรวมส่งไปยังเมืองพม่า แม้แต่ตัวละครและบทละครของหลวง ก็ถูกกวาดต้อนเป็นเชลยไปอยู่ยังเมืองพม่าเสียมาก (จิตรกร ตั้งเกษมสุข 2524 : 55) เป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะสงคราม ผู้ที่มีความรู้ซึ่งเคยมีอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเหลืออยู่น้อย เพราะถูกฆ่าตายบ้าง ถูกกวาดต้อนไปเมืองพม่าบ้าง หรือบางคนอพยพหนีภัยพม่าไปอยู่ที่อื่นเสียบ้าง การฟื้นฟูทางด้านการศึกษาจึงทำได้น้อยแต่พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้พยายามโปรดเกล้าฯ ให้เสาะแสวงหาและรวบรวมคัมภีร์ตำราต่างๆ มาเก็บไว้ที่พระอารามหลวง เพื่อใช้ในการศึกษาเล่าเรียนและทรงทำนุบำรุงการศึกษานานวัดเช่นเดียวกับบ้านสมัยก่อนๆ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2528 : 3)

5. การจัดการประถมศึกษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

(พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2411)

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ได้ทรงส่งเสริมการศึกษาของประชาชนเป็นอย่างมาก การศึกษาเบื้องต้นของเยาวชนยังเริ่มที่วัดเป็นส่วนใหญ่ จากหลักฐานที่ปรากฏในประวัติศาสตร์นั้น เริ่มในสมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่พระองค์ท่านได้โปรดเกล้าฯ ได้สร้าง "โรงเรียน" ให้เป็นสถานที่สำหรับให้การศึกษาด้วยลักษณะของโรงเรียนแล้ว ยังมีการแสดงพระธรรมเทศนาและสอนหนังสือวิชาการต่างๆ แก่ประชาชนด้วย นับว่าโรงเรียนในระยะแรกๆ นั้นยังแยกกันไม่ออกระหว่างศาสนากับการศึกษา และมีหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงว่าประชาชนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีความรู้อ่านออกเขียนได้ ก็คือในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดฯ ให้พิมพ์ใบปลิวห้ามสูบฝิ่นขึ้นเป็นครั้งแรกเป็นจำนวนถึง 9,000 ฉบับ เพื่อติดประกาศให้ราษฎรทราบทั่วกัน

ส่วนการตั้งโรงเรียนนั้น คณะหมอสอนศาสนาพวกเพรสไบทีเรียน (Presbyterian) ได้ตั้งโรงเรียนราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรกที่บ้านมอญใกล้วัดอรุณราชวราราม เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2395 โดยในคอนแรกได้สอนศาสนา ก่อนภายหลังจึงได้เปิดสอนวิชาสามัญขั้นพื้นฐานแก่เยาวชนไทย ภายหลังเมื่อ พ.ศ. 2408 จึงได้ขยายไปตั้งที่จังหวัดเพชรบุรีแห่งหนึ่ง และ พ.ศ. 2410 จึงได้ขยายไปที่เชียงใหม่อีกแห่งหนึ่ง

เนื่องจากในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ประเทศไทยมีการติดต่อกับประเทศทางทวีปอเมริกาและยุโรปมากขึ้น จึงทำให้คนไทยบางส่วนหันมาให้ความสนใจความรู้ในเรื่องภาษาต่างประเทศและวิทยาการใหม่ ๆ มาก ใน พ.ศ. 2405 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดฯ ให้จ้าง นางแอนนา เอ็ช เลียวโนเวนส์ มาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษแก่พระเจ้าลูกยาเธอและลูกหลานเจ้านายในพระราชวัง สำหรับประชาชนโดยทั่วไปนั้นจะส่งบุตรไปศึกษาหาความรู้เบื้องต้นจากวัด โดยเริ่มต้นการศึกษาเมื่อโกนจุกแล้วไปอาศัยวัดอยู่ เรียน อ่าน เขียน และศาสนาสอนศาสนาจากพระ ส่วนเด็กผู้หญิงก็จะถูกส่งไปฝึกอบรมที่ตำหนักของเจ้านายในพระบรมมหาราชวังหรือบ้านขุนนางชั้นผู้ใหญ่ เพื่อให้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิชาความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวกับกิริยามารยาท และงานบ้านการเรือน

ลักษณะของการศึกษาในสมัยนั้น พระยาอนุমানราชธนะได้เล่าว่า "วิชาการเรียนใช้วิธีท่องจำโดยมีพระสงฆ์เขียนให้บนกระดาน และเมื่อท่องได้แล้วก็จะลบและท่องใหม่ เรื่อยไปในการอ่านต้องอ่านออกเสียงดังๆ ส่วนอุปกรณ์การเรียนก็มีเพียงกระดานดำ ไม้บรรทัด และดินสอที่ปั้นเองด้วยดินเหนียว" (อ้างถึงใน จิตรกร ตั้ง เกษมสุข 2524 : 15)

จากวิธีการดังกล่าวนี้ ทำให้การจัดการศึกษาในระดับพื้นฐานเป็นไปอย่างไม่ได้ผลนัก ดังที่สังฆราช บาลเลอแกวซ์ ได้กล่าวไว้ว่า "จากจำนวนเด็ก 100 คน ที่อยู่วัดมา 8 ถึง 10 ปี จะมีอยู่ราว 20 คน เท่านั้นที่อ่านหนังสือออก และสัก 10 คนเท่านั้นที่เขียนหนังสือได้เมื่อพ้นจากวัดไป" (อ้างถึงใน จิตรกร ตั้ง เกษมสุข 2524 : 15) ซึ่งคำกล่าวนี้ตรงกับความเห็นของพระยาอนุমানราชธนะที่กล่าวไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "เด็กลูกชาวบ้านมีโอกาสได้เล่าเรียนที่วัด โดยมากรู้หนังสือเพียงอ่านออกเขียนได้อย่างงูปลาเท่านั้น เพราะโอกาสและสิ่งแควล้อมไม่อำนวย ทั้งความต้องการเรื่องรู้หนังสือที่ลึกซึ้งก็ยังไม่มีความจำเป็นแก่คนทั่วไป"

โดยสรุปแล้วการจัดการศึกษานในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นใช้วัดเป็นโรงเรียนโดยอาศัยเรียนตามหอฉัน หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ กุฏิ วิหาร ฯลฯ แล้วแต่ทางวัดหรือพระผู้สอนเป็นผู้กำหนด ศิษย์วัดที่เริ่มเรียนระดับมูลศึกษาจะมีอายุประมาณ 7-8 ขวบเรื่อยไปจนอายุประมาณ 20-21 ปี หนังสือที่ใช้เรียนในระดับมูลศึกษาได้แก่หนังสือจินตตามีของพระโหราธิบดี หนังสือประกรมมालา ของพระเทพมลิ และหนังสือมูลบทบรรพกิจของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) สื่อการเรียนที่ผู้ใช้เรียนประกอบด้วยกระดานดำ ดินสอหิน ไม้บรรทัด หนังสืออ่านถ้าได้ขึ้นมาแล้วก็น้อยก็ใช้กระดานชนวน ดินสอพอง การเล่าเรียนในสมัยปลายรัชกาลที่ 4 นั้น ได้มีการกำหนดหลักสูตรขึ้นคร่าวๆแล้ว โดยที่แต่ละวัดจะเป็นผู้กำหนดขึ้น ซึ่งส่วนมากก็คล้ายคลึงกัน คือเรียนเขียน อ่านและเลข เมื่อแตกฉานดีแล้วจึงศึกษาชั้นสูงต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2528:3-4)

จุดมุ่งหมายการจัดการประถมศึกษาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยุคต้น

จุดมุ่งหมายการศึกษานในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้อาจพิจารณาได้จากเรื่องโบราณศึกษา (ศึกษาธิการ 2507:11-26) ของพระยาปริยัติธรรมธาดา ซึ่งกล่าวถึงการจัดการศึกษาไทยในสมัยโบราณ จนถึงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยแบ่งเป็นข้อใหญ่ 8 ข้อ เรียกว่า มาติกา

สรุปมาติกาการศึกษาพอเป็นสังเขปได้ดังนี้ (ปริยัติธรรมธาดา 2439: 2369-2833)

สถานที่ศึกษา

เรียนกันที่วัด ใช้หอฉัน หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ กุฏิและวิหาร อาจมีการเรียนรวมหรือเรียนเป็นกลุ่มๆ แล้วแต่กรณี

นักเรียน แบ่งเป็น 3 พวก คือ

1. นักเรียนภิกษุ อายุตั้งแต่ 20-21 ปี นับเป็นนักเรียนชั้นสูง เป็นฝ่ายพุทธศาสนาทั้งสิ้น

2. นักเรียนสามเณร อายุตั้งแต่ 11-13 ปี ภายหลังจากภิกษุแล้วต้องอ่านออกเขียนได้มาก่อน

3. นักเรียนศิษย์วัด อายุตั้งแต่ 7-8 ขวบ เป็นพวกมูลศึกษา แบ่งเป็น 2 พวก คือ นักเรียนอยู่ประจำ และนักเรียนไปมา

เวลาเรียน ขึ้นอยู่กับพระ วัด และพิธีกรรมของวัด

ชั้นเรียน มี 9 ชั้น ดังนี้

ชั้นแรก นักเรียนพวกเขียน เขียนตามแบบฉบับ

ชั้นสอง นักเรียนพวกอ่าน

ชั้นสาม นักเรียนพวกเรียนเลข

ชั้นสี่ เรียนพวกชูปหมึกเขียน เขียนด้วยสมุดขาวท้าวด้วยช้อย
าช้ปากกาใบไม้ ขนเม่น ขนปีกนก และขนไก่ หรือ
เหล็กวิลาดจุ่มหมึกจีน

ชั้นห้า นักเรียนท้าวมูล

ชั้นหก นักเรียนพวกแปลคัมภีร์

ชั้นเจ็ด นักเรียนพวกจาร

ชั้นแปด นักเรียนพวกลบ

ชั้นเก้า นักเรียนพวกปิดทองล่องชาด

นักเรียนสามัญมี 7 ชั้น เป็นการเล่าเรียนสมัยโบราณ สำเร็จความรู้ชั้นต่ำ
ชั้นกลาง และชั้นสูง จนถึงเปรียญ

หนังสือเรียน มี

ประดม ก กา

สุบินทกุมาร

ประดมมาลา

ประดมจินตคามณีเล่ม 1

ประดมจินตคามณีเล่ม 2

หนังสือเรียนนี้ นักเรียนพวกอ่านใช้เรียนอ่านกัน ชั้นแรกนั้นฝึกอ่านตามที่
ตนเองหัดเขียน อ่านจนอ่านได้คล่องพอสมควรแล้ว จึงเริ่มเรียนอ่านประดม ก กา

นักเรียนพวกอ่าน ประดม ก กา คล่อง จึงอ่านสุบินทกุมาร เรียกว่า
นักเรียนมูลศึกษาชั้นต่ำ เมื่ออ่านประดมมาลาเรียกว่า นักเรียนมูลศึกษาสามัญ เมื่อเรียน
จินตคามณีเล่ม 2 และหนังสืออ่านประกอบอื่นๆจัดเป็นนักเรียนชั้นประดม

วิชาเลข

มีการสอนเป็นขั้นตอน 9 ชั้น ตามลำดับ

1. เรียนสูตรเลข 9 แม่ มีเอก โท ศรี จัควา เบญจะ ลอ สัปต์
อัฐ และ นพ
2. วิธีเหยียด (วิธีลบ)
3. ทาบแบบฝึกหัด
4. เลขคูณ หาร จากง่ายไปหายาก
5. เบญจะมาตรา มีขนาด(มาตราวัด) จุ(มาตราตวง) น้ำหนัก
(มาตราชั่ง) กำหนด(มาตราเวลา) และราคา(มาตราเงิน)
หักกระจายและรวมมาตรา
6. โจทย์ 4 อย่าง คือ โจทย์กลาง มาตรา เสมอ หน้าไม้
7. ฉวาง ซึ่งมี 2 อย่าง คือ ฉวางเชิงชก และฉวางเกร็ด
8. กรณสุภาพต่างๆ
9. วรรคโคตรกรณต่างๆ

เมื่อเรียนถึง 9 แล้วทั้งหมด อาจเรียนตำราโหราศาสตร์ต่างๆต่อไป

พิจารณาจากมาติกา การจัดการศึกษาที่ท่านพระยาปริยัติธรรมธาดาเขียนไว้ จะเห็นว่าการเรียนของนักเรียนไม่ได้กำหนดไว้แน่นอนกว่าใครจะเรียนถึงชั้นไหนก็พอ การสอนวิชาต่างๆก็ไม่ปะปนกัน หากเรียนเลขก็เลขส่วนๆเรียนอ่านเขียนก็เรียนเฉพาะ อย่าง จึงไม่มีกำหนดปีที่เรียน พอจะเรียกได้ว่าเป็นโรงเรียนไม่กำหนดชั้น (Non-Graded School) แบบไทยๆก็ได้ เพราะการเลื่อนชั้นก็อยู่ที่ครูเป็นผู้พิจารณาว่าอันชั้นต้นคล่องแล้ว แล้วก็ให้เรียนขั้นต่อไปนับว่าจุดประสงค์ในระดับการเรียนการสอนค่อนข้างเป็นเชิง พฤศจิกายน คือครู(พระผู้สอน)เป็นผู้สังเกตพฤติกรรมที่เด็กแสดงในแต่ละชั้นว่าอ่านได้ถูกต้อง อ่านได้เสียงดัง ทาเลขได้ถูกต้อง เป็นที่พอใจแล้วหรือยัง หากครูเห็นว่าผ่านมาตรฐานของท่าน ท่านก็ให้ขึ้นชั้นใหม่หรือเรียนต่อไป

นอกจากนั้น อิศักดิ์- อัครบวร (2520:29-31) ได้กล่าวสรุปถึง จุดมุ่งหมายของการศึกษาชั้นประถมศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไว้ว่า

1. เป็นการศึกษาเพื่อการศึกษา คือใครใคร่เรียนก็เรียนใครคร่ำให้ลูก

เรียนก็ส่งลูกไปเรียน เรียนบ้าง ไปช่วยพ่อแม่ทำงานที่บ้านบ้างพอมีโอกาสก็กลับมาเรียนใหม่

2. เพื่ออ่านออกเขียนได้ ขบวนการเรียนการสอนเน้นที่การอ่านได้เขียนถูกเป็นสำคัญ การวัดผลประเมินผล ผู้สอนเป็นผู้วัดเองและประเมินเอง

3. เพื่อให้รู้คำสั่งสอนและประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา จากหนังสือราชอาณาจักรชาวสยามของ เซอร์จอร์จัน บาวริง ซึ่งเดินทางมาเป็นอัครราชทูตเมื่อ พ.ศ. 2398 กล่าวถึงการศึกษายุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ไว้ว่า "พระได้รับมอบหมายให้จัดการศึกษาและโรงเรียนอยู่ติดกับวัดมาก ย่อมเป็นของธรรมดาอยู่เองที่การสอนให้รู้คำสั่งสอนและประกอบพิธีกรรมต่างๆทางพุทธศาสนา เป็นส่วนสำคัญมากของระบบการศึกษา" (ศึกษาธิการ 2507:5 อ้างถึงใน อิศศักดิ์ อัครบวร 2520:29-31)

ส่วนใหญ่นักไทยสมัยก่อนเรียนกันเพื่อจุดประสงค์สำคัญคือ ได้เข้าใจคำสั่งสอนของศาสนา จะเห็นว่าการเรียนหนังสือหรือวิทยาการนั้นจะเป็นในลักษณะของผลพลอยได้มากกว่าอย่าง เช่นสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพระองค์ทรงสร้างโรงเรียนขึ้นเพื่อจัดอาหารเลี้ยงพระสงฆ์สามเณรและข้าราชการ ที่มานอนประจำของในพระมหาราชวัง แล้วให้มีพระธรรมเทศนาและสอนหนังสือวิชาการต่างๆ จุดประสงค์ก็คือ เลี้ยงภัตตาหารพระสงฆ์กับให้มีพระธรรมเทศนาเป็นหลักใหญ่เพื่อประโยชน์แก่ชนทั้งหลายในโรงเรียนนี้ อาจจะได้เรียกว่าเป็นโรงเรียนในยุคนั้น แต่เน้นความสำคัญอยู่ที่พระกับการสอนของพระเป็นสำคัญ

4. เพื่อเป็นอาชีพ เมื่อได้รับการศึกษาจนเชี่ยวชาญก็อาจลาสิกขาบทมารับราชการได้ตำแหน่งต่างๆตามความรู้ นอกจากนี้อาจประกอบอาชีพหรือ หมอยา ช่างต่างๆ นอกจากการศึกษาจากวัดก็มีการศึกษาวิชาชีพจากบรรพบุรุษแบบมรดกตกทอด เช่น ช่างทอง ช่างปั้น ช่างแกะสลัก แพทย์แผนโบราณ ซึ่งภายหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรวบรวมตั้งเป็นกรม เรียกว่า กรมช่างสิบหมู่

5. เพื่อเป็นไทแก่ตัว จุดหมายนี้เป็นจุดหมายโดยพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์สมัยต้นราชวงศ์จักรี ดังรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์ทรงชำระการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมให้มี 9 ประโยค ทรงโปรดให้ภิกษุสามเณรเข้าไปศึกษาพระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวัง ทรงอุปการะถึงบิดามารดาของพระผู้สอบได้เป็นเปรียญ หากบิดามารดาของพระที่ได้เปรียญและสอบได้เป็นพระราชอาคันตุกะแล้วยังเป็นทาส ก็จะทรงจ่ายพระราชทรัพย์ถ่ายถอนหนี้ด้วย เรียกว่าพ่อแม่ได้พึ่งบุญชายผ้าเหลืองโดยแท้

การจัดการประถมศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2453)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเกลิงถวัลย์ราชสมบัติ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2411 ก็ได้โปรดเกล้าฯให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2414 ชื่อว่าโรงเรียนสราญรมย์โดยตั้งในกรมมหาดเล็กหลวง โปรดฯให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นอาจารย์ใหญ่ โดยมุ่งสอนไปในทางวิชาหนังสือและวิชาเลข นับเป็นการเริ่มต้นการจัดการศึกษาแบบใหม่ที่มีสถานที่ตั้งแยกต่างหากจากวัด มีฆราวาสเป็นครู สอนตามเวลาที่กำหนด สอนภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าฯให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระราชวังแล้วพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและประชาชนทั่วไปได้ให้ความสนใจการศึกษาของบุตรหลานมากยิ่งขึ้น ได้มีการตั้งโรงเรียนขึ้นอีกหลายแห่งรูปแบบของการประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชนทั่วไปได้เริ่มปรากฏเป็นรูปร่างขึ้น โรงเรียนหลวงสราญรมย์เปิดสอนเฉพาะเด็กผู้ชายเท่านั้น พ.ศ. 2423 จึงได้โปรดเกล้าฯให้ตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงขึ้นเป็นครั้งแรก คือโรงเรียนสุนันทาลัย เพราะพระองค์ทรงเห็นว่าเด็กหญิงกับเด็กชายควรมีสิทธิ์ในการเล่าเรียนเหมือนกัน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2528:5)

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา

วุฒิชัย มูลศิลป์ (2529 : 21-42) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการจัดการศึกษาตามแบบใหม่ สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก
2. ปัจจัยทางด้านสติปัญญาและความคิดตามแบบตะวันตก
3. ปัจจัยทางด้านที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีประสบการณ์จากต่างประเทศ
4. ปัจจัยทางด้านการเลิกทาส
5. ปัจจัยทางด้านความต้องการบุคคลเข้ารับราชการ

ปัจจัยทั้ง 5 ประการดังกล่าว เป็นทั้งความกดดันจากภายนอกและเป็นความต้องการใหม่ที่จะต้องมีขึ้นภายในประเทศเอง ปัจจัยบางประการ เป็นปัญหาที่สำคัญมากเกี่ยวกับความเป็นความตายของประเทศ แต่ปัจจัยนั้นๆ ล้วนได้ก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปประเทศ และกลายเป็นผลดีแก่ประเทศไทยในเวลาต่อมา

1. การจัดการประถมศึกษาในระยะตอนต้นรัชกาล (พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2440)

ในปี พ.ศ. 2414 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง อยู่ในบริเวณโรงทหารมหาดเล็กข้างระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้านตะวันตก โปรดฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อยอาจารยางกูร) แต่ยังเป็นหลวงสารประเสริฐ ปลัดกรม-อาลักษณ์ เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนหลวงแห่งนี้ จึงเป็นโรงเรียนที่ตรงกับความหมายสากลอย่างแท้จริง เพราะมีสถานที่เล่าเรียนจัดไว้โดยเฉพาะมีฆราวาสเป็นครูโดยอาชีพ มีการสอนเอาบุญแบบพระภิกษุสงฆ์สอนและมาสอนตามเวลาที่กำหนด

เมื่อตั้งโรงเรียนขึ้นแล้วก็มีประกาศเรื่องโรงเรียนชักชวนพระราชวงศ์และข้าราชการให้ส่งบุตรหลานเข้าเล่าเรียน

สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นพร้อมกับโรงเรียนหลวงคือ โปรดฯ ให้หลวงสารประเสริฐ อาจารย์ใหญ่เรียบเรียงภาษาไทยขึ้นเป็นแบบเรียนหลวงชุดแรกรวม 6 เล่ม เพราะเดิมใครมีความรู้มีตำหรับตำราเท่าใดก็สอนไปตามนั้นไม่มีมาตรฐานแต่อย่างใด แบบเรียนหลวงทั้ง 6 เล่มมีดังนี้

มูลบทบรรพกิจ	คือกิจที่จะต้องทำเป็นเบื้องต้น ได้แก่การสอนให้รู้จักสระพยัญชนะ อักษร 3 หมู่ วรรณยุกต์ และเครื่องหมายต่างๆ การสอนอ่านตามมาตราต่างๆ ตั้งแต่ แม่ ก.กา ไปจนถึงแม่เกย
วานนิตกร	การสอนอักษรนา ได้แก่อักษรสูงน้ออักษรต่ำ และอักษรกลางน้ออักษรต่ำ
อักษรประโยค	การสอนอักษรควบ
สังโยคพิธาน	การสอนตัวสะกดแปลกๆ ในแม่กน กก กค กบ

วาพจน์พิจารณ์ การสอนคัมภีร์

พิศาลการันต์ การสอนตัวการันต์

แบบเรียนชุดนี้นับว่าเป็นรากฐานในการนำไปคัดแปลงแต่งเป็นแบบเรียนภาษาไทยที่ง่ายขึ้นในยุคต่อมา (ทองต๋อ กล้วยไม้ ๗ อยู่ธยา 2527 : 7)

จากนั้นโรงเรียนระดับประถมศึกษาหรือที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเรียกว่า "โรงเรียนสำหรับราษฎร" ก็ได้มีการจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2427 ที่วัดมหรธพาราม กรุงเทพมหานคร ในปีนี้เองที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของการประถมศึกษาเพื่อปวงชนในประเทศไทย

ในครั้งแรกที่มีการจัดการศึกษาแบบที่เรียกว่าโรงเรียนสำหรับราษฎรนั้น ราษฎรเกิดการตื่นกลัวว่าเป็นโรงเรียนที่เก็บเด็กมาเรียนเพื่อให้เป็นทหารจึงพากันให้ประชาชนไม่ส่งบุตรหลานมาเข้าเรียน จนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องออกประกาศชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน พ.ศ. 2428 พากันให้ราษฎรหายตื่นกลัว และส่งบุตรหลานมาเข้าเรียนในโรงเรียนสำหรับราษฎรมากขึ้น จนเมื่อสิ้น พ.ศ. 2428 ปรากฏว่ามีโรงเรียนสำหรับราษฎรทั้งหมด 30 โรงเรียน นักเรียน 2,044 คน อยู่ในกรุงเทพมหานคร 17 โรงเรียน และหัวเมือง 13 โรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2524 : 12)

เนื่องจากโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรได้มีการก่อตั้งขึ้นอย่างแพร่หลาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่าหน้าที่ในการจัดโรงเรียนเป็นราชการพลเรือน แต่มาเกี่ยวเนื่องอยู่กับการทหาร เพราะทรงโปรดฯให้ตั้งขึ้นในกรมทหารมหาดเล็กก่อน ถึงเวลาที่ควรจะแยกงานการศึกษาออกจากทหารมาเป็นกรมหนึ่งต่างหากในราชการพลเรือน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ประกาศตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2430 โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการ แต่ยังเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกในกรมยุทธนาธิการเช่นเดิม และโปรดเกล้าฯให้โอนโรงเรียนต่างๆที่มีอยู่ในขณะนั้นมารวมอยู่ในกรมศึกษาธิการทั้งหมด

ขณะที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการนั้นได้ทรงมีนโยบายที่จะขยายการศึกษาสำหรับราษฎรออกไปสู่หัวเมืองอย่างแพร่หลาย โดย

วางโครงการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในเมืองใหญ่ที่สำคัญหลายแห่ง แต่ยังไม่ได้ดำเนินการตามโครงการพระองค์ท่านก็เสด็จไปทรงศึกษาต่อและ เป็นราชทูตพิเศษในประเทศยุโรป

กิจการของกรมศึกษาธิการในครั้งแรกนั้นมีหน้าที่ "จัดการเล่าเรียนที่เจริญขึ้น" โดยจัดตั้งโรงเรียนคุณแลเรื่องหนังสือแบบเรียนหลวงและการสอบไล่ต่อมาในปี พ.ศ. 2432 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้รวมกรมศึกษาธิการกับกรมธรรมการเป็นกรมธรรมการที่มีฐานะเป็นกระทรวงเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2435 โดยมีเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุญภาค) เป็นเสนาบดีในปี 2435 นี้ ได้มีการประกาศตั้งโรงเรียนมูลศึกษา ขึ้นในวัดท่าไต้ทั้งในกรุงเทพฯและหัวเมืองโดยมีความต้องการขยายการเรียนหนังสือไทยให้แพร่หลายและเป็นแบบแผนยิ่งขึ้นโรงเรียนประเภทนี้มี 2 แบบ คือ โรงเรียนมูลศึกษาชั้นต่ำ และโรงเรียนมูลศึกษาชั้นสูงการสอนทั้งสองชั้นนี้ใช้แบบเรียนตามที่กระทรวงกำหนด และตามหลักสูตรสำหรับโรงเรียนสามัญ นอกจากนี้ยังมีการตั้งโรงเรียนอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นโรงเรียนราษฎร์ในสมัยนี้ แต่ในสมัยนั้นเรียกว่า โรงเรียนเฉลยศึกดี

ครั้น พ.ศ. 2441 หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากประพาสยุโรป ก็ทรงนำเรื่องขยายการศึกษาและการปรับปรุงการศึกษาที่เจริญก้าวหน้าเข้าปรึกษาหารือกับบุคคลสำคัญอย่างกว้างขวาง พร้อมทั้งกระตุ้นให้กระทรวงธรรมการตื่นตัวในเรื่องนี้ และแต่งตั้งให้ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นผู้รับผิดชอบงานการศึกษาในส่วนหัวเมืองโดยการอุดหนุนของกรมหมื่นนครสวรรค์ราชานุกาฬเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย โดยทรงมุ่งหวังที่จะให้พระภิกษุตามพระอารามต่างๆทั่วประเทศเป็นผู้ช่วยอบรมสั่งสอนเด็ก และได้โปรดเกล้าฯให้ประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2441

การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในช่วงนี้แยกออกเป็น โรงเรียนบูรพทโรงเรียน ก.ข นโม ตามวัด โรงเรียนไทยชั้นต่ำเรียน 3 ปี โรงเรียนไทยเบื้องต้นเรียน 3 ปี แต่การประถมศึกษาที่ยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร ต่อมาในปี พ.ศ. 2451 กระทรวงธรรมการจึงมอบหมายให้ข้าหลวงเทศาภิบาล เป็นผู้รับผิดชอบงานการจัดการศึกษาตามมณฑล โดยให้ข้าหลวงธรรมการที่กระทรวงธรรมการตั้งออกไปเป็นผู้จัดการศึกษานั้นอยู่ใต้บังคับบัญชาของข้าหลวงเทศาภิบาล และได้มีการสำรวจวัดทั่วราชอาณาจักรโดยแบ่ง

เป็น 4 ระดับ คือ

วัดชั้นที่ 1 ได้แก่ วัดที่ตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการจัดการเรียนการสอนสมบูรณ์เรียบร้อย

วัดชั้นที่ 2 ได้แก่ วัดที่ยังไม่ได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่มีการแบ่งสอนเด็กที่เป็นศิษย์วัดเป็นหมวดหมู่

วัดชั้นที่ 3 ได้แก่ วัดที่จัดการเรียนการสอนอยู่บ้าง แต่ไม่ได้แบ่งเด็กเป็นหมวดหมู่อยู่ในลักษณะที่ว่า "ศิษย์ใครใครสอน"

วัดชั้นที่ 4 ได้แก่ วัดที่ยังไม่ได้มีการจัดการเรียนการสอนเลย

ผลการสำรวจวัดทั่วราชอาณาจักรในปี พ.ศ. 2451 ปรากฏว่าทั่วประเทศมีวัดทั้งสิ้น 12,364 วัด แต่เป็นวัดชั้นหนึ่งเพียง 233 วัด หรือร้อยละ 1.88 และต่อมาเมื่อมีการสำรวจในปี พ.ศ. 2453 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเป็นปีแรกของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่ามีโรงเรียนวัดที่เป็นชั้นหนึ่งทั้งสิ้น 918 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 6.67 จากจำนวนเดิม 13,750 แห่ง และเป็นวัดชั้นสอง 3,414 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 24.82

2. การจัดการประถมศึกษาในระยะปลายรัชกาล (พ.ศ. 2441 - พ.ศ. 2453)

ในระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2451 นี้ ได้มีการประกาศใช้โครงการศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2441 แบ่งการศึกษาเป็นกรุงเทพฯและหัวเมือง ส่วนลักษณะของการจัดการศึกษาแบ่งออกเป็นการศึกษาสามัญและการศึกษาพิเศษ แบ่งระดับชั้นเรียนขึ้นต้นเป็นชั้นมูลศึกษาประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยมีการกำหนดอายุนักเรียนเรียนในระดับต่างๆ ต่อมา พ.ศ. 2445 จึงได้ประกาศใช้โครงการศึกษาลบปีที่ 2 กำหนดระยะเวลาเรียนเป็น 3 ปี คือ ชั้นมูลศึกษา 1 ปี และประถมศึกษา 2 ปี อายุที่เรียนคือ ช่วงระหว่าง 10-12 ปี และใน พ.ศ. 2451 จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงชั้นมูลศึกษาให้มีหลักสูตรตายตัวและกำหนดเวลาเรียนเป็น 3 ปี เริ่มตั้งแต่อายุ 7-9 ขวบ แล้วจึงต่อชั้นประถมศึกษาอายุ 10 ขวบ กำหนดเวลาเรียน 3 ปี โรงเรียนประถมศึกษาที่ไม่มีชั้นมูลศึกษาอาจต่อชั้นเตรียมเป็นชั้นสำหรับเตรียมตัวเด็กก่อนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

ต่อมาได้มีการประกาศโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม กำหนดระดับการศึกษาออกเป็น 2 ภาค คือการศึกษาภาคบังคับ และภาคศึกษาพิเศษ ในภาคศึกษาบังคับนั้น ระดับประถมศึกษากำหนดให้จัดหลักสูตรการเรียนการสอนเป็นสองช่วง คือ ประถมสามัญ 3 ปี (ป 1-3) ประถมอาชีพอีก 2 ปี (ป 4-5) โดยจัดในโรงเรียน ทั้ง 3 ประเภท คือ โรงเรียนนรบาล โรงเรียนประชาบาล และโรงเรียนบุคคล หรือโรงเรียนราษฎร์

ระหว่าง พ.ศ. 2456 - 2463 การจัดการประถมศึกษาก็เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในโครงการการศึกษา พ.ศ. 2456 โดยกระทรวงธรรมการได้พยายามเปลี่ยนแปลงสภาพโรงเรียนวัดให้เป็นโรงเรียนประชาบาลเท่าที่จะเป็นได้ จนมีโรงเรียนประชาบาลทั้งสิ้น 2526 โรง ครู 3,092 คน และนักเรียน 127,957 คน ในปี พ.ศ. 2463 ซึ่งนับว่าการประถมศึกษาในขณะนั้นแพร่หลายพอสมควรแต่ก็ยังไม่ทั่วถึง ดังนั้น ในวันที่ 1 กันยายน 2464 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษา 2464 โดยเริ่มมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2464 เป็นต้นไป โดยการกำหนดให้เด็กทุกคนที่มีอายุ 7 ปี บริบูรณ์ ต้องเข้าเรียนในประถมศึกษาโดยไม่เสียเงินค่าเล่าเรียนและต้องมีเวลาเรียนปีหนึ่งไม่น้อยกว่า 160 วัน พระราชบัญญัติฉบับนี้มีอยู่ด้วยกัน 52 มาตรา และมีข้อกำหนดที่สำคัญๆ วัลหลายอย่าง เช่น ประเภทของโรงเรียน การบังคับเด็กเข้าเรียน การยกเว้นเด็ก เงินศึกษาพลี ฯลฯ สำหรับเงินศึกษาพลีนี้เรียกเก็บเฉพาะชายฉกรรจ์ในอัตราคนละ 1,2,3 บาท ตามฐานะของท้องที่ แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเภท คือ สามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา และมี 2 ภาค คือ ภาคศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ และภาคศึกษาพิเศษ กำหนดจำนวนครูที่จะสอนชั้นประถมศึกษา เป็นครู 1 คนต่อนักเรียน 30 คน ส่วนแนวการเรียนการสอนนั้นคงเป็นเช่นเดียวกับเมื่อประกาศใช้โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2458

การจัดการประถมศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ช่วง พ.ศ. 2468-2474)

1. การจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในปีต่อมา คือ พ.ศ. 2454 สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2454 ได้มีการร่าง "ระเบียบการศึกษาสำหรับประเทศไทย" และกำหนดค่าจำกัดความของคำว่าโรงเรียนประชาบาลขึ้นเป็นครั้งแรกว่า "โรงเรียนที่อาณานิคมตั้งขึ้นและบำรุงด้วยพิทักษ์ภาษีอากรเงินช่วยหรือเงินใดๆตามแต่จะหาได้ เรียกว่าโรงเรียนประชาบาล..." (กระทรวงศึกษาธิการ 2507:12)

กระทรวงธรรมการได้ทำการตกลงกับกระทรวงนครบาลในเรื่องการจัดการศึกษาในกรุงเทพฯ โดยให้กระทรวงนครบาลเป็นผู้รับผิดชอบจัดการศึกษา ในการประชุมครั้งนั้นได้กล่าวถึงการศึกษาของเด็กหญิงด้วย ส่วนเรื่องกำหนดอายุของผู้เข้ารับการศึกษาก็ยังไม่ได้กำหนดชัดเจน ดังปรากฏข้อความเรื่องจัดการศึกษาประชาบาลในหน้าที่กระทรวงธรรมการและกระทรวงนครบาล เรื่องระเบียบการศึกษาสำหรับประเทศไทย มีข้อความว่า "การศึกษาขั้นต้นเป็นหน้าที่ของราษฎรทุกคนจะต้องเรียนให้รู้ ไม่ว่าชายและหญิง... สำหรับการศึกษาขั้นต้น จำต้องมีที่เรียนอยู่ทุกตำบลทุกละแวกบ้านให้พอแก่จำนวนเด็กชาย และเด็กหญิงที่มีอายุอยู่ในระหว่างเล่าเรียนทั่วพระราชอาณาเขต..." (กระทรวงศึกษาธิการ 2507:196)

ส่วนกระทรวงธรรมการมอบให้เทศาภิบาลมณฑลต่างๆ เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาตามมณฑล โดยมีข้าหลวงธรรมการเป็นผู้จัดการศึกษาได้บังคับบัญชาของเทศาภิบาลมณฑล ส่วนกระทรวงมหาดไทยรับเป็นผู้จัดการศึกษาประชาบาลทั่วประเทศและตั้งคณะกรรมการจัดการศึกษาขึ้นเรียกว่ากรรมการตำบลซึ่งประกอบไปด้วยกรรมการ 3 คน คือ กำนัน เจ้าอาวาสวัดแห่งหนึ่งในตำบล และแพทย์ประจำตำบล เป็นเจ้าหน้าที่จัดการศึกษามีหน้าที่จัดตั้งโรงเรียน ชักนาคเด็กเข้าโรงเรียน หาครูสอน หาเงินให้กับโรงเรียน และบำรุงโรงเรียนที่ตั้งนั้น ส่วนกระทรวงธรรมการมีหน้าที่จัดและปรับปรุงหลักสูตรตรวจตรา

การเรียนการสอนให้ถูกต้องตามระเบียบและนโยบายของบ้านเมือง จัดสรรงบประมาณของกรมศึกษาธิการเป็นเงินช่วยการศึกษาและการสอบไล่ของโรงเรียนประจำบาลานห้องถิ่นต่างๆ

2. การจัดการประถมศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
(ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง)

ในระยะ พ.ศ. 2469 ได้มีการโอนกรมธรรมการกลับมาพร้อมกับกระทรวงศึกษาธิการอีก และเปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงธรรมการ ส่วนทางด้านการศึกษา นั้นยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ จนถึง พ.ศ. 2473 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง ประชาชนส่วนมากไม่สามารถเสียเงินศึกษาพลีได้ตามที่ทางราชการกำหนด พระองค์จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาแก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2473 โดยกำหนดให้เลิกเก็บเงินศึกษาพลีทั้งหมด ให้กระทรวงพระคลังสมบัติเป็นผู้จ่ายเงินที่จะใช้จ่ายเพื่อการศึกษาแทนและสามารถขยายการศึกษาประจำบาลได้ถึงร้อยละ 83 ของจำนวนตำบลทั่วประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการ-การประถมศึกษาแห่งชาติ 2528 : 7-8)

กำเนิดของโรงเรียนประจำบาล

จากรายงานของกรมสามัญศึกษา (2516:29-30) ได้กล่าวถึง กำเนิดของโรงเรียนประจำบาลว่า คำว่า "โรงเรียนประจำบาล" และ "โรงเรียนรัฐบาล" เกิดขึ้นโดยการแบ่งประเภทโรงเรียนออกตามลักษณะการเงินที่ใช้ในการตั้งและดำรงโรงเรียน

1. โรงเรียนที่ใช้เงินเบิกตรงต่อกระทรวงคลังมหาสมบัติในงบประมาณของกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการเรียกว่า "โรงเรียนรัฐบาล"
2. โรงเรียนที่ราษฎรได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้น บำรุงหรือดำรงโรงเรียนด้วยเงินภาษีอากรของท้องถิ่น (บำรุงด้วยพิศดภาษีอากรเงินส่วย) หรือเงินใดๆตามแต่จะหาได้ เรียกว่า "โรงเรียนประจำบาล"
3. โรงเรียนซึ่งเอกชนหรือหมู่คณะ ตั้งขึ้นด้วยทุนของเอกชนหรือหมู่คณะนั้น เพื่อประโยชน์ของหมู่คณะนั้น ไม่เข้าโรงเรียนทั่วไปเรียกว่า "โรงเรียนบุคคล"

ระดับคุณภาพการศึกษาของทวยราษฎร์ซึ่งได้แก่การศึกษาของโรงเรียนประชาบาล
ดำเนินการโดย "กระทรวงปกครองท้องถิ่น" นั้น แม้ว่าจะเป็นการศึกษาในชั้นมูลศึกษา แต่
ส่วนใหญ่มิมีระดับไม่เท่าเทียมกับหลักสูตรประถมศึกษาตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2451
เด็กสำเร็จการศึกษาในโรงเรียนประชาบาลในระยะนี้เป็นเพียงเรื่อง "อ่านออกเขียนได้"
และ เกณฑ์อายุก็ยังไม่เป็นเรื่องตายตัว เป็นแต่เพียงพิจารณาเอาว่าเด็กที่มีอายุควรเรียนได้
ก็ให้เรียน เมื่อมีการสำรวจสำมะโนครัว ก็ให้เด็กลองอ่านหนังสือดู เด็กชายอายุ 13 ปี
ถ้าอ่านหนังสือออกก็เป็นอันใช้ได้

ในระหว่างปี พ.ศ. 2472 - 2475 ได้มีเหตุการณ์กระทบกระเทือนต่อผู้สอน
โดยเฉพาะครูโรงเรียนประชาบาลคือ การที่ต้องลดเงินค่าจ้างสอนลงไป เพราะเศรษฐกิจ
ของประเทศเกิดตกต่ำอย่างหนัก ข้าราชการทหารและพลเรือนต้องถูกปลด(คุลย์)ออกจาก
ราชการเป็นจำนวนมาก แต่จำนวนครูประชาบาลจำเป็นจะต้องมีอยู่เท่าเดิมให้เพียงพอแก่
การสอนเด็ก ดังนั้นจึงใช้วิธีลดค่าจ้างสอนลง เพราะเงินค่าใช้จ่ายได้รับลดน้อยกว่าเดิม
ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 เมื่อภาวะเศรษฐกิจดีขึ้นแล้ว เงินเดือนครูประชาบาลก็ได้รับเต็ม
ตามอัตราปกติ

การจัดการประถมศึกษาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน

การจัดการประถมศึกษาสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีการ
ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบระเบียบที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด แนวนโยบายการจัด
การศึกษาได้รับการกล่าวถึงความสำคัญต่อการวางแผนบริหารประเทศของรัฐบาลใน
แต่ละยุคสมัย ซึ่งประกอบไปด้วย นโยบายการศึกษาที่เกี่ยวกับประถมศึกษาในรัฐธรรมนูญ
นโยบายการศึกษาที่เกี่ยวกับการประถมศึกษาของรัฐบาล นโยบายการศึกษาที่เกี่ยวกับการ
ประถมศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ

นโยบายการศึกษาที่เกี่ยวกับการประถมศึกษาในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ กล่าวสรุป
ได้ดังนี้ คือ

1. นโยบายการศึกษาที่เกี่ยวกับการประถมศึกษาในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2524 : 14 - 29) กล่าวถึงนโยบายการศึกษาที่เกี่ยวกับการประถมศึกษา ในรัฐธรรมนูญ พอสรุปได้ดังนี้

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 โดยบุคคลคณะหนึ่ง เรียกตัวเองว่า "คณะราษฎร" เพื่อจะแก้ไขภาวะการฉ้อโกงของบ้านเมืองให้ดีขึ้นโดยจัดการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และมีสภาผู้แทนราษฎร ได้กล่าวถึงหลักการที่จะใช้บริหารประเทศเรียกว่าหลัก 6 ประการ ดังนี้

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชในทางการเมือง ในศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มากที่สุด
3. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ
4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน
5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการ ดังกล่าวข้างต้น
6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ปรากฏว่า หลัก 6 ประการนี้ ได้ถือเป็นนโยบายบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรีชุดที่ 1 เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2475

คณะราษฎรได้นำร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวขึ้นทูลถวายและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงลงพระปรมาภิไธย เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2475 นับว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยและถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นโดยความตกลงระหว่างประมุขแห่งรัฐกับราษฎรตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันไทยจึงใช้รัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศ

เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนระบบการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ เช่นนี้ ประชาชนเรียกร้องวิธีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงทั้งทฤษฎีและปฏิบัติซึ่งการศึกษาจะช่วยสร้างสิ่งเหล่านี้ให้เกิดขึ้นได้โดยการสอนและให้โอกาสปฏิบัติจริง ในจริงเรียนดัง พลาโต (Plato) กล่าวว่า What you want in State you must put into the School. (อ้างถึงใน Sabine 1966 : 39 - 60) ซึ่ง พลาโตชี้ให้เห็นว่า การเมืองกับการศึกษาเป็นของคู่กัน การเมืองจะดำเนินไปด้วยดีไม่ได้ ถ้าไม่ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือฝึกอบรมสั่งสอนให้มีการเรียนรู้กัน คณะราษฎรจึงจำเป็นต้องเร่งรัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชน คือการศึกษาระดับประถมศึกษาให้แพร่หลายและทั่วถึง เพื่อความมั่นคงของรัฐธรรมนูญ

คณะราษฎรย่อมตระหนักในเรื่องนี้ดี จึงได้กำหนดให้ประชาชนได้เข้าเรียนในระดับประถมศึกษาและสอบไล่ได้เกินกว่าครึ่งของจำนวนประชาชนที่อยู่ภายในเรียนภายใน 10 ปี หลังจากเปลี่ยนระบบการปกครองแล้ว ทั้งนี้เพื่ออาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือสอนพลเมืองให้เข้าใจวิธีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จนสามารถเลือกผู้แทนของตนเองได้

นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2530) ประเทศไทยได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญถึง 13 ฉบับโดยได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมทั้งหมด 7 ครั้ง

เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย รัฐธรรมนูญส่วนใหญ่มักจะมีบทบัญญัติให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนไว้อย่างกว้างๆ แต่บางฉบับมีบทบัญญัติเฉพาะด้านการเมืองและการปกครอง ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น

ในด้านการศึกษาของประชาชนนั้น ถือเป็นหลักการที่สำคัญในหลัก 6 ประการ การของ "คณะราษฎร" มาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 และได้นำมาใช้เป็นบทบัญญัติให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนในรัฐธรรมนูญต่อ ๆ มา โดยได้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมแก่กาลสมัยและสภาพการณ์บ้านเมือง

นโยบายการศึกษาที่เกี่ยวกับการประถมศึกษาตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ คือ รัฐจะต้องส่งเสริมและบำรุงการศึกษอาบรม โดยรัฐได้สงวนอำนาจบางประการไว้เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม เช่น รัฐจะเป็นผู้จัดระบบการศึกษอาบรม สถานศึกษาทั้งปวง ย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ สิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ย่อมอยู่ภายใต้กฎหมายของรัฐ การศึกษอาบรมภาคบังคับในสถานศึกษาของรัฐจะต้องจัดให้โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน เป็นต้น

2. นโยบายการจัดการประถมศึกษาของรัฐบาล

ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2530 เป็นช่วงที่การบริหารการศึกษาและการจัดการประถมศึกษาเป็นไปอย่างยุ่งยาก ดังนั้นนโยบายการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของรัฐบาลชุดต่างๆ จึงต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับ แผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตร แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการพัฒนการศึกษาแห่งชาติ ตามภาวะสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมในแต่ละสมัย (รายละเอียดดูในภาคผนวก ข.) เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล จึงมีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับเพิ่มเติม และเปลี่ยนหลักสูตรและการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการจัดการประถมศึกษาที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ในช่วงพุทธศักราช 2475 - 2519 ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ 4 ฉบับด้วยกันคือ

1. แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475
2. แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479
3. แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494
4. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503

มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการประถมศึกษาดังนี้คือ

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475

การศึกษาระดับประถมศึกษา ให้เรียนจบประโยคประถมสามัญ 4 ปี และ
วิสามัญ 2 ปี โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียนในสถานศึกษาของรัฐ

หลักสูตร ยังคงใช้หลักสูตร พ.ศ. 2464 และใช้ต่อไปจนถึง พ.ศ. 2480

เนื่องจากแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 มีโครงสร้างระยะเวลาให้
การศึกษาสายสามัญยาวนานเกินสมควร นักเรียนจะต้องเสียเวลาเรียนสายสามัญศึกษาถึง
12 ปี แล้วยังจะต้องเรียนต่อในทางวิสามัญอีก ซึ่งเมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วแผนการศึกษาชาติ
พ.ศ. 2475 กำหนดเวลาเรียนเป็นเวลานานมาก (กระทรวงธรรมการ 2480 : 2)
จะนั้นในปลายปี พ.ศ. 2479 กระทรวงธรรมการจึงได้ดำเนินการปรับปรุงแผนการศึกษาชาติ
ขึ้นใหม่ และประกาศใช้แผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2479 เพื่อเป็น
การปรับปรุงการศึกษาให้เหมาะสมแก่กาลสมัยยิ่งขึ้น

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479

แผนการศึกษาชาติฉบับนี้ ได้ดัดแปลงมาจากแผนการศึกษาชาติ ฉบับ พ.ศ.
2475 โดยมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนที่สำคัญดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย เน้นให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษา เพื่อจะได้ทำหน้าที่
พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้โดยเต็มที่
2. การศึกษาระดับประถมศึกษา กำหนดให้ทุกคน (ทั้งหญิง และชาย)
เรียนเท่ากัน คือ 4 ปี

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 นี้ เป็นแผนการศึกษาฉบับแรกที่มีจุดมุ่ง-
หมายเน้นถึงหน้าที่พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพราะ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง
การปกครองแล้ว จะต้องมีการเลือกตั้งโดยให้ประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง จึงควร
ให้ประชาชนมีความรู้ในเรื่องประชาธิปไตย ดังนั้นจึงได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายดังกล่าว
ไว้ในแผนการศึกษาชาติด้วย แผนการศึกษาฉบับนี้ยังได้ช่วยสนองนโยบายการจัดการศึกษา

ของรัฐบาลและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เป็นไปตามกำหนดแห่งรัฐธรรมนูญอย่างมาก ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะการศึกษาในระดับประถมศึกษากำหนดให้ทุกคนเรียนเท่ากันเป็นเวลา 4 ปี คือ ประถมปีที่ 1 - 4 ซึ่งลดจากเดิม 2 ปี การลดเวลาลงมา 2 ปีนั้น จะทำให้ผลเมืองได้รับการศึกษาขั้นประถมสามัญได้มากกว่าระบบเดิม และมีทางที่จะบรรลุเป้าหมายในการบังคับให้ประชาชนเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนมากขึ้น ซึ่งผลขั้นสุดท้ายจะทำให้ประชาชนจบชั้นประถมศึกษาเกินครึ่งของจำนวนผลเมืองทั้งหมดได้ภายใน 10 ปี ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475

การลดการศึกษาในระดับประถมศึกษาลงมา 2 ปี เป็นผลดีในด้านประหยัดเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศชาติและต้องทำให้คุณภาพของการศึกษามี้อย่นอกว่ากัน จากหลักสูตร พ.ศ. 2480 ซึ่งปรับปรุงใหม่ให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 นั้นพบว่า ในระดับประถมศึกษา 4 ปีนั้น เรียนแต่วิชาสามัญ วิชาอาชีพไม่มีปรากฏซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเสียดาย เพราะจากการเริ่มปลูกฝังนิสัยและทัศนคติในการทำงานไว้ตั้งแต่ต้นแผนการศึกษาล่วงก่อน ๆ นั้นจะต้องยกเลิกไป แต่อย่างไรก็ตามโครงสร้างการศึกษาในระดับประถมศึกษาในแผนการศึกษาชาติฉบับนี้ก็มีส่วนดีที่เป็นจุดเริ่มต้นอันแก่ทำให้การศึกษาเท่าเทียมกันในระดับการศึกษาภาคบังคับ คือให้ทุกคนได้รับการศึกษาภาคบังคับเท่าเทียมกัน มีความเสมอภาคทางด้านวิชาการ ไม่ว่าบางคนเลือกทางเรียนได้เองดังแต่ก่อน เช่น นักเรียนชายถ้าจบประถมสามัญต้องการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษา ก็ไม่ต้องเรียนวิชาสามัญชั้นประถมศึกษา นักเรียนหญิงเรียนจบประถมสามัญศึกษา ก็ถือว่าเรียนจบระดับประถมศึกษาไม่ต้องเรียนต่อระดับประถมศึกษาอีก

ในปี พ.ศ. 2494 ได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ ปี พ.ศ. 2494 แทนแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ซึ่งมีแนวทางการศึกษากว้างขวางขึ้นเพราะได้บัญญัติเกี่ยวกับการศึกษาพิเศษ การศึกษาผู้ใหญ่เพิ่มเติมขึ้นจากเดิมด้วย

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494

หลังจากประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 เป็นเวลานานถึง 15 ปี มาได้มีการปรับปรุงแก้ไขแผนการศึกษาชาติแต่อย่างใด จนกระทั่งเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง สภาพการณ์ต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปมากทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนด้านการศึกษา รัฐบาลจึงได้ปรับปรุงและวางแผนการศึกษาเสียใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในขณะนั้น จึงได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษา พ.ศ. 2494 ขึ้น

ความมุ่งหมาย

1. รัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่อัธภาพ เพื่อให้ทุกคนได้เป็นพลเมืองดี มีร่างกายแข็งแรงและอนามัยสมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพ และมีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย
2. เพื่อการเป็นพลเมืองดี กุลบุตรกุลธิดาพึงได้รับการศึกษาอยู่ในโรงเรียนจนอายุย่างเข้าปีที่ 15 เป็นอย่างน้อย
3. กุลบุตรกุลธิดาพึงชวนขวายเป็นหาความรู้ และความชัดเจนอันเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพของตนสืบไปในอนาคต
4. การจัดการศึกษานั้น ให้จัดการศึกษาทั้ง 4 ส่วน คือ จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา

สรุปสาระสำคัญของแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ที่เกี่ยวกับการประถมศึกษา

1. แบ่งองค์แห่งการศึกษออกเป็น 4 องค์ โดยเพิ่มหัตถศึกษา
2. ใช้คำว่า "อนุบาล" แทนคำว่า "มูลศึกษา"
3. การศึกษาบังคับกำหนดจนอายุย่างเข้าปีที่ 15 และประสงค์จะบังคับให้ถึงขั้นมัธยมแต่หาไม่ได้เพราะความไม่พร้อมทางเศรษฐกิจ
4. การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาวิชาความรู้เบื้องต้นหลักสูตร 4 ปี กำหนดอายุระหว่าง 8 - 11 ปี ซึ่งบังคับให้ทุกคนเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503

สาระสำคัญของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 มีดังนี้

1. ความมุ่งหมาย

- 1.1 ให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษา มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพ ทักษะประโยชน์แก่ประเทศชาติ และมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย
- 1.2 ให้กุลบุตรกุลธิดาได้รับการศึกษาอยู่ในโรงเรียนจนอายุ 15 ปี บริบูรณ์ เป็นอย่างน้อย
- 1.3 ให้รู้จักขนบวิถียุวกาชาดอันเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพใน ภายหน้า
- 1.4 จัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของสังคมและบุคคล โดยให้สอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจ และแผนการปกครองประเทศ เช่น จัดให้มีจริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา

2. ระดับการศึกษา

- 2.1 อนุบาลศึกษา
- 2.2 ประถมศึกษา
- 2.3 มัธยมศึกษา
- 2.4 อุดมศึกษา

อนุบาลศึกษา ได้แก่ การศึกษาที่ฝึกความพร้อมเพรียงเพื่อรับการศึกษาระดับ ประถมศึกษาต่อไป

ประถมศึกษา ได้แก่ การศึกษาซึ่งมุ่งหมายที่จะสร้างเสริมพัฒนาการของ เด็กด้วยการอบรมสั่งสอนขั้นมูลฐาน อันเป็นทางนำไปสู่การเรียนรู้และการปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 2 ประโยค คือ ประโยคประถมศึกษาตอนต้น 4 ชั้น และประโยคประถมศึกษาตอนปลาย 3 ชั้น

มัธยมศึกษา ได้แก่ การศึกษาที่อาศัยประถมศึกษาเป็นพื้นฐาน มุ่งจะสำรวจ และส่งเสริมความสนใจ และความถนัดตามธรรมชาติของเด็ก เพื่อให้มีความรู้ทักษะเพียงพอ แก่การประกอบอาชีพ

อุดมศึกษา ได้แก่ การศึกษาวิชาชีพหรือวิชาการชั้นสูงและการวิจัย
(ธีรศักดิ์ อัครบวร 2520 : 56-57)

3. การศึกษาภาคบังคับ ได้แก่ การศึกษาที่กฎหมายบังคับให้กุลบุตรกุลธิดา
ทุกคนเรียนอยู่ในโรงเรียนจนกว่าจะพ้นเกณฑ์บังคับ

เกณฑ์บังคับ คือ เกณฑ์เด็กอายุย่างเข้าปีที่ 8 ต้องเข้าเรียนใน
โรงเรียนประถมศึกษาจนอายุย่างเข้าปีที่ 15 เว้นแต่จะสอบไล่ได้ตามหลักสูตรประโยค
ประถมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า ต่อมาเปลี่ยนเกณฑ์ความรู้จากประโยคประถมศึกษา
ตอนต้น คือ ประถมปีที่ 4 เป็นสอบไล่ได้ชั้นประถมปีที่ 7 หรือเทียบเท่า (ตาม พ.ร.บ.
ประถมศึกษา พ.ศ. 2478 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2505)

ในช่วงพุทธศักราช 2475 - 2519 ปรับปรุงและประกาศใช้พระราชบัญญัติ
ประถมศึกษา 3 ฉบับด้วยกันคือ

1. พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478
2. พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2483
3. พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2505

มีสาระสรุปได้ดังนี้คือ

พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478 ซึ่งเปลี่ยนแปลงไป
จากพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2473 ที่สำคัญ
มีดังนี้

1. อายุที่เกณฑ์เด็กเข้าเรียน เปลี่ยนจาก "7 ปีบริบูรณ์" มาเป็น "ย่างเข้า
ปีที่ 8" และอายุที่พ้นเกณฑ์บังคับเปลี่ยนจาก "14 ปีบริบูรณ์" มาเป็น "ย่างเข้าปีที่ 15"
และผ่อนผันการเลื่อนเกณฑ์อายุในท้องที่จำเป็นมาเป็น 9 ปี หรือ 10 ปีตามเดิม แต่จะ

ต้องประกาศนียบัตรจากนิตยสารรายสัปดาห์ของรัฐมนตรี แทนที่จะใช้เพียงให้กระทรวง
ธรรมการชี้แจงเท่านั้น

2. กำหนดการยกเว้นเด็กที่ไม่ต้องเข้าเรียนจากระยะทางที่บ้านอยู่ห่างไกล
จากโรงเรียน เปลี่ยนจาก 3,200 เมตร มาเป็น 2,000 เมตร

3. วัน เวลา ที่เด็กขาดเรียน เดิมกำหนด "ขาดไม่เกิน 30 วัน ต่อกัน"
เปลี่ยนเป็น "เดือนหนึ่งขาดไม่เกิน 7 วันโดยต้องได้รับการอนุญาตและมีเหตุผลอันสมควร"

4. ยกเลิกการบังคับให้เด็กต้องเรียนต่อไปเมื่ออายุครบเกณฑ์บังคับ เพราะ
สาเหตุอ่านและเขียนภาษาไทยไม่ได้พอสมควร

5. ประเภทของโรงเรียนประถมศึกษา มีโรงเรียนเทศบาลซึ่งเป็นโรงเรียน
ที่เทศบาลจัดตั้งขึ้นหรือได้รับโอนและดำรงอยู่ด้วยเงินรายได้ของเทศบาล เพิ่มขึ้นอีกประเภท
หนึ่ง

6. วิธีเกณฑ์เด็กเข้าเล่าเรียน เปลี่ยนจากการที่ "นายอำเภอต้องทำบัญชี
เด็กทั้งปวงซึ่งมีที่อยู่กินนถองที่ของคนในเวลานั้น ซึ่งมีอายุถึงเกณฑ์ที่จะต้องเข้าเรียนใน
ระหว่างปีต่อไป... นายอำเภอต้องแจ้งความด้วยลายลักษณ์อักษรต่อบิดามารดา หรือ
ผู้ปกครอง เด็กทุกคนที่มีชื่อในบัญชี ให้ส่งเด็กนั้นเข้าเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา ...
ให้นายอำเภอส่งบัญชี เด็กที่ว่าให้แก่ครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาในท้องที่ของคนโรงละฉบับ"
มาเป็น "ให้นายอำเภอประกาศแก่ราษฎรในท้องที่ของตน ให้บิดามารดาหรือผู้ปกครอง
ของเด็กที่มีอายุถึง เขตที่จะต้องเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาในเดือนเมษายน หรือ
พฤษภาคมต่อไป ไปแจ้งความตามรายการสำรวจเด็กต่อเจ้าพนักงานยังสถานที่ตำบล
และภายในเวลาที่นายอำเภอกำหนดไว้"

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478 คือ ได้แก้ไขข้อ
บกพร่องของ พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2473
ให้รัดกุม เหมาะสมขยายโอกาสทางการศึกษาได้มากขึ้น เช่น การเปลี่ยนแปลงอายุเด็ก
เข้าเรียนและพ้นเกณฑ์บังคับ ทำให้มีโอกาสประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในตำบล
ต่าง ๆ มากขึ้น เนื่องจากเด็กมีอายุเข้าเกณฑ์สูงกว่าเดิม ย่อมมีความพร้อมในการป้องกัน
อันตรายในการเดินทางระหว่างบ้านและโรงเรียนมากขึ้น ทั้งนี้เพราะลักษณะของสังคม
ไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม การอยู่อาศัยจึงมีบ้านแต่ละหลัง ไม่อยู่ชิดกันเหมือนสังคมอุตสาหกรรม
และทางคมนาคมก็ไม่ค่อยสะดวก

อีกประการหนึ่งในการกำหนดอายุที่พ้นเกณฑ์บังคับมาเป็นอายุย่างเข้าปีที่ 15 และจะไม่ก้าววันโรงเรียนอีกต่อไป แม้จะอ่านเขียนไม่ได้คล่อง นับว่าเป็นการเหมาะสม เพราะเด็กอายุย่างเข้าปีที่ 15 นั้น สามารถที่จะประกอบอาชีพการงานช่วยผู้ปกครอง และส่วนตัวได้แล้วจึงไม่ควรก้าววันโรงเรียน หรือไม่สมควรให้ออกจากโรงเรียนก่อน อายุย่างเข้าปีที่ 15 หากยังอ่านเขียนไม่ได้ เพราะเมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้วเด็กก็ไม่สามารถช่วยตัวเองในการประกอบอาชีพส่วนตัว หรือยังไม่มีความพร้อมที่จะเป็นผู้ใหญ่พึ่งตนเองได้อยู่โรงเรียน อย่างน้อยยังได้รับการฝึกอบรมที่มีความรู้บ้าง เพื่อจะพึ่งตนเองได้ เมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้ว

ในเรื่องการกำหนดระยะทางยกเว้นไม่ต้องเข้าเรียน กรณีบ้านอยู่ไกลจากโรงเรียนเป็นระยะทางสั้นลงกว่าเดิมก็นับว่า เป็นการช่วยขยายความเสมอภาคให้โอกาสเด็กได้มีที่เรียนมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการกำหนดเช่นนี้จะ เป็นเงื่อนไขให้รัฐต้องสร้างหรือขยายโรงเรียนประถมศึกษาให้เพียงพอ ให้เด็กที่อาศัยอยู่ในรัศมีไม่เกิน 2,000 เมตร มีโอกาสได้เข้าเรียน

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงวิธีเกณฑ์เด็กเข้าเรียน นับว่าเป็นจุดสำคัญยิ่งที่จะ ทำให้ผู้ปกครองได้หันมาสนใจในเรื่องการศึกษาของบุตรธิดาของตน โดยถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องกระทำมิฉะนั้นก็ถือว่ามีความผิด แต่เดิมนั้นผู้ปกครองส่งบุตรหลานไปเรียนอยู่ในโรงเรียนตามรายชื่อที่นายอำเภอสำรวจและแจ้งให้ผู้ปกครองทราบและปฏิบัติ ซึ่งการสำรวจนั้นมีโอกาสที่จะตกหล่นฉะนั้นก็จะมีเด็กจำนวนหนึ่งที่ตกสำรวจ และผู้ปกครองก็ไม่สนใจเพราะไม่มีเงื่อนไขผูกพันอย่างใด จะทำให้มีเด็กไม่เข้าโรงเรียนได้ปีละเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและผู้ปกครองของเด็กแล้ว การสำรวจเด็กที่มีอายุเข้าเกณฑ์ก็จะ ได้ผลเต็มที่หรือมีข้อบกพร่องน้อยลงมาก

อีกประการหนึ่งการกำหนดเวลาเรียนของเด็กโดยกำหนดว่าเดือนหนึ่ง เด็กจะขาดเรียนได้ไม่เกิน 7 วัน โดยไม่ได้รับอนุญาต นับว่าช่วยป้องกันข้อบกพร่องหรือการหลีกเลี่ยงของผู้ปกครองได้มากที่ถือเอาช่องโหว่ของพระราชบัญญัติประถมศึกษา มาเป็นประโยชน์ของตนโดยพาให้เด็กขาดเรียนมาช่วยงานบ้าน ดังกล่าวถึงเรื่องนี้ในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ 1 ว่า

...โดยมากมักจะบิดามารดาหรือผู้ปกครอง เด็กที่ไม่เอาใจใส่ในการศึกษา
ของบุตรหลานของตน จึงไม่ช่วยให้เด็กได้รับการศึกษาพอควร เพราะฉะนั้น
จึงปล่อยให้เด็กขาดโรงเรียน เมื่อกำหนดว่าเด็กขาดเรียนไม่เกิน 30 วัน
คิดค่ากันเช่นนี้ เด็กก็จะมี การบิดพริ้ว คือขาดเรียนตั้ง 29 วัน แล้วมาเรียน
หนึ่งวัน... เพราะฉะนั้นเวลาเรียนของเด็กในปีหนึ่งอาจจะมีเพียง 12 วัน
โดยที่พระราชบัญญัติจะเอาโทษไม่ได้ (สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา 2478 :
1303- 1304)

ในการแก้ไขเรื่องให้ผู้ปกครองสนใจการศึกษาของเด็กในปกครอง ซึ่งทำให้
การเกณฑ์เด็กมาเรียนได้รัดกุมมากขึ้นแล้วยังช่วยยกคุณภาพการศึกษาขึ้นด้วย คือ เด็กได้มี
เวลาเรียนในโรงเรียนมากขึ้น ก็จะทำให้เกิดความรู้และประสบการณ์มากกว่าการไม่มา
โรงเรียนหรือหยุดเรียนบ่อยๆและติดต่อกันเป็นเวลานานทำให้ลืมหนังสือ การศึกษาจึงไม่ได้
ผลก้าวหน้าเท่าที่ควร

รัฐบาลแต่ละชุดที่เข้ามาบริหารประเทศ นอกจากจะสนใจในเรื่องการศึกษา
ระดับประถมศึกษาาร่วมกันแล้ว ยังมีอีกจุดหนึ่งซึ่งแต่ละรัฐบาลพยายามจะแก้ไขและให้
การศึกษาอย่างเต็มที่ คือ การอาชีวศึกษาหรือการศึกษาเพื่อประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นอาชีพที่
สนองความต้องการของท้องถิ่น นอกเหนือจากการที่จะมุ่งหวังเพื่อรับราชการเพียงอย่าง
เดียว

พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับที่ 2 พ.ศ. 2483

พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับนี้เป็นฉบับที่ 2 แก้ไขจากพระราชบัญญัติ
ประถมศึกษา พ.ศ. 2478 ซึ่งแก้ไขมาจากพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 แก้ไข
เพิ่มเติม เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

1. ภายในเดือนธันวาคม และมกราคมทุกกรอบปี ให้นายอำเภอประกาศแก่
ราษฎรในท้องถิ่นของตนให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองของ เด็กที่มีอายุถึง เขตที่จะต้องเข้าเรียน
ในโรงเรียนประถมศึกษาในเดือนเมษายนหรือพฤษภาคมต่อไป ไปแจ้งความตามรายการ
สำรวจเด็กต่อเจ้าพนักงานยังสถานที่นั้นตำบลและภายในเวลาที่นายอำเภอกำหนดไว้

การแจ้งความตามมาตรานี้ หรือการทักท้วงใด ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติ ให้เป็นไปตามความในพระราชบัญญัตินี้ ให้ยกเว้นไม่ต้องปิดอาการแสดมภ์

2. สารวัตรศึกษามีหน้าที่ตรวจสอบดูว่าเด็กที่มีอายุอยู่ในเกณฑ์ที่จะต้อง เข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาแล้วฝ่าฝืน ให้สารวัตรศึกษาแจ้งต่อนายอำเภอ
3. บิดามารดาหรือผู้ปกครองไม่ส่ง เด็กเข้าเรียนมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าสิบบาท

ในปี พ.ศ. 2505 ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ฉบับที่ 3 เหตุผล ในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้คือ

1. เพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ โดย กำหนดให้มีประถมศึกษาตอนปลายขึ้นในพระราชบัญญัติ แต่ในเวลาเดียวกันก็พยายามจำกัด การขยายการศึกษาภาคบังคับขึ้นให้พอเหมาะแก่กำลังงบประมาณของรัฐบาล
2. เพื่อให้การปฏิบัติงานเกี่ยวกับโรงเรียนเทศบาล ทั้งของกระทรวง ศึกษาธิการและเทศบาลได้ดำเนินงานไปอย่างรัดกุมและ ได้ผลดียิ่งขึ้น
3. เพื่อให้การปฏิบัติงานเกี่ยวกับการปรับปรุงการประถมศึกษาในด้าน คุณภาพสะดากและได้ผลดียิ่งขึ้น
4. เพื่อให้การบังคับการเข้าเรียนมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นโดย เขยิบออกมาจ การปรับให้สูงขึ้น (สามัญศึกษา กองการประถมศึกษา 2516 : 114)

ในช่วงพุทธศักราช 2475 - 2519 ประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา 4 ฉบับ ด้วยกันคือ

1. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2480
2. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2491
3. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2498
4. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503

มีสาระสรุปได้ดังนี้คือ

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2480

เมื่อได้ประกาศใช้แผนการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2479 แล้ว กระทรวงธรรมการ ได้ปรับปรุงหลักสูตรใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาชาติ หลักสูตรฉบับนี้จัดรายวิชา ให้เรียนจำนวน 11 รายวิชา คือวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ภาษาไทย เลขคณิต วิทยาการ ความรู้เรื่องเมืองไทย วาดเขียน การฝีมือ ขับร้อง สุขศึกษา พลศึกษา และ วิชาลูกเสือหรืออนุภาค ซึ่งวิชาดังกล่าวเหล่านี้ล้วนเป็นวิชาสามัญทั้งสิ้น สำหรับเนื้อหา แต่ละรายวิชานั้น สัตดา สุวรรณกุล (2518 : 136-143) กล่าวว่า หลักสูตรฉบับนี้ให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาไทยมากกว่าหลักสูตรฉบับอื่นๆที่ผ่านมา ด้วยการกำหนดอัตราเวลา เรียน โดยแบ่งวิชาภาษาไทยออกเป็นวิชาย่อยๆ เช่น อ่านไทย คัดไทย เขียนไทย แต่งความ จดหมาย สิ่งนี้เป็นการเน้นให้เห็นชัดยิ่งขึ้นว่า หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรแบบรายวิชา (Subject Curriculum) ด้วยเหตุผลที่ว่า แม้แต่วิชาภาษาไทยวิชาเดียวก็ยังมีการกำหนดให้สอนแยก เป็นวิชาย่อยๆ

การกำหนดอัตราเวลาเรียนวิชาภาษาไทย ได้กำหนดให้มีเวลาสอนมากน้อย แตกต่างกัน โดยจะ เน้นทางด้าน การสอนอ่านมากกว่าทักษะอื่น

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2491

แผนการศึกษาชาติกำหนดการเรียนชั้นประถมศึกษาไว้ 4 ปี หลักสูตรนี้จึงถือหลักเกณฑ์ที่ว่าเด็กแรกเข้าเรียนไม่มีความรู้ทางหนังสือมาก่อน และมีอายุไม่ต่ำกว่า 5 ปี บริบูรณ์ กำหนดความมุ่งหมายของหลักสูตรให้เด็กที่เริ่มเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 อ่านออก เขียนได้โดยเร็ว และให้เด็กที่เรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, 3 และ 4 ได้เรียนวิชาสมแก่ อัดภาพ (ศึกษาธิการ 2491 : ศาสตราจารย์เบ็องตัน)

เนื้อหาวิชาและอัตราเวลาเรียน

วิชาที่สอนมีวิชาศีลธรรม หน้าที่พลเมือง ภาษาไทย เลขคณิต ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ ธรรมชาติศึกษา สุขศึกษา วาดเขียน ขับร้อง การฝีมือและการงาน พลศึกษา ลูกเสือและอนุภาค อัตราเวลาเรียนเน้นหนักทางวิชาภาษาไทย คือสัปดาห์หนึ่ง

เรียน 11 ชั่วโมงในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1,2 และ 9 ชั่วโมง ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3,4 กำหนดว่านักเรียนรอบลัทธิที่หนึ่งให้มีเวลาเรียน 6 วัน และในรอบปีควรมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 200 วัน วันหนึ่งๆที่มีเวลาเรียนไม่เกิน 5 ชั่วโมง เวลาเรียนในชั้นประถมศึกษาคาบหนึ่งๆมีไม่เกิน 45 นาที

กระบวนการเรียนการสอน

การศึกษาในสหรัฐอเมริกาเริ่มมีอิทธิพลสำหรับวงการศึกษากว่าโลก และประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลเหล่านั้นด้วย เนื่องจากการไปดูงานหรือการไปศึกษาต่อเป็นสำคัญ วิธีสอนแบบต่างๆที่ได้มีกล่าวมาช่วงนี้ได้แก่วิธีสอนแบบเรียนปนเล่น (Pay Way) แบบโครงการ (Project System) แบบคอลตัน (The Dalton Plan) และแบบ

46

ฮิวริสติก (The Heuristic Method) การสอนต่างๆดังกล่าวนี้ให้ครูพยายามส่งเสริมให้เด็กมีกิจกรรมและประสบการณ์ซึ่งในช่วงระยะเวลาสั้นเรียกว่า กรรมندانภาพ และความชำนาญ (บุญสม เอวารพ 2495 : 163-172)

แม้จะมีวิธีการสอนแบบใหม่ๆเข้ามา แต่ครูส่วนมากก็ยังคงใช้วิธีการสอนแบบเดิมที่ใช้กันมาคือ การบอกความรู้แก่เด็ก (Impart) เพราะปรากฏข้อเขียนเกี่ยวกับการสอนของครูว่า ครูส่วนมากไม่รู้หลักการสอน ไม่รู้วิธีการถ่ายทอดความรู้ (สว่าง สุเชวานกุล 2494 : 26-27)

ประเมินผล

ลัดดา สุวรรณกุล (2518 : 152) กล่าวถึงการประเมินผลในช่วงนี้ว่า ไม่มีหลักฐานปรากฏว่ามีระเบียบเกี่ยวกับการประเมินผลออกมาซ้ำหม่ ดังนั้นการประเมินผลก็คงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากระเบียบที่ใช้อยู่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2480 จนถึงปี พ.ศ. 2495 ได้มีคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ 1549/2495 ลงวันที่ 17 มกราคม 2495 เรื่องการสอบไล่ชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนประชาบาลและเทศบาลออกมา 1 ฉบับ ด้วยสาเหตุมาจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สอบตกซ้ำชั้นเป็นจำนวนมากทำให้นักเรียนต้องออกจากโรงเรียน เพราะอายุพ้นเกณฑ์ก่อนจบการศึกษาภาคบังคับ ดังนั้นคำสั่งนี้จึงให้กลับไปใช้ระเบียบสอบความรู้นักเรียน พ.ศ. 2480 2480 คือชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ให้มีการสอบปากเปล่าในวิชา

ศีลธรรม หน้าทีพลเมือง ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ธรรมชาติดึกษา วิชานอกจากนี้ให้สอบข้อเขียนและได้กำหนดการออกข้อสอบไว้ด้วย ดังนี้

1. ให้ครูผู้สอนเป็นผู้มีส่วนในการออกข้อสอบด้วย
2. ให้ข้อสอบเป็นเครื่องมือทดสอบความรู้ของนักเรียนตามหลักสูตร
3. ความยากความง่ายให้ตั้งขึ้นเพื่อทดสอบความสามารถของนักเรียนที่ใช้ความรู้และความเจ็ดใจที่เป็นประโยชน์มาใช้เพื่อทดสอบความเจ็ดใจของนักเรียนแต่อย่างเดียว
4. ภาษาที่ใช้ต้องง่ายและเข้าใจได้ตรง
5. สำหรับการสอบวิชาที่ต้องกระทำจริงคือ วาดเขียน การฝีมือ และพลศึกษา ไม่ควรให้ยากเกินกว่ากำลังความสามารถของเด็กนักเรียน

สรุปได้ว่าการประเมินผลในระดับประถมศึกษา เริ่มมีพัฒนาการยิ่งขึ้นในด้าน การออกข้อสอบ คือ ไม่ให้เน้นความเจ็ดใจเพียงอย่างเดียว แต่ให้เน้นทั้งความรู้และการนำไปใช้ ลักษณะข้อสอบก็คงเป็นปรนัยกว่าเดิม นอกจากนี้ครูผู้สอนยังได้มีส่วนร่วมในการวัดผลด้วย

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2498

ในช่วงนี้ได้ประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2498 ขึ้น เป็นหลักสูตรที่ยังหาว่าไม่ครบทุกชั้น คือมีเพียงชั้นประถมปีที่ 1 เพียงชั้นเดียว และต่อมาก็ไม่ปรากฏว่าหาเพิ่มขึ้นอีก เมื่อประกาศใช้ได้ประมาณ 5 เดือน ก็มีประกาศยกเลิกหลักสูตรฉบับนี้พร้อมกับประกาศใช้หลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2491 แทน (จรรยา วงศ์สายัณห์ 2504 :18) หลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2498 มีดังนี้

ความมุ่งหมาย

เพื่อให้การศึกษาชั้นนี้เป็นการพัฒนาความงอกงามของเด็กในทางกายภาพ ทางสติปัญญา ทางสังคม เพื่อจะให้พร้อมที่จะเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่เหมาะสมระบอบประชาธิปไตย

เนื้อหาวิชาและอัตราเวลาเรียน

วิชาต่างๆในหลักสูตรประถมศึกษา เริ่มจัดรวมเป็นหมวดใหญ่ๆ 4 หมวด และแบ่งหลักสูตรออกเป็น สองประเภท คือ

ประเภท ก. เป็นประเภทที่เรียนภาษาไทยล้วน

ประเภท ข. เป็นหลักสูตรที่เลือกเรียนวิชาชีพหรือภาษาต่างประเทศ

โรงเรียนใดที่จะใช้หลักสูตรประเภท ข. จะต้องขออนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการก่อน

ลักษณะของหลักสูตรประเภท ก. กับหลักสูตรประเภท ข. มีดังนี้

อัตราเวลาเรียน (จำนวนชั่วโมงในรอบสัปดาห์)

หมวดวิชา	ป.1 ประเภท ก.	ป.1 ประเภท ข.
ภาษาไทย	7	7
เลขคณิต	5	3
ธรรมชาติศึกษา(รวมสุขศึกษา)	3	2
สังคมศึกษา	5	4
กิจกรรมพิเศษ	5	4
วิชาชีพ หรือ ภาษาต่างประเทศ	-	5
รวม	<u>25</u>	<u>25</u>

เวลาเรียนให้มี 5 วันต่อสัปดาห์ และเรียนวันละ 5 ชั่วโมง .

วันหยุดควรเป็นสองวันติดกันเพื่อเด็กจะได้มีโอกาสช่วยเหลือทางบ้านและผู้ปกครองจะได้หาโอกาสพาเด็กเที่ยวเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียนด้วย

การเริ่มเรียน หยุดพัก และเลิกเรียน ให้โรงเรียนเลือกปฏิบัติตามความเหมาะสมกับท้องถิ่นนั้นๆ

กระบวนการเรียนการสอน ตามหลักสูตร พ.ศ. 2498

เหตุที่จะมีการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษาฉบับนี้ ก็เพราะต้องการปรับปรุงหลักสูตรเดิมและมีความมุ่งหมายที่จะดำเนินการสอนตามแนวการสอนแผนใหม่ หรือที่เรียกว่า การศึกษาแบบพัฒนาการในระบบการศึกษาของอเมริกา แต่ก็ปรากฏว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเกินไปจึงประสบอุปสรรค ทำให้ต้องประกาศยกเลิกหลักสูตรฉบับนี้ดังกล่าวข้างต้น

ก่อนที่จะมีการประกาศใช้หลักสูตรฉบับนี้ ได้มีการแนะนำการเรียนการสอนแผนใหม่เปรียบเทียบกับการสอนแผนเก่า (มังกร พรหมโยธี 2497:18-22) เพื่อให้ครูได้ทราบวิธีการที่ถูกต้อง แต่สภาพการเรียนการสอนตามที่ปฏิบัติจริงในช่วงระยะเวลานั้น มีสภาพที่กล่าวได้ว่า ครูประถมศึกษาจำนวนมากมักใช้วิธีการสอนที่ล้าสมัย คือให้เด็กอ่านพร้อมๆกันโดยไม่ต้องดูหนังสือ และให้ท่องจำสิ่งที่ไม่ค่อยมีประโยชน์ (ปิ่น มาลากุล 2499:725)

คำวิจารณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอนในช่วงระยะเวลานี้กล่าวไว้ พอสรุปได้ว่า ขบวนการสอนของครูมักเป็นการบอกของครูมากกว่า การที่นักเรียนได้มีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับครูนั้นก็เกินไปจนลักษณะที่ว่านักเรียนไม่เข้าใจเหตุผลว่าทำไมจึงต้องทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วย

ผู้วิจารณ์ได้สรุปไว้ด้วยเหตุผลที่ว่า อาจเป็นเพราะครูขาดความเข้าใจและขาดทักษะในขบวนการสอน สาเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การใช้ถ้อยคำที่เขียนอธิบาย การวางแผน และกิจกรรมเสนอแนะต่างๆในหลักสูตรนั้นผู้เขียนหลักสูตรใช้คำอธิบายหลายอย่างในเรื่องเดียวกัน จนครูผู้ใช้หลักสูตรไม่เข้าใจความหมายอันแท้จริงและปฏิบัติไม่ถูกต้อง (ละ เมียด ลิมอักษร 2503 : 235-244) นี่เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการสร้างหลักสูตรพึงระลึกไว้ด้วยว่าการใช้ถ้อยคำในหลักสูตรค่านั้นจะต้องสื่อความหมายได้ตรงตามที่ต้องการ และคำใดที่ยังไม่แน่ใจก็ควรอธิบายความหมายหรือแสดงนิยามของคำศัพท์นั้นๆไว้ด้วย สิ่งเล็กน้อยเหล่านี้จะเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างยิ่งถ้าถูกละเลย และจะทำให้หลักสูตรซึ่งแม้จะร่างไว้เป็นอย่างดีนั้นหมดคุณค่าเพราะด้วยเหตุที่ผู้ใช้ไม่สามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้ตรงตามที่ต้องการ

การประเมินผลของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2498

ลัดดา สุวรรณกุล (2518 : 164) กล่าวว่า การประเมินผลของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2498 ที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรนั้น ไม่มีโอกาสได้ใช้ เพราะประกาศเลิกใช้หลักสูตรเสียก่อน แต่วิธีประเมินผล ของหลักสูตรนี้มีสิ่ง ที่ควรสนใจและกล่าวถึงคือ การประเมินผลในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สรุปได้ว่าไม่มีการสอบเลื่อนชั้นปลายปี แต่ถ้าเด็กเรียน สิ่งต่างๆตามที่หลักสูตรกำหนดไว้แล้วให้เลื่อนชั้นปลายปีให้แก่เด็กคนนั้น และถ้าเด็กคนใด เรียนอ่อนมากก็ให้ครูช่วยกวดขันสอนให้เป็นพิเศษ ซึ่งอาจนับได้ว่าวิธีการประเมินผลของ หลักสูตรประถมศึกษาฉบับนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของ "โครงการเลื่อนชั้นของนักเรียนบางชั้นใน โรงเรียนประถมศึกษา" ต่อมา เพราะใช้วิธีเดียวกันคือไม่มีการสอบไล่เลื่อนชั้นนักเรียน บางชั้น แต่ก็ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนไว้ให้และ เน้นให้ครูใช้วิธีสอนซ่อมเสริม (Remedial Teaching) แก่เด็กเรียนที่เรียนอ่อน

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503

ในปี พ.ศ. 2501 ได้มีการดำเนินงานตามโครงการศึกษาละเชิงเทรา (สุบิน พิมพ์ะจันทร์ อ้างถึงใน ลัดดา สุวรรณกุล 2518:167) โดยโครงการนี้ได้รวบรวม แนวการศึกษาที่ดี ของหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ คานาดา สวีเดน เดนมาร์ก วิลันดา ญี่ปุ่น ซิลอน อินเดีย ตลอดจนแนวความคิดของ ข้าราชการฝ่ายไทยกับเจ้าหน้าที่และครูอาจารย์ในส่วนจังหวัดละเชิงเทรา โดยพยายาม หลอมแนวเหล่านี้ แล้วดัดแปลงเป็นหลักการต่างๆของการศึกษาไทย ตลอดระยะเวลาของ โครงการนี้ได้มีการทดลองในหลายๆเรื่อง เช่น วิธีสอนแบบต่างๆ การสร้างและการใช้อุปกรณ์และวัสดุทัศนวัสดุ ศูนย์สนใจ การประเมินผล กิจกรรมนอกหลักสูตร การเตรียม การสอน การใช้ระเบียบสะสม การนิเทศการศึกษา ขณะที่ดำเนินงานตามโครงการนี้ อยู่ ได้มีการแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง ประถมปีที่ 4 พร้อมกับทำโครงการสอนสำเร็จรูปทุกวิชา

เนื่องจากประเทศไทยเป็นสมาชิกขององค์การ UNESCO และมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามข้อเสนอแนะของ UNESCO อันเกี่ยวกับการขยายการศึกษาภาคบังคับ (กระทรวงศึกษาธิการ 2516 : ภาคผนวก 2-37) ออกเป็นอย่างต่ำ 7 ปี รัฐบาลจึงได้

ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา(ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2505 เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ.2505 ซึ่งมีสาระสำคัญว่า เมื่อศาลาใดมีความเหมาะสมที่จะประกาศขยายการศึกษาภาคบังคับถึงประโยคประถมศึกษาตอนปลายได้ ก็ให้รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการประกาศได้เป็นศาลาๆไป และผลของการขยายการศึกษาภาคบังคับออกเป็น 7 ปี

ความมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503

หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย มีความมุ่งหมายเหมือนกัน คือมุ่งหมายที่จะส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก เพื่อให้สามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีของชาติ ในระบอบประชาธิปไตย โดยฝึกอบรมให้มีคุณลักษณะใหญ่สี่ประการ คือ

1. ความเจริญแห่งตน
2. มนุษย์สัมพันธ์
3. ความสามารถในการครองชีพ
4. ความรับผิดชอบตามที่พลเมือง

คุณลักษณะทั้งสี่ประการนี้ ยังแยกย่อยออกไปอีกถึง 36 ข้อ (กระทรวงศึกษา 2515 : 1-3)

ความมุ่งหมายระดับมหาวิทยาลัยและระดับวิชา

ความมุ่งหมายระดับมหาวิทยาลัย เมื่อศึกษาดูแล้วทุกมหาวิทยาลัยและระดับวิชา มีความสอดคล้องกับความมุ่งหมายในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปตามลำดับ และเน้นความมุ่งหมายตามลักษณะของวิชานั้นๆด้วย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2517 : 14) ได้รายงานการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 ไว้ว่า

1. หลักสูตรกำหนดความมุ่งหมายไว้มากและกว้าง เกินความสามารถของครูประถมศึกษาจะปฏิบัติได้

2. ความมุ่งหมายของหลักสูตร พิจารณาโดยถือองค์ประกอบพื้นฐานทางการศึกษาเป็นหลัก สะท้อนความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไป พัฒนาการของเด็ก จิตวิทยาการศึกษา ปรัชญาการศึกษา ความก้าวหน้าของศาสตร์และเทคโนโลยี

3. ลักษณะความมุ่งหมายเป็นสากลเกินไป ไม่คำนึงถึงลักษณะเฉพาะของ

บ้านเมืองไทย และธรรมชาติของเด็กไทย

4. ความมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ถ้าจำแนกออกเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ จะพบว่า เป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับความรู้สึกและค่านิยม (Affective Domain) เป็นส่วนมาก ที่เป็นพฤติกรรมภาคความรู้หรือพุทธิปัญญา (Cognitive Domain) มีน้อยกว่าและเป็นพฤติกรรมภาคทักษะ (Psycho Motor Domain) น้อยที่สุด แต่เมื่อหันมาพิจารณาถึงเนื้อหาที่กำหนดและสภาพความเป็นจริงของการเรียนการสอนก็พบว่า ประสบการณ์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องพุทธิปัญญากับการฝึกฝนทักษะ ส่วนความรู้สึกและค่านิยมต่าง ๆ มีน้อย และพบอีกว่า แม้แต่พฤติกรรมประเภทเดียวกัน เช่น ภาคพุทธิปัญญา ความมุ่งหมายกับเนื้อหาก็เน้นไปคนละอย่าง จึงเห็นได้ชัดเจนว่าความมุ่งหมาย ลักษณะ เนื้อหา และการเรียนการสอนที่เป็นจริงมิได้ประสานสัมพันธ์กัน ผู้ปฏิบัติคือครูและผู้เรียนย่อมเดินตามเนื้อหาที่กำหนดเป็นธรรมดา ความมุ่งหมายหลายประการจึงไม่บรรลุผลนั้นปลาย

5. ภาษาที่ใช้ในการเรียบเรียงความมุ่งหมายของหลักสูตรค่อนข้างจะเป็นภาษาภาคทฤษฎี ซึ่งในหลายกรณีมาจากต่างประเทศ นับเป็นอุปสรรคต่อการที่จะให้ครูประถมศึกษาและบุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้อง เข้าใจและร่วมมือให้เกิดผลจริงๆ ได้

เนื้อหาวิชาและอัตราเวลาเรียน

ลัดดา สุวรรณกุล (2518 : 175-176) ได้กล่าวถึงหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 ไว้พอสรุปได้ดังนี้

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 นี้ ถ้านำไปเปรียบเทียบกับหลักสูตร พ.ศ. 2491 แล้วจะเห็นว่ามีการพัฒนาการที่แตกต่างกันออกไปมาก ทั้งนี้เนื่องจากหลักสูตรในระยะดังกล่าวยังมีลักษณะการจัดโดยยี่วิชาต่างๆ เป็นหลักในการจัด (Subject Curriculum) แต่หลักสูตร พ.ศ. 2503 นี้ ได้นำรายวิชาต่างๆ ที่มีเนื้อหาใกล้เคียงในหลักสูตรฉบับก่อนๆ มาหลอมให้เป็นหมวดวิชาเดียวกัน

ส่วนระดับประถมศึกษาตอนต้นนั้น ถ้านำมาเปรียบเทียบกับหลักสูตร พ.ศ. 2498 ที่เคยประกาศใช้อยู่ประมาณ 5 เดือนแล้ว จะเห็นความแตกต่างลดน้อยลงคือ เกือบจะไม่มีพัฒนาการใดๆ เลย เพราะได้ยึดแนวทางของหลักสูตร พ.ศ. 2498 มาใช้เกือบครบ

อัตราเวลาเรียนได้กำหนดให้เรียนสัปดาห์ละ ไม่น้อยกว่า 5 วัน และในปีหนึ่งๆที่มีเวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 35 สัปดาห์ ทั้งนี้ที่มีเวลาเรียนตลอดสัปดาห์เป็นไปตามลำดับดังนี้ คือ 25 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในระดับประถมศึกษาตอนต้น 30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย ดังนั้นในปีหนึ่งๆจะมีเวลาเรียนอย่างมากเพียง 175 วันเท่านั้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับหลักสูตรฉบับแรกสุดคือ กฎพิทักษ์ทางการศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2435 แล้ว จะเห็นว่าจำนวนวันเรียนในรอบปีลดลงอย่างมาก

กระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503

ในระยะแรกมีผลสืบเนื่องมาจากการปรับปรุงมาตรฐานการศึกษาของกรมสามัญศึกษา UNESCO ตามโครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาละ เซิงเทรา พ.ศ. 2494-2504 (กรมสามัญศึกษา อ้างถึงใน สัตตะ สุวรรณกุล 2518 : 181)

ระยะ 10 ปีนี้ คือในช่วง พ.ศ. 2494 - 2504 เป็นจุดเริ่มต้นที่ทางการที่มีการประชุมอบรมและการศึกษาดูงานของเจ้าหน้าที่ทางการศึกษา มีการส่งเสริมการปรับปรุงอาคารสถานที่การเรียนการสอน และการจัดบริการอนามัยในโรงเรียนประถมศึกษามากขึ้นจนเป็นแนวทางที่ยึดถือปฏิบัติต่อกันมาในปัจจุบันนี้

นอกจากนี้ยังมีโครงการที่สืบเนื่องจากโครงการดังกล่าว ได้แก่โครงการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนประชาบาลและเทศบาลกรุงเทพมหานครบุรี ขึ้นอีกโครงการหนึ่ง ซึ่งอยู่ในระยะเวลาเดียวกัน และโครงการนี้ก็ได้รับการศึกษาด้านประถมศึกษาเคลื่อนไหวย้าย และ เปลี่ยนแปลงจากเดิม

ในปี พ.ศ. 2504 ได้ใช้ระบบการบริหารกลุ่มโรงเรียนเพื่อผนึกกำลังกันดำเนินการปรับปรุงทางวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ใกล้เคียงกันให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ด้านที่เกี่ยวกับครูได้มีการแก้ปัญหาการขาดแคลนครูในท้องถิ่นด้วยการวางระเบียบว่าด้วยครูช่วยสอน

ในปี พ.ศ. 2508-2510 ได้มีการทดลองให้เด็กคาบอดได้เรียนร่วมกับ

เด็กคาตอลิกชั้นเรียนธรรมดา. นอกจากนั้นยังมีโครงการในปี พ.ศ. 2511-2513 คือ การปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาตอนปลายในภาคศึกษา 5-7 ซึ่งมุ่งปรับปรุงการสอนในระดับประถมปลาย 5 วิชา ได้แก่ เกษตรกรรม วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ทัศนศึกษา ชาย-หญิง ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือจาก UNESCO และ UNICEF

ถึงแม้ว่าในช่วงระยะเวลาสั้นๆ นี้จะมีโครงการที่ส่งผลให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ในกระบวนการเรียนการสอน ตลอดจนความแพร่หลายของ เอกสารหลักสูตรจะมีมากมายเพียงไร การเรียนการสอนมุ่งให้เด็กจาเนื้อหาวิชาหลายๆ เพื่อการสอบด้านเดียว (สุมิตร คุณานุการ อ้างถึงใน ลัดดา สุวรรณกุล 2518:183) การสอนก็เป็นการสอนหนังสือแทนที่จะสอนคน การเรียนก็เป็นการเรียนหนังสือ แทนที่จะเป็นการศึกษาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและพัฒนาบุคลิกภาพและสติปัญญาของตนเองตามความมุ่งหมายของหลักสูตร

ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้กระบวนการเรียนการสอนในช่วงระยะเวลาสั้นๆ นี้ค่อยๆ ตามเนื้อหาวิชาแบบเรียนมากกว่าค่อยๆ ตามความมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็นข้อบกพร่องในการนำหลักสูตรไปใช้ ทำให้การพัฒนาหลักสูตรไม่เกิดผลดีเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องมาจากการไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ครูประจำการก่อนการนำหลักสูตรไปใช้

การประเมินผลโดยมีเอกสารหลักสูตรที่เกี่ยวกับการวัดผลการศึกษาทุกระดับชั้น คือ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการวัดผลการศึกษาของชั้นต่างๆ ทุกระดับ มีการกำหนดแผนพัฒนาการทางนิสัยของนักเรียนด้วย นักเรียนทุกคนจะต้องผ่านการวัดผล 3 ประเภทในแต่ละปี คือการวัดผลด้านพัฒนาการทางนิสัย การวัดผลงานระหว่างปี และการสอบปลายปีซึ่งการวัดผลสองอย่างแรกเป็นหน้าที่ของโรงเรียน ส่วนอย่างหลังในชั้นประโยคเป็นหน้าที่ของอำเภอและจังหวัดตามลำดับ

ในปี พ.ศ. 2513 กรมสามัญศึกษาได้สร้างข้อทดสอบมาตรฐานชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ขึ้นมาใช้และสำนักงานทดสอบของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตรได้เริ่มดำเนินการสร้างข้อทดสอบของชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 เพื่อใช้ในการวัดผลการศึกษา

ในปี ต่อมา คือปี พ.ศ. 2514 ได้มีการเลื่อนชั้นนักเรียนบางชั้นในโรงเรียนประถมศึกษา สาเหตุมาจากความต้องการแก้ปัญหาเรื่องเด็กตกชั้น และเป็นการ

ยกระดับมาตรฐานของโรงเรียนให้สูงขึ้น ตลอดระยะเวลาที่ใช้หลักสูตรนี้การวัดผลการ-
ศึกษาถือว่าเป็นวิชาสำคัญที่สุดวิชาหนึ่งที่ต้องให้ความรู้แก่ครูประจำการ (ชวาล แพร์ตกุล
และคณะ 2517 : 104-117) และบุคคลที่จะเป็นครูต่อไปในอนาคต จึงมีการอบรมและ
การสอนขึ้นเพื่อเผยแพร่วิธีการวัดผลและเทคนิคในการวัดผลแบบต่างๆ

ข้อสอบส่วนมากจะออกเป็นแบบปรนัยแบบต่างๆเกือบทั้งหมด และข้อสอบ
สอบอัตนัยเริ่มน้อยลงตามลำดับ และผลที่ได้ก็คือครูจะต้องเกี่ยวข้องกับหลักสูตรมากขึ้นกว่า
ก่อน เพราะการออกข้อสอบแบบนี้จะต้องมีการวิเคราะห์หลักสูตรด้วย

จรรยา วงศ์สายันท์ (2516 : 262-270) ได้กล่าวว่า กรรมการวิเคราะห์
วิเคราะห์หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวเพียงส่วนที่ไม่ดีของหลักสูตรประถมศึกษา
พ.ศ. 2503 แต่ส่วนที่ดีไม่ได้ระบุไว้ชัดเจน และคณะกรรมการยังมีความขัดแย้งกันในเรื่องที่
ว่าหลักสูตรประถมศึกษานั้นควรมี 6 ปี หรือ 7 ปี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2524 : 53) กล่าวว่าความ
ก้าวหน้าทางการศึกษาอีกประการหนึ่งก็คือ รัฐบาลได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาการ-
เศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2504 โดยมี
การกำหนดนโยบายการพัฒนาการศึกษาไว้ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจนี้ด้วย มีการโอน
อำนาจหน้าที่ทางด้านการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการไปยังหน่วยงานส่วนท้องถิ่น โดย
ให้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบทางด้านวิชาการ

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503

ในปี พ.ศ. 2501 ได้มีการดำเนินงานตามโครงการศึกษาอะเซียเซา (สุบิน พิมพ์ะจันทร์ อ้างถึงใน ลัดดา สุวรรณกุล 2518:167) โดยโครงการนี้ได้รวบรวม
แนวการศึกษาที่ดี ของหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ออสเตรเลียนิวซีแลนด์
แคนาดา สวีเดน เดนมาร์ก วิลันดา ญี่ปุ่น ซิลอน อินเดีย ตลอดจนแนวความคิดของ
ข้าราชการฝ่ายไทยกับเจ้าหน้าที่และครูอาจารย์ในส่วนจังหวัดละ เชียง เทรา โดยพยายาม
หลอมแนวเหล่านี้ แล้วดัดแปลงเป็นหลักการต่างๆของการศึกษาไทย ตลอดระยะเวลาของ

โครงการนี้ได้มีการทดลองในหลายๆเรื่อง เช่น วิธีสอนแบบต่างๆ การสร้างและการใช้อุปกรณ์และโสตทัศนวัสดุ ศูนย์สนใจ การประเมินผล กิจกรรมนอกหลักสูตรการเตรียมการสอน การใช้ระเบียบวินัย การนิเทศการศึกษา ขณะที่ดำเนินงานตามโครงการนี้อยู่ ได้มีการแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง ประถมปีที่ 4 พร้อมกับทำโครงการสอนสำเร็จรูปทุกวิชา

เนื่องจากประเทศไทยเป็นสมาชิกขององค์การ UNESCO และมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามข้อเสนอแนะของ UNESCO อันเกี่ยวกับการขยายการศึกษาภาคบังคับ (กระทรวงศึกษาธิการ 2516 : ภาคผนวก 2-37) ออกเป็นอย่างต่ำ 7 ปี รัฐบาลจึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา(ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2505 เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2505 ซึ่งมีสาระสำคัญว่า เมื่อใดเวลาใดมีความเหมาะสมที่จะประกาศขยายการศึกษาภาคบังคับถึงประโยคประถมศึกษาตอนปลายได้ ก็ให้รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการประกาศได้เป็นคราวๆไป และผลของการขยายการศึกษาภาคบังคับออกเป็น 7 ปี

ความมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503

หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย มีความมุ่งหมายเหมือนกัน คือมุ่งหมายที่จะส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก เพื่อให้สามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีของชาติ ในระบอบประชาธิปไตย โดยฝึกอบรมให้มีคุณลักษณะที่สำคัญสี่ประการ คือ

1. ความเจริญแห่งตน
2. มนุษย์สัมพันธ์
3. ความสามารถในการครองชีพ
4. ความรับผิดชอบตามที่พลเมือง

คุณลักษณะทั้งสี่ประการนี้ ยังแยกย่อยออกไปอีกถึง 36 ข้อ (กระทรวงศึกษาธิการ 2515 : 1-3)

ความมุ่งหมายระดับหมวดวิชาและระดับวิชา

ความมุ่งหมายทั้งสองนี้ - เมื่อศึกษาดูแล้วทุกหมวดวิชาและระดับวิชา มีความสอดคล้องกับความมุ่งหมายในระดับที่สูงกว่าขึ้นไปตามลำดับ และเน้นความมุ่งหมายตามลักษณะของวิชานั้นๆด้วย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2517:14) ได้รายงานการวิเคราะห์
หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 ไว้ว่า

1. หลักสูตรกำหนดความมุ่งหมายไว้มากและกว้าง เกินความสามารถของ
ครูประถมศึกษาจะปฏิบัติได้

2. ความมุ่งหมายของหลักสูตร พิจารณาโดยถือองค์ประกอบพื้นฐาน
ทางการศึกษาเป็นหลัก สะท้อนความต้องการทาง เศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไป พัฒนาการ
ของเด็ก จิตวิทยาการศึกษา ปรัชญาการศึกษา ความก้าวหน้าของศาสตร์และ เทคโนโลยี

3. ลักษณะความมุ่งหมายเป็นสากลเกินไป ไม่คำนึงถึงลักษณะ เฉพาะของ
บ้านเมืองไทย และธรรมชาติของเด็กไทย

4. ความมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ถ้า
จำแนกออกเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ จะพบว่า เป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับความรู้สึกและ
ค่านิยม (Affective Domain) เป็นส่วนมาก ที่เป็นพฤติกรรมภาคความรู้หรือพุทธิปัญญา
(Cognitive Domain) มีน้อยกว่าและเป็นพฤติกรรมภาคทักษะ (Psycho Motor
Domain) น้อยที่สุด แต่เมื่อหันมาพิจารณาลักษณะ เนื้อหาที่กำหนดและสภาพความเป็นจริง
ของการเรียนการสอนก็พบว่า ประสบการณ์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องพุทธิปัญญากับการฝึกฝนทักษะ
ส่วนความรู้สึกและค่านิยมต่าง ๆ มีน้อย และพบอีกว่า แม้แต่พฤติกรรมประเภทเดียวกัน เช่น
ภาคพุทธิปัญญา ความมุ่งหมายกับ เนื้อหาที่เน้นไปคนละอย่าง จึงเห็นได้ชัดเจนว่าความ
มุ่งหมาย ลักษณะ เนื้อหา และการเรียนการสอนที่เป็นจริงมิได้ประสานสัมพันธ์กัน ผู้ปฏิบัติคือ
ครูและผู้เรียนย่อมเดินตามเนื้อหาที่กำหนดเป็นธรรมดา ความมุ่งหมายหลายประการจึงไม่
บรรลุผลนับปลาย

5. ภาษาที่ใช้ในการเรียบเรียงความมุ่งหมายของหลักสูตรค่อนข้างจะ
เป็นภาษาภาคทฤษฎี ซึ่งในหลายกรณีมาจากต่างประเทศ นับเป็นอุปสรรคต่อการที่จะให้
ครูประถมศึกษาและบุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้อง เข้าใจและร่วมมือให้เกิดผลจริงๆได้

เนื้อหาวิชาและอัตราเวลาเรียน

ลัดดา สุวรรณกุล (2518 : 175-176) ได้กล่าวถึงหลักสูตรประถมศึกษา
พ.ศ. 2503 ไว้พอสรุปได้ดังนี้

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 นี้ ถ้านำไปเปรียบเทียบกับหลักสูตร พ.ศ. 2491 แล้วจะเห็นว่ามีการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไปมาก ทั้งนี้เนื่องจากหลักสูตรในระยะดังกล่าวยังมีลักษณะการจัดโดยยี่ดวิชาต่างๆเป็นหลักในการจัด (Subject Curriculum) แต่หลักสูตร พ.ศ. 2503 นี้ ได้นำรายวิชาต่างๆที่มีเนื้อหาใกล้เคียงในหลักสูตรฉบับก่อนๆมาหลอมให้เป็นหมวดวิชาเดียวกัน

ส่วนระดับประถมศึกษาตอนต้นนั้น ถ้านำมาเปรียบเทียบกับหลักสูตร พ.ศ. 2498 ที่เคยประกาศใช้อยู่ประมาณ 5 เดือนแล้ว จะเห็นความแตกต่างลดน้อยลงคือเกือบจะไม่มีพัฒนาการใดๆเลย เพราะได้ยึดแนวทางของหลักสูตร พ.ศ. 2498 มาใช้เกือบครบ

อัตราเวลาเรียนได้กำหนดให้เรียนสัปดาห์ละ ไม่น้อยกว่า 5 วัน และในปี่หนึ่งๆที่มีเวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 35 สัปดาห์ ทั้งนี้ที่มีเวลาเรียนตลอดสัปดาห์เป็นไปตามลำดับดังนี้ คือ 25 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในระดับประถมศึกษาตอนต้น 30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย ดังนั้นในปี่หนึ่งๆจะมีเวลาเรียนอย่างมากเพียง 175 วันเท่านั้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับหลักสูตรฉบับแรกสุดคือ กฎพิทักษ์การศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2435 แล้ว จะเห็นว่าจำนวนวันเรียนในรอบปีลดลงอย่างมาก

กระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 ในระยะแรกมีผลสืบเนื่องมาจากการปรับปรุงมาตรฐานการศึกษาของกรมสามัญศึกษา UNESCO ตามโครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาจะเชิงเทรา พ.ศ. 2494-2504 (กรมสามัญศึกษา อ้างถึงใน ลัดดา สุวรรณกุล 2518 : 181)

ระยะ 10 ปี่นี้ คือในช่วง พ.ศ. 2494 - 2504 เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้มีการประชุมอบรมและการศึกษาคูงานของเจ้าหน้าที่ทางการศึกษา มีการส่งเสริมการปรับปรุงอาคารสถานที่การเรียนการสอน และการจัดบริการอนามัยในโรงเรียนประถมศึกษา มากขึ้นจนเป็นแนวทางที่ยึดถือปฏิบัติต่อกันมาในปัจจุบันนี้

นอกจากนี้ยังมีโครงการที่สืบเนื่องจากโครงการดังกล่าว ได้แก่โครงการ

ปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนประชาบาลและเทศบาลกรุงเทพมหานคร ขึ้นอีกโครงการหนึ่ง ซึ่งอยู่ในระยะเวลาเดียวกัน และโครงการนี้ก็ได้นำการศึกษาข้ามประถมศึกษาเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงจากเดิม

ในปี พ.ศ. 2504 ได้ใช้ระบบการบริหารกลุ่มโรงเรียนเพื่อผนึกกำลังกันดำเนินการปรับปรุงทางวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ใกล้เคียงกันให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ด้านที่เกี่ยวกับครูได้มีการแก้ปัญหาการขาดแคลนครูในท้องถิ่นโดยการวางระเบียบว่าด้วยครูช่วยสอน

ในปี พ.ศ. 2508-2510 ได้มีการทดลองให้เด็กตาบอดได้เรียนร่วมกับเด็กตาดีในชั้นเรียนธรรมดา นอกจากนั้นยังมีโครงการในปี พ.ศ. 2511-2513 คือการปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาตอนปลายในภาคศึกษา 5-7 ซึ่งมุ่งปรับปรุงการสอนในระดับประถมปลาย 5 วิชา ได้แก่ เกษตรกรรม วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ หัตถศึกษา ชาย-หญิง ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือจาก UNESCO และ UNICEF

ถึงแม้ว่าในช่วงระยะเวลาี้จะมีโครงการที่ส่งผลให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ในกระบวนการเรียนการสอน ตลอดจนความแพร่หลายของเอกสารหลักสูตรจะมีมากมายเพียงไร การเรียนการสอนมุ่งให้เด็กจำเนื้อหาวิชาหลายๆ เพื่อการสอบด้านเดียว (สมิตรี คุณานุการ อ่างกิ่งาน ลัดดา สุวรรณกุล 2518:183) การสอนก็เป็นการสอนหนังสือแทนที่จะสอนคน การเรียนก็เป็นการเรียนหนังสือ แทนที่จะเป็นการศึกษาเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและพัฒนาบุคลิกภาพและสติปัญญาของตนเองตามความมุ่งหมายของหลักสูตร

ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้กระบวนการเรียนการสอนในช่วงระยะเวลาี้คล้อยตามเนื้อหาวิชาแบบเรียนมากกว่าคล้อยตามความมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็นข้อบกพร่องในการนำหลักสูตรไปใช้ ทำให้การพัฒนาหลักสูตรไม่เกิดผลดีเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องมาจากการไม่ได้ให้ความรู้แก่ครูประจำตำราก่อนการนำหลักสูตรไปใช้

การประเมินผลโดยมีเอกสารหลักสูตรที่เกี่ยวกับการวัดผลการศึกษาทุกระดับชั้น คือ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการวัดผลการศึกษาของชั้นต่างๆ ทุกระดับ มี

การให้คะแนนพัฒนาการทางนิสัยของนักเรียนด้วย นักเรียนทุกคนจะต้องผ่านการวัดผล 3 ประเภทในแต่ละปี คือการวัดผลด้านพัฒนาการทางนิสัย การวัดผลงานระหว่างปี และการสอบปลายปีซึ่งการวัดผลสองอย่างแรกเป็นหน้าที่ของโรงเรียน ส่วนอย่างหลังในชั้นประถมศึกษาเป็นหน้าที่ของอำเภอและจังหวัดตามลำดับ

ในปี พ.ศ. 2513 กรมสามัญศึกษาได้สร้างข้อทดสอบมาตรฐานชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ขึ้นใช้และสำนักงานทดสอบของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตรได้เริ่มดำเนินการสร้างข้อทดสอบของชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 เพื่อใช้ในการวัดผลการศึกษา

ในปี ต่อมา คือปี พ.ศ. 2514 ได้มีการเลื่อนชั้นนักเรียนบางชั้นในโรงเรียนประถมศึกษา สาเหตุมาจากความต้องการแก้ปัญหาเรื่องเด็กตกชั้น และเป็นการยกระดับมาตรฐานของโรงเรียนให้สูงขึ้น ตลอดระยะเวลาที่ใช้หลักสูตรนี้การวัดผลการศึกษาถือว่าเป็นวิชาสำคัญที่สุดวิชาหนึ่งที่ต้องให้ความรู้แก่ครูประจำชั้น (ชวาล แพร่ตฤณ และคณะ 2517:104-117) และบุคคลที่จะเป็นครูต่อไปในอนาคต จึงมีการอบรมและการสอนขึ้นเพื่อเผยแพร่วิธีการวัดผลและเทคนิคในการวัดผลแบบต่างๆ

ข้อสอบส่วนมากจะออกเป็นแบบปรนัยแบบต่างๆเกือบทั้งหมด และข้อสอบสอบอัตนัยเริ่มน้อยลงตามลำดับ และผลที่ได้ก็คือครูจะต้องเกี่ยวข้องกับหลักสูตรมากขึ้นกว่าก่อน เพราะการออกข้อสอบแบบนี้จะต้องมีการวิเคราะห์หลักสูตรด้วย

จรรยา วงศ์สายันท์ (2516:262-270) ได้กล่าวว่า กรรมการวิเคราะห์วิเคราะห์หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวเพียงส่วนที่ไม่ดีของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 แต่ส่วนที่ดีไม่ได้ระบุไว้ชัดเจน และคณะกรรมการยังมีความขัดแย้งกันในเรื่องที่ว่าหลักสูตรประถมศึกษานั้นควรมี 6 ปี หรือ 7 ปี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2524:53) กล่าวว่าความก้าวหน้าทางการศึกษาอีกประการหนึ่งก็คือ รัฐบาลได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2504 โดยมีการกำหนดนโยบายการพัฒนาการศึกษาไว้ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจนี้ด้วย มีการโอน

อำนาจหน้าที่ทางด้านการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการไปยังหน่วยงานส่วนท้องถิ่น โดย
 าให้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบทางด้านวิชาการ

3. การบริหารการประถมศึกษาในช่วงที่ใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ฉบับที่ 3
 (พ.ศ. 2505)

เนื่องจากการจัดการประถมศึกษามีความสำคัญมาก จึงมีหน่วยงานต่างๆร่วมจัดการ
 เกี่ยวกับการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษาระดับประถมศึกษาหลายหน่วยงานดังนี้คือ

1. กระทรวงศึกษาธิการ หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ
  - 1.1 กรมสามัญศึกษา
  - 1.2 กรมการฝึกหัดครู
  - 1.3 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน
  - 1.4 กรมการศึกษานอกโรงเรียน
  - 1.5 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
2. องค์การส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ
  - 2.1 กรุงเทพมหานคร
  - 2.2 เทศบาล
3. กระทรวงมหาดไทย หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ
  - 3.1 กรมตำรวจ
  - 3.2 กรมประชาสัมพันธ์
4. ทบวงมหาวิทยาลัย

หน่วยงานดังกล่าวข้างต้นแบ่งสายบริหาร การบังคับบัญชา การ
 ณะสนับสนุนแนวนโยบาย บริหารงานทางด้านวิชาการ และการสั่งการในกรณีพิเศษ ดัง
 แผนภูมิต่อไปนี้ คือ

การบริหารการประถมศึกษาในช่วงที่ใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับที่ 3
 (พ.ศ. 2505)

การบริหารการศึกษาระดับประถมศึกษาที่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลายหน่วยงาน

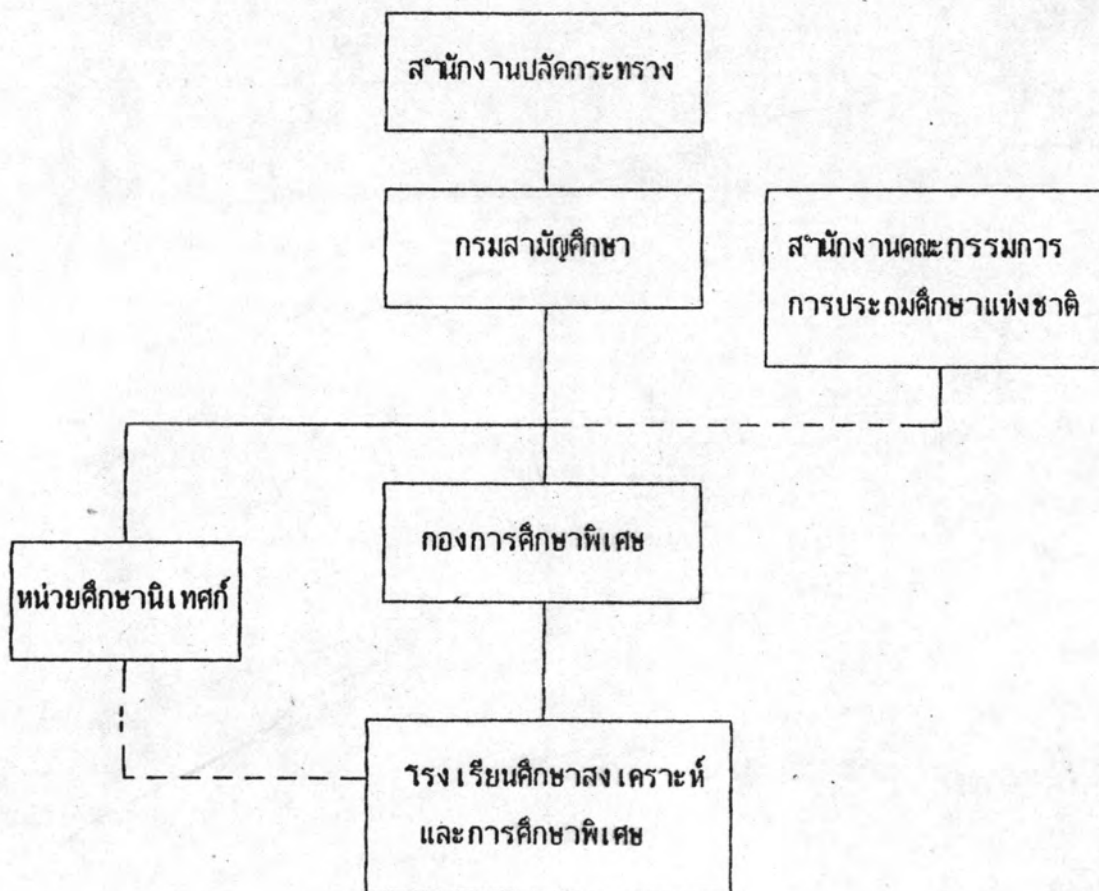
ซึ่งจะได้กล่าวถึงโดยสังเขปดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2528:40-49)

1. กระทรวงศึกษาธิการ

1.1 กรมสามัญศึกษา

กองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา จัดการศึกษาสงเคราะห์ และการศึกษาพิเศษ ซึ่งมีแผนภูมิการบริหาร ดังต่อไปนี้

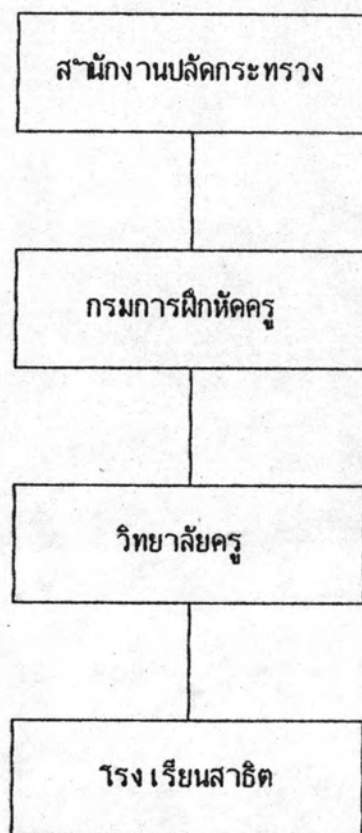
ภาพที่ 1 แผนภูมิการบริหารการศึกษาสงเคราะห์และการศึกษาพิเศษของ กรมสามัญศึกษา

———— การบังคับบัญชา
 - - - - - การแนะนำสนับสนุน แนวนโยบาย บริหาร วิชาการ และการสั่งการในกรณีพิเศษ

1.2 กรมการฝึกหัดครู

ภาพที่ 2 แผนภูมิการบริหารโรงเรียนสาธิตของกรมการฝึกหัดครู

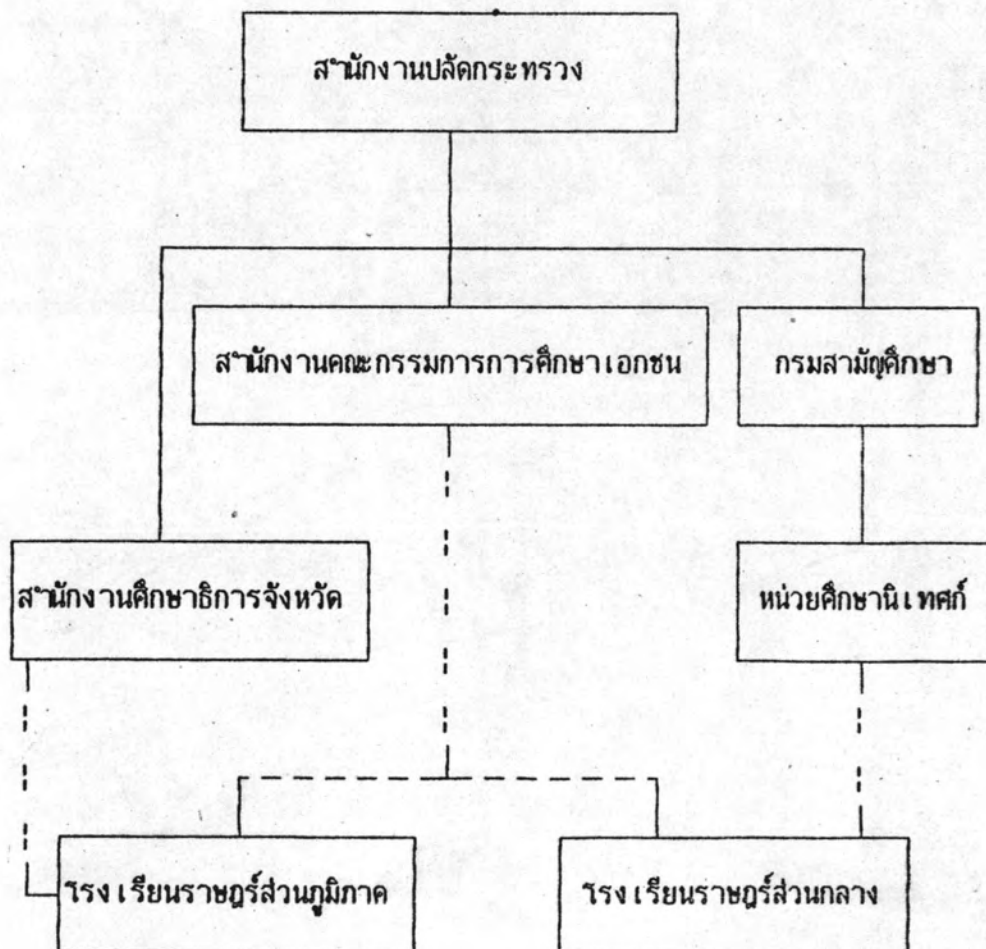

กรมการฝึกหัดครูควบคุมและส่งเสริมให้วิทยาลัยครูจัดโรงเรียน
เพื่อการสาธิตแก่นักเรียนฝึกหัดครู

1.3 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนมีหน้าที่ควบคุม ส่งเสริม และบริการแก่โรงเรียนราษฎร์ที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษา มีแผนภูมิการบริหาร ดังนี้

ภาพที่ 3 แผนภูมิการบริหารการประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

1.4 กรมการศึกษานอกโรงเรียน

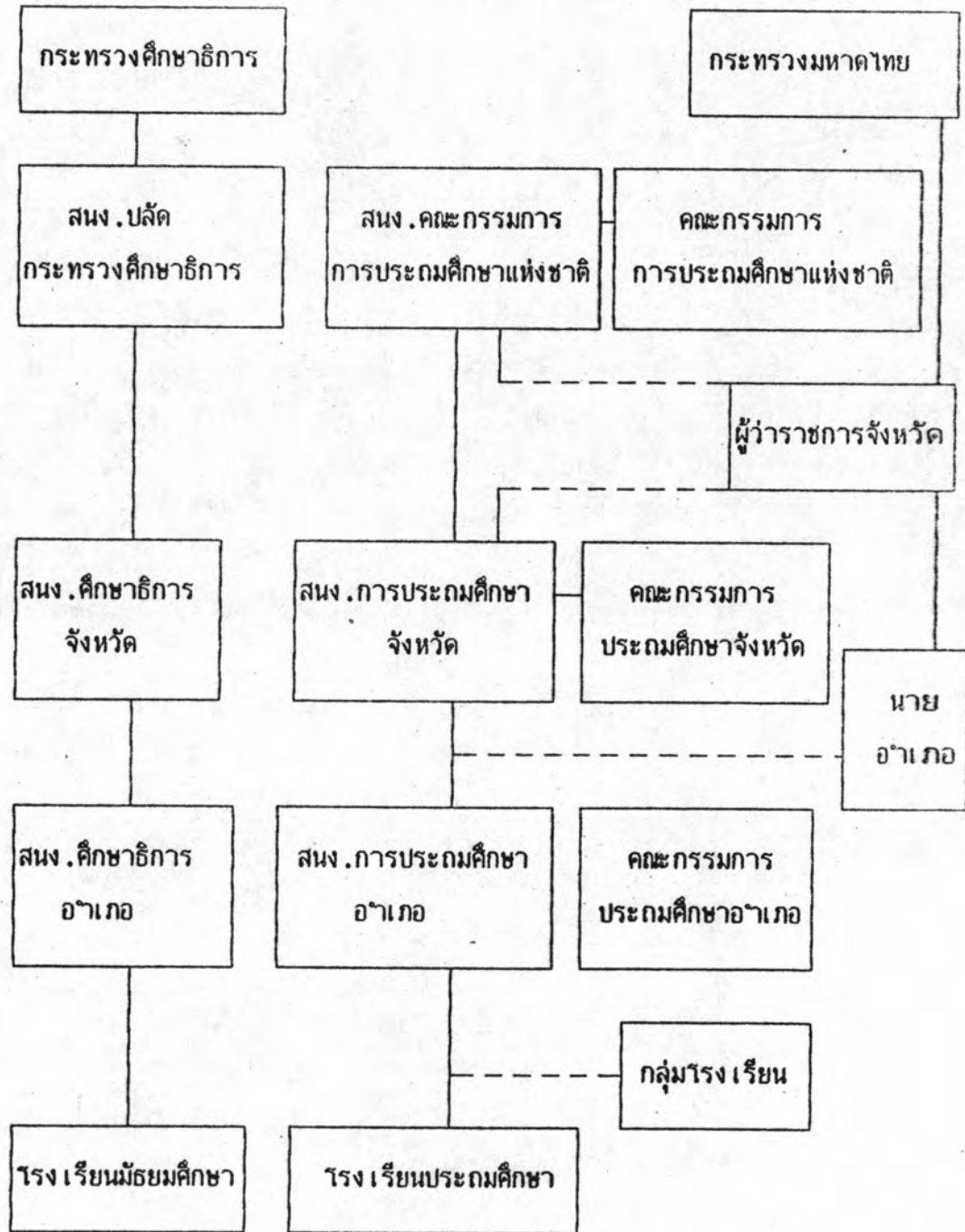
กรมการศึกษานอกโรงเรียนทำหน้าที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษา นอกระบบโรงเรียนให้แก่เด็กและผู้ใหญ่ทั้งที่อยู่ในวัยเรียนและที่พ้นวัยเรียนไปแล้ว ในปี การศึกษา 2526 มีโรงเรียนผู้ใหญ่ซึ่งจัดการศึกษาให้แก่ผู้ที่พ้นวัยเรียน คือ ระดับ 1, 2 และ 3 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6) จำนวน 1,255 โรงเรียน มีครู 6,116 คน จำนวน นักเรียนรวมทุกจังหวัด 56,070 คน

กรมการศึกษานอกโรงเรียนร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ดำเนินการโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช) ซึ่งเป็นโครงการ 5 ปี (พ.ศ. 2523-2528) โดยได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากองค์การ USAID โครงการนี้จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาให้แก่เด็กและผู้ใหญ่

1.5 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ รับผิดชอบในการจัดการประถมศึกษาส่วนใหญ่ของประเทศ ตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการการประถมศึกษา พ.ศ. 2523 ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2523 เป็นต้นมา มีแผนภูมิการบริหาร ดังนี้

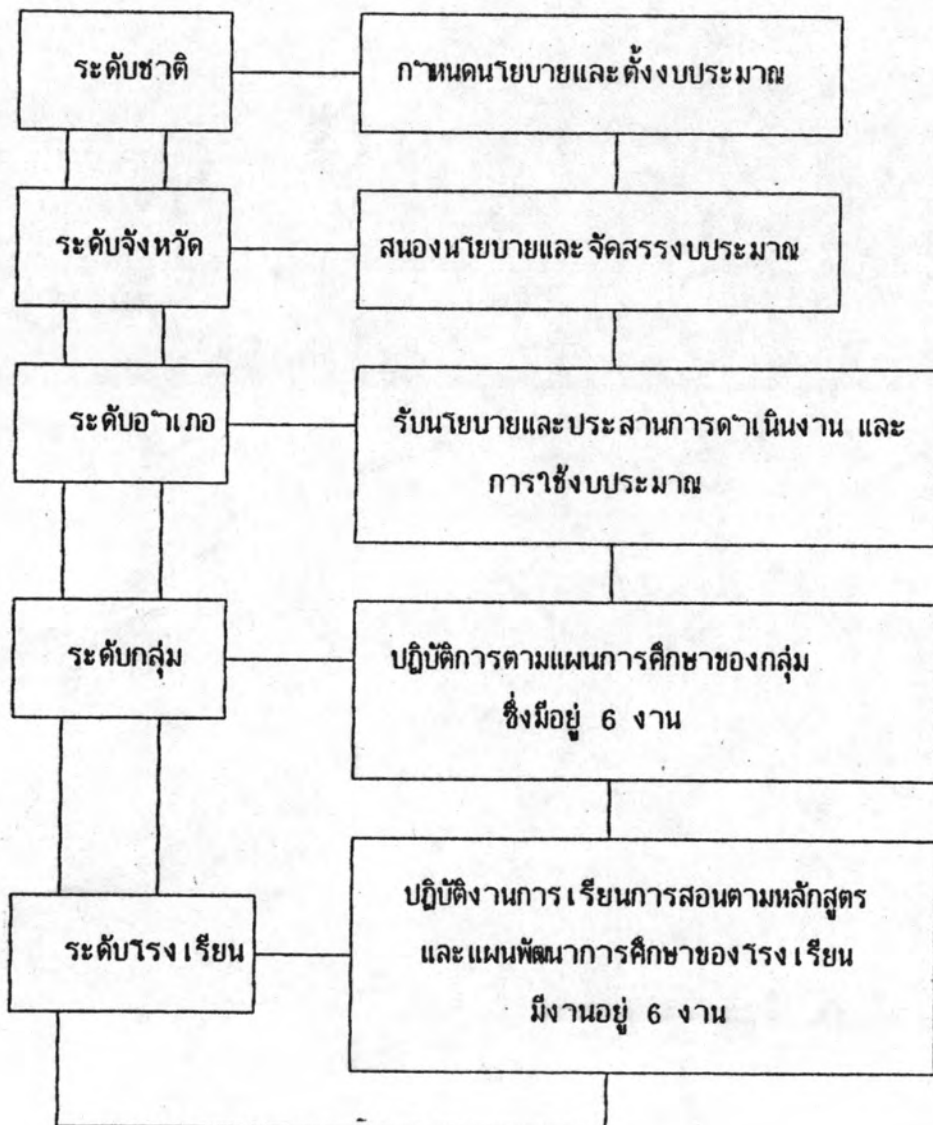
ภาพที่ 4 แผนภูมิการบริหารการประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการ
การประถมศึกษาแห่งชาติ

———— การบังคับบัญชา-
 ----- การแนะนำสนับสนุน แนวนโยบาย บริหารวิชาการ และสั่งการในกรณีพิเศษ

ภาพที่ 5 แผนภูมิ บทบาท และอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานระดับต่างๆของ
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

ลักษณะของบทบาทและอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานระดับต่างๆสามารถแสดง
เป็นแผนภูมิได้ดังนี้

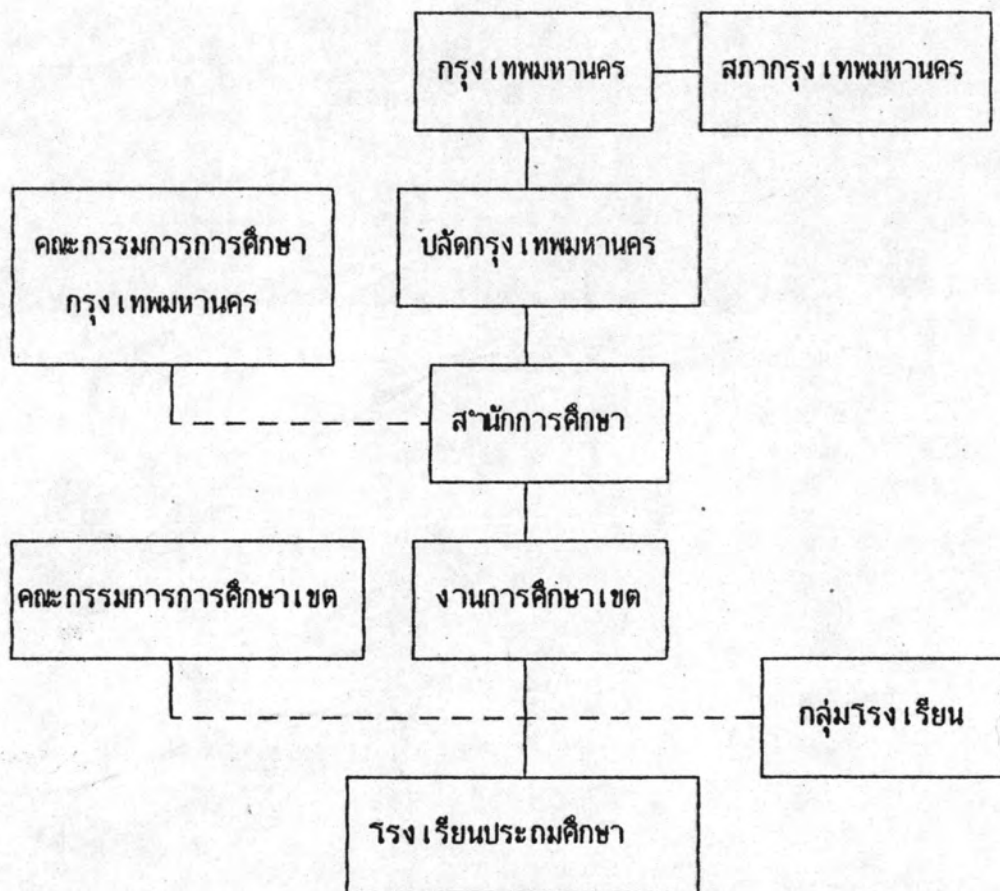

2. องค์การส่วนท้องถิ่น

2.1 กรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครมีหน้าที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร มีแผนภูมิการบริหารดังนี้

ภาพที่ 6 แผนภูมิบริหารการประถมศึกษาของกรุงเทพมหานคร

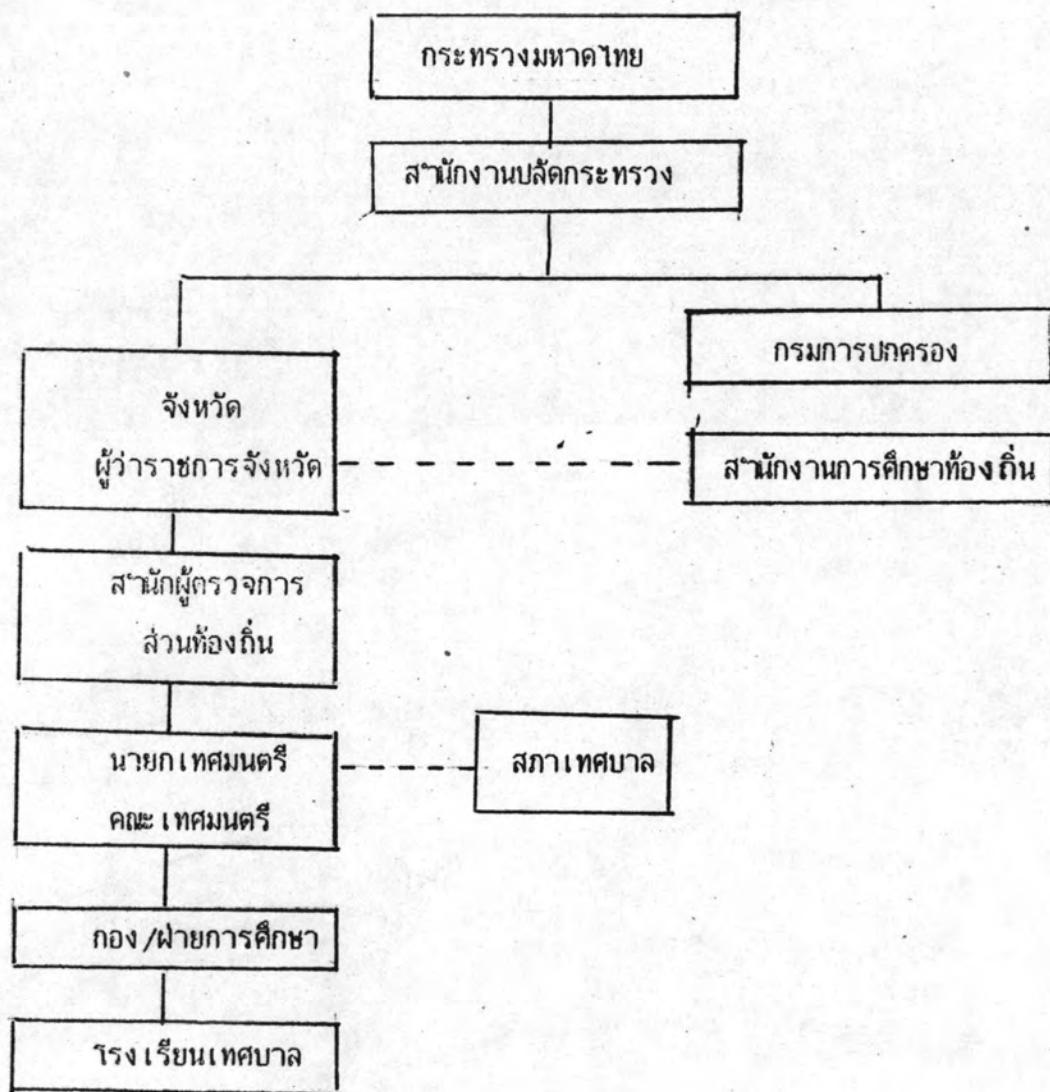

- _____ การบังคับบัญชา
 - - - - - การแนะนำสนับสนุน แนวนโยบาย บริหารวิชาการ และสั่งการในกรณีพิเศษ

2.2 เทศบาล

เทศบาลทั่วไป เทศบาลที่มีหน้าที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษา เฉพาะ
 ในเขตเทศบาลและได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลโดยผ่านทางกระทรวงมหาดไทย มีแผน
 ภูมิการบริหาร ดังนี้

ภาพที่ 7 แผนภูมิการบริหารการประถมศึกษาของเทศบาล

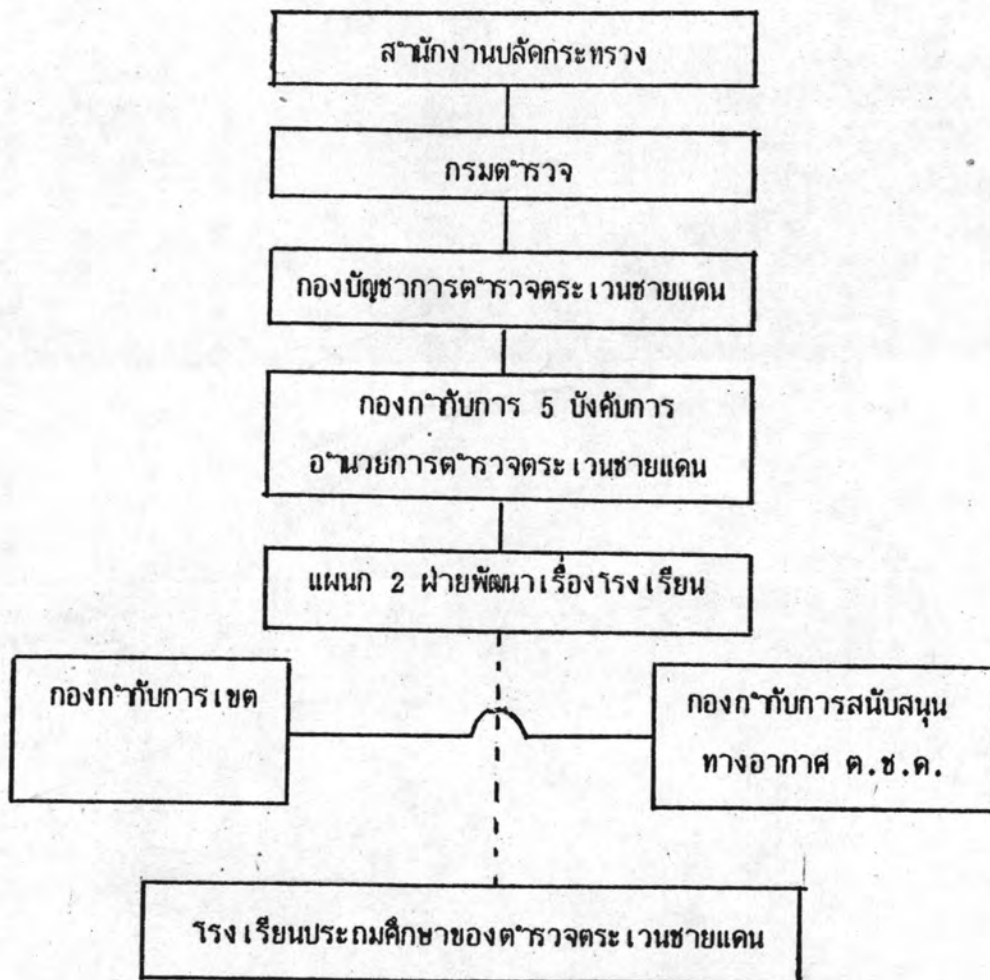
- การบังคับบัญชา
- - - - - การแนะนำสนับสนุน แนวนโยบาย บริหารวิชาการ และสั่งการในกรณีพิเศษ

3. กระทรวงมหาดไทย

3.1 กรมตำรวจ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน กรมตำรวจท่า
หน้าี่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งเป็นโรงเรียน
ชาวเขาและโรงเรียนไกลคมนาคมจัดการสอนโดยตำรวจตระเวนชายแดน มีลูกจ้างประจำ
ทำหน้าที่เป็นครูช่วยสอน การบริหารการประถมศึกษาของกรมตำรวจมีแผนภูมิดังนี้

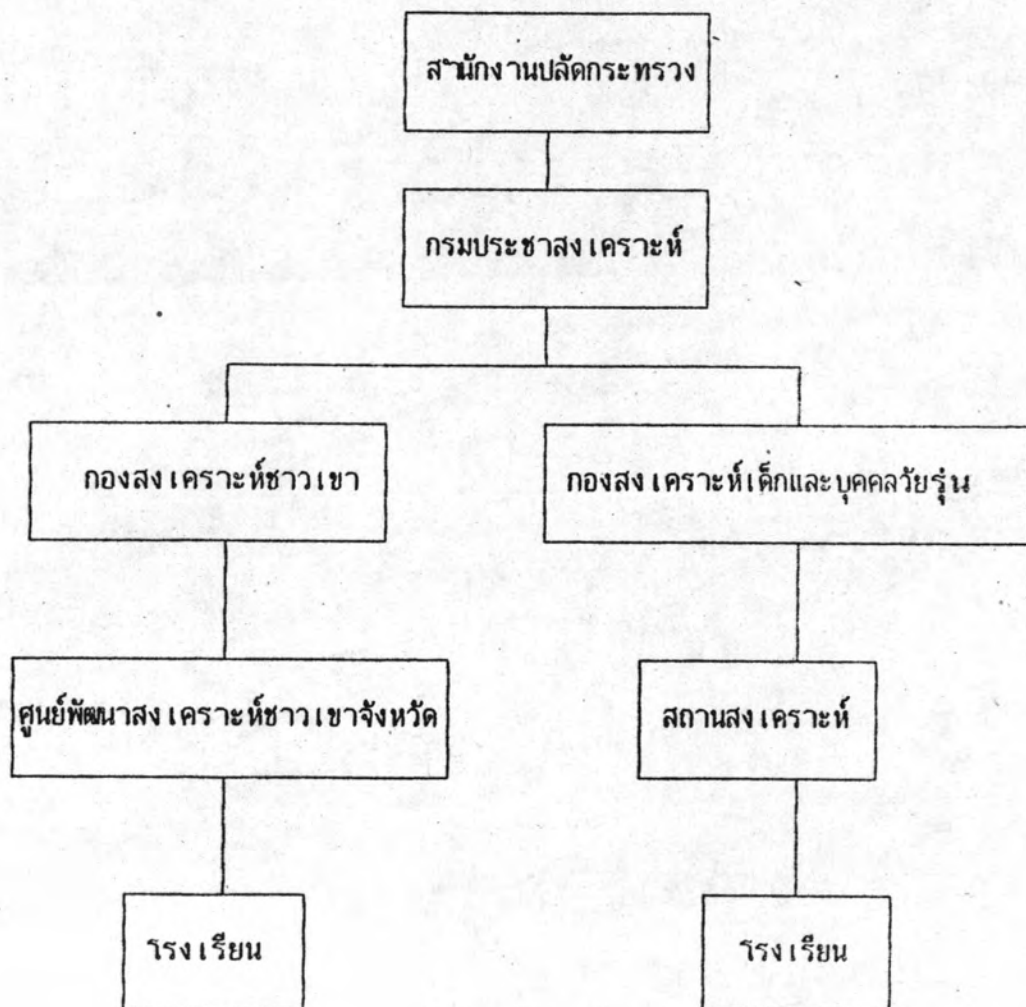
ภาพที่ 8 แผนภูมิการบริหารการประถมศึกษาของกรมตำรวจ

- การบังคับบัญชา
- การแนะนำสนับสนุน หน่วยงานบริหาร วิชาการ และสิ่งการันการพิเศษ

3.2 กรมประชาสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทยจัดการประถมศึกษาในสถานสงเคราะห์ต่างๆซึ่งให้การสงเคราะห์แก่เด็กที่กำพร้า ยากจน ร่อนเร่ ไร้ที่อยู่ เด็กในสถานสงเคราะห์เหล่านี้จะได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาเมื่อเรียนสำเร็จแล้ว อาจไปศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาได้ภายนอกสถานสงเคราะห์สำหรับเด็กที่ใหม่เรียนต่อจะได้รับการฝึกวิชาชีพในสถานสงเคราะห์ต่อไป

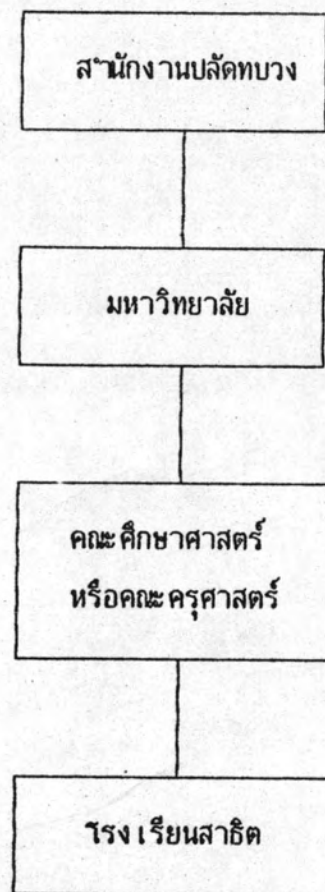
ภาพที่ 9 แผนภูมิการบริหารการประถมศึกษาของกรมประชาสงเคราะห์

4. ทบวงมหาวิทยาลัย

ทบวงมหาวิทยาลัย ทำหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยจัดการ
ประถมศึกษาในโรงเรียนสาธิต เพื่อการสาธิตแก่นักศึกษา มีแผนภูมิการบริหารดังนี้

ภาพที่ 10 แผนภูมิการบริหารการประถมศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย

4. การจัดการประถมศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528 : 13) เรียกการจัดการประถมศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส ว่า การจัดการศึกษาพิเศษ เป็นการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาสำหรับเด็กพิการ เช่น เด็กตาบอด หูหนวกและหูตึง เด็กเรียนช้า เด็กปัญญาอ่อน เด็กพิการทางแขนและขา เด็กชาวเขา เด็กที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาตามข้อยกเว้นสำหรับเด็กที่ไม่สามารถเข้าเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาพุทธศักราช 2478 มาตรา 11 หมวด 1 ซึ่งได้แก่เด็กที่อยู่ห่างไกลโรงเรียนเกิน 2,000 เมตร เด็กที่อยู่ในท้องที่กันดารห่างไกลคมนาคมเช่นอยู่ตามป่าเขาตามเกาะ เด็กเร่ร่อนหรือเด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับอาชีพของผู้ปกครอง เช่น ครอบครัวที่มีฐานะยากจน เด็กกำพร้าขาดผู้อุปการะ เลี้ยงดูเด็กที่พ่อแม่ประกอบอาชีพค้าขายทางเรือไม่มีที่อยู่เป็นหลักฐานแน่นอนเด็กที่บิดามารดาถูกผู้ก่อการร้ายคุกคาม และเด็กที่มีปัญหาทางสังคม เช่น บุตรหลานผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่หายจากโรคนี้แล้ว

การศึกษาพิเศษในประเทศไทย เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 โดยการริเริ่มของนางสาวเยเนวีฟ คอลฟิลด์ (Genevieve Caulfield) บัณฑิตสตรีตาบอดชาวอเมริกัน ผู้ก่อตั้งโรงเรียนสอนคนตาบอดกรุงเทพ ซึ่งเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กพิการแห่งแรกในประเทศไทยด้วยความสนับสนุนจากรัฐบาลและการร่วมแรงร่วมใจในรูปมูลนิธิทั้งของชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ในปี พ.ศ. 2494 กระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งหน่วยทดลองสอนคนหูหนวกขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยและพัฒนามาเป็นโรงเรียนสอนคนหูหนวกดุสิต ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น "โรงเรียนเศรษฐเสถียร" นอกจากนั้นได้มีการริเริ่มจัดการศึกษาสำหรับเด็กเรียนช้าโดยกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้เริ่มวางโครงการนี้ขึ้นในปี พ.ศ. 2497 และจัดเป็นชั้นพิเศษสำหรับเด็กเรียนช้าขึ้นในโรงเรียนบางแห่ง ในย่านชุมชนของจังหวัดพระนครและธนบุรี ในปีการศึกษา 2499 และได้เริ่มมีโครงการจัดการศึกษาสำหรับเด็กร่างกายพิการขึ้น โดยในระยะแรกได้เริ่มทำการสอนเด็กที่นอนป่วยอยู่ตามเตียงในโรงพยาบาล ส่วนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปัญญาอ่อนนั้น ในระยะเริ่มแรกได้จัดเป็นชั้นเรียนพิเศษขึ้นในโรงพยาบาลปัญญาอ่อน โดยจัดให้มีการสอนเด็กปัญญาอ่อนครั้งแรกในปี

พ.ศ. 2506 และได้พัฒนามาเป็นโรงเรียนราชานุกุล ในปี พ.ศ. 2507

ในประเทศไทย การจัดการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กพิการได้ดำเนินการโดยกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยราชการอื่นตลอดจนมูลนิธิและองค์การต่างๆจำนวนมาก แต่กระนั้นก็ตามการดำเนินงานก็ยังจัดอยู่ในวงแคบการขยายงานเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ประวัติการดำเนินงานและการขยายงานการศึกษาพิเศษด้านต่าง ๆ อาจจำแนกตามประเภทของความพิการดังนี้

การจัดการประถมศึกษาสำหรับเด็กตาบอด

ในปี พ.ศ. 2481 การช่วยเหลือเด็กตาบอดได้เริ่มขึ้นโดย นางสาวเยเนวีฟ คอลฟิลด์ (Genevieve Caulfield) ได้รับเด็กตาบอดมาสอนอักษรเบรลล์ที่ศาลาลาดง จังหวัดพระนคร ในระยะเริ่มต้นมีนักเรียนตาบอดมาเรียนเพียงคนเดียว ต่อมาจึงมีนักเรียนตาบอดเพิ่มขึ้น

ในปี พ.ศ. 2482 ได้มีการจัดตั้งมูลนิธิ ชื่อว่า มูลนิธิช่วยและให้การศึกษแก่คนตาบอดในประเทศไทย" ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะให้การศึกษแก่คนตาบอดโดยไม่จำกัดเพศ ชาติ และศาสนา ปัจจุบันมูลนิธินี้มีชื่อว่า "มูลนิธิช่วยคนตาบอดแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์" โดยมี หลวงเลขาวิจารณ์ เป็นนายกมูลนิธิฯ

ในปี พ.ศ. 2484 มีสถานที่รับเด็กตาบอดเพื่อให้การศึกษามีนักเรียนตาบอดชาย และหญิง ประมาณ 14 คน

ในปี พ.ศ. 2489 มีนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 40 คน โดยรัฐบาลให้เงินอุดหนุนปีละ 40,000 บาทแต่รายได้ส่วนใหญ่ได้จากเงินที่มีผู้บริจาคและได้จากการจัดงานเมตตาคับันเทิงต่างๆ

ในปี พ.ศ. 2492 รัฐบาลได้อนุมัติให้เช่าที่ดินของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เนื้อที่ 8 ไร่เศษ ที่สี่แยกตึกชัย ถนนราชวิถี จังหวัดพระนคร มีจำนวนนักเรียน

คาบอดทั้งหมด 58 คน ปัจจุบันเป็นโรงเรียนสอนคนตาบอดกรุงเทพ

ในปี พ.ศ. 2494 สมเด็จพระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าฯ รับมูลนิธิฯ ไว้
ในพระบรมราชูปถัมภ์ และได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล รวมทั้งประชาชนเป็นจำนวนมาก
จนสามารถจัดสร้างอาคารเพิ่มเติมขึ้นอีก สามารถรับนักเรียนถึง 83 คน

พ.ศ. 2502 ได้มีบุคคลคณะหนึ่งมีอาชีพต่างๆกันในภาคเหนือ ได้ร่วมมือ
กันจัดตั้งมูลนิธิช่วยคนตาบอดภาคเหนือขึ้น

ในปี พ.ศ. 2503 มีโรงเรียนสอนคนตาบอดอีกแห่งหนึ่งที่จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อ "โรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือ" ได้จดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์และกรมสามัญ
ศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดส่งครูไปช่วยสอนจำนวน 7 คน โรงเรียนนี้รับเด็ก
ตาบอดที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคเหนือ ตั้งแต่จังหวัดพิษณุโลกขึ้นไป ต่อมาโรงเรียนนี้ได้โอน
มาสังกัด กองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา

ในปี พ.ศ. 2509 กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้ขยายงาน
โครงการทดลองให้เด็กตาบอดเรียนร่วมกับเด็กปกติในสวนกุฎิมณฑล โดยจัดอบรมครูจาก
จังหวัดต่างๆจังหวัดละ 1 คน คือ จังหวัดพระนคร นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา
ปราจีนบุรี มหาสารคาม นครราชสีมา ลพบุรี อุบลราชธานี และจังหวัดบุรีรัมย์ โครงการ
นี้ได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิอเมริกันเพื่อคนตาบอดโพ้นทะเล

ในปี พ.ศ. 2522 ศูนย์การศึกษาคนตาบอด จังหวัดขอนแก่น ร่วมกับ
คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น กรมสามัญศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการ
การประถมศึกษาแห่งชาติจัดให้เด็กตาบอดเรียนร่วมกับเด็กปกติ ในโรงเรียนสังกัดสำนัก
งานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น และโรงเรียนเทศบาล สังกัดสำนักงานการศึกษา
ท้องถิ่น ปัจจุบัน (พ.ศ. 2530) มีโรงเรียนที่รับเด็กตาบอดในเกณฑ์บังคับเข้าเรียนร่วม
กับเด็กปกติในโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 4 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนสนามบิน
2. โรงเรียนบ้านคำไฮ

3. โรงเรียนบ้านจัว
4. โรงเรียนเทศบาลสวนสนุก

การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาสำหรับเด็กตาบอดในประเทศไทยนี้ เพื่อให้เป็นไปตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2520 (ข้อ 38 และ 39) และตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษาแก่ผู้ยากไร้หรือผู้เสียเปรียบทางการศึกษาในลักษณะต่าง ๆ นับว่าเป็นประโยชน์มาก

2. การจัดการประถมศึกษาสำหรับเด็กหูหนวกและหูตึง

กระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งหน่วยทดลองสอนคนหูหนวกเป็นครั้งแรกในประเทศไทยขึ้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2494 ซึ่งตรงกับวันฉลองครบรอบปีปฏิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติโดยอาศัยห้องเรียนห้องหนึ่งของโรงเรียนเทศบาลวัดโสมนัสวิหาร พระนครเป็นที่ทำการ มีนักเรียนทั้งหมด 5 คน สังกัดแผนกการศึกษาสงเคราะห์ กรมสามัญศึกษา ต่อมาการจัดการศึกษาสำหรับเด็กหูหนวกได้ขยายมีนักเรียนเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงอาศัยห้องเรียนของโรงเรียนวัดโสมนัสวิหาร ทดลองสอนอยู่จนกระทั่งปี พ.ศ. 2495 คุณหญิงวิจิตร นรเนติบัญชากิจ ได้บริจาคที่ดินจำนวน 5 ไร่เศษ ให้กับกระทรวงศึกษาธิการและมอบตัวตึกซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างให้ด้วย

ในปี พ.ศ. 2496 โรงเรียนสอนคนหูหนวกในประเทศไทยจึงได้ย้ายจากหน่วยทดลองสอนที่โรงเรียนวัดโสมนัสวิหารมาอยู่ในบริเวณที่ดินดังกล่าวโดยมีจำนวนนักเรียน 43 คน ครู 7 คน ให้ชื่อโรงเรียนสอนคนหูหนวกแห่งแรกว่า "โรงเรียนสอนคนหูหนวกดุสิต" ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนเศรษฐเสถียร"

เนื่องจากปริมาณนักเรียนหูหนวกได้เพิ่มขึ้นทุกปี ในปี พ.ศ. 2504 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดตั้งโรงเรียนสอนคนหูหนวกขึ้นอีกแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร โดยเรียกชื่อว่า "โรงเรียนสอนคนหูหนวกทุ่งมหาเมฆ" ต่อมาในปี พ.ศ. 2521 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนโสตศึกษาทุ่งมหาเมฆ" นอกจากนั้นยังได้ขยายการดำเนินการออกไปยังส่วนภูมิภาค โดยจัดตั้งโรงเรียนสอนคนหูหนวกในส่วนภูมิภาคเพิ่มขึ้นอีกดังนี้

ในปี พ.ศ. 2511 จัดตั้งโรงเรียนสอนคนหูหนวกขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
ต่อมาปี พ.ศ. 2521 เปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนโสตศึกษาจังหวัดขอนแก่น"

ในปี พ.ศ. 2513 จัดตั้งโรงเรียนสอนคนหูหนวกตาก จังหวัดตาก และ
ในปี พ.ศ. 2521 เปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนโสตศึกษาจังหวัดตาก"

ในปี พ.ศ. 2517 จัดตั้งโรงเรียนสอนคนหูหนวกสงขลา ปัจจุบันเปลี่ยน
ชื่อเป็น "โรงเรียนโสตศึกษาจังหวัดสงขลา"

หลังจากที่มีการจัดตั้งโรงเรียนการศึกษาพิเศษเฉพาะสำหรับเด็กหูหนวก
ขึ้น จึงพบว่ามมีเด็กหูตึงซึ่งยังไม่ได้รับการช่วยเหลืออย่างเหมาะสมและ เด็กเหล่านี้ไม่
สามารถเรียนร่วมกับเด็กหูหนวกได้เพราะใช้วิธีการฝึกพูดและการบำบัดรักษาที่แตกต่างกัน
กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กหูตึงขึ้น 2 แห่ง คือ

1. โรงเรียนโสตศึกษา ชลบุรี เปิดทำการสอนตั้งแต่ปีการศึกษา 2521
รับเด็กพิการทางหูที่มีระดับการได้ยินไม่เกิน 85 เดซิเบล (dB) ไม่มีความพิการซ้ำซ้อน
และมีระดับเขาว้นปัญญาปกติโดยรับจากนักเรียนทุกภาคของประเทศไทย เปิดทำการสอน
ตั้งแต่ชั้นเด็กเล็กถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2. โรงเรียนโสตศึกษาวัดจวนป่า กรุงเทพมหานคร เปิดทำการสอน
ตั้งแต่ปีการศึกษา 2522 โรงเรียนนี้รับเด็กพิการทางหูที่มีระดับการได้ยินไม่เกิน 85 เดซิ-
เบล (dB) และมีความพิการซ้ำซ้อน คือมีระดับสติปัญญาค่อนข้างอ่อน (I.Q. 50 - 85)
เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนสำหรับเด็กหูตึงที่จังหวัดเชียงใหม่ คือ
โรงเรียนอนุสารสุนทร ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2524 กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
ได้รับโอนมาจากมูลนิธิอนุสารสุนทร จังหวัดเชียงใหม่

เนื่องจากหลักการจัดการศึกษาพิเศษ ได้มีแนวโน้มที่จะจัดให้เด็กพิการ
ประเภทต่าง ๆ ที่พอจะมีความสามารถเรียนร่วมกับเด็กปกติได้ ให้มีโอกาสเรียนร่วมกับ
เด็กปกติให้มากที่สุด ทั้งนี้ เพื่อเด็กจะได้เกิดการเรียนแบบ ทั้งในด้าน การหัดฟัง หัดพูด และ

การอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคมได้ ดังนั้นกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดโครงการเรียนร่วมสำหรับเด็กหูตึงในโรงเรียนปกติขึ้นโดยจัดเป็น 2 รูปแบบคือ

1. จัดเป็นชั้นพิเศษในโรงเรียนปกติ
2. จัดให้เด็กหูตึงเรียนร่วมในชั้นเดียวกันกับเด็กปกติ

โรงเรียนที่ดำเนินการตามโครงการดังกล่าวได้แก่ โรงเรียนพญาไท ซึ่งเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2516 ต่อมาในปี พ.ศ. 2520 ได้ขยายงานไปยังโรงเรียนอนุบาลสามเสน โรงเรียนอนุบาลพิบูลเวศม์ และโรงเรียนอนุบาลวัดนางนอง ต่อมาโรงเรียนเหล่านี้ได้โอนไปสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2523 โครงการเรียนร่วมสำหรับเด็กหูตึงในโรงเรียนปกติก็ยังคงดำเนินการอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน

3. การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาสำหรับเด็กเรียนช้า

ในปี พ.ศ. 2497 กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้เริ่มวางโครงการช่วยเหลือเด็กเรียนช้า โดยเริ่มทดลองจัดเป็นชั้นพิเศษขึ้นในโรงเรียนประจำของกรมสามัญศึกษา ที่อยู่ในศูนย์กลางของจังหวัดพระนครและธนบุรี เป็นรุ่นแรก ในโครงการทดลอง 5 ปี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2500 จำนวน 4 แห่ง คือ โรงเรียนวัดชนะสงคราม โรงเรียนพญาไท โรงเรียนวัดนิมมานรดี และ โรงเรียนวัดหนึ่ง และได้ขยายออกไป 5 แห่งในเวลาต่อมา คือ โรงเรียนวัดพระยาไยง โรงเรียนวัดจันทรสโมสร โรงเรียนพิบูลประชาสรรค์ โรงเรียนสามเสนนอก และโรงเรียนวัดวิเศษการ ต่อมาเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2509 ได้มีการโอนโรงเรียนประจำบาล สังกัดกรมสามัญศึกษา ไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดและเทศบาล แต่ละโรงเรียนจึงได้ดำเนินการจัดชั้นพิเศษต่อไปสำหรับโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษายังคงมีโรงเรียนที่ดำเนินการจัดชั้นพิเศษสำหรับเด็กเรียนช้า 5 แห่ง ได้แก่ โรงเรียน

1. โรงเรียนวัดชนะสงคราม
2. โรงเรียนพญาไท
3. โรงเรียนพิบูลประชาสรรค์
4. โรงเรียนวัดเวศวันธรรมมาวาส

5. โรงเรียนวัดหนึ่ง

ในปี พ.ศ. 2523 โรงเรียนประถมนสังกัตรกรมสามัญศึกษาได้โอนไปสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โรงเรียนเหล่านี้ก็ยังคงมีการดำเนินงานจัดชั้นพิเศษ สำหรับเด็กเรียนช้าอยู่จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ทางสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ยังได้ร่วมมือกับกรมสามัญศึกษาขยายโครงการดังกล่าวในโรงเรียนอีก 3 แห่ง คือ

1. โรงเรียนคาราคาม
2. โรงเรียนประถมบางแค
3. โรงเรียนประถมนนทรี

4. การจัดการประถมศึกษาสำหรับเด็กปัญญาอ่อน

ในระหว่างปี พ.ศ. 2499 - 2500 ผู้เชี่ยวชาญองค์การอนามัยโลก ท้าการสำรวจสถิติของบุคคลปัญญาอ่อน โดยวิธีสุ่มตัวอย่างปรากฏว่ามีบุคคลปัญญาอ่อนในประเทศไทยประมาณ 1% ของพลเมืองทั่วประเทศซึ่งบุคคลปัญญาอ่อนเหล่านั้นจะถูกทอดทิ้ง

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2503 กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุขได้รับอนุมัติจัดตั้ง "โรงพยาบาลปัญญาอ่อน" ในปี พ.ศ. 2506 โรงพยาบาลได้จัดชั้นเรียนพิเศษสำหรับเด็กปัญญาอ่อน มี 3 ชั้นเรียน โดยเปิดรับเด็กปัญญาอ่อนอายุระหว่าง 7 - 18 ปี มี 3 ระดับ คือ เด็กปัญญาอ่อนระดับพอเรียนได้ ระดับพอฝึกได้ และระดับปัญญาอ่อนขนาดหนัก ต่อมาโรงพยาบาลได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าพระราชทานรายได้จากการฉายภาพยนตร์ส่วนพระองค์จัดสร้างอาคารสำหรับเด็กปัญญาอ่อนขึ้นภายในโรงพยาบาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จมาเปิดโรงเรียนราชานุกูล เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2507 ในปีการศึกษา 2519 มูลนิธิช่วยคนปัญญาอ่อนในพระบรมราชินูปถัมภ์ได้เปิดโรงเรียนสำหรับเด็กปัญญาอ่อนระดับพอเรียนได้ขึ้น ที่บริเวณประชานิเวศน์ 1 ถนนประชาชื่น บางเขน กรุงเทพฯ โดยจัดเป็นโรงเรียนราษฎร์แบบไป - กลับ มูลนิธิฯ ได้กราบบังคมทูลพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานนามโรงเรียนว่า "โรงเรียนปัญญาพิการ" โดยกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา จัดส่งครู

ไปช่วยสอนในปี พ.ศ. 2521 ทางโรงเรียนได้จัดขยายงานด้านฝึกอาชีพให้แก่นักเรียน
 ปัญญาอ่อน โดยจัดตั้งโรงงานในอารักขาขึ้น เพื่อฝึกงานและหางานให้ทำ

5. การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาสำหรับเด็กพิการ

ในปี พ.ศ. 2494 - 2495 ได้เกิดโรคไขสันหลังอักเสบ (Polio-my-clitis) ระบาดในประเทศไทย ทำให้เด็กเจ็บป่วยและกลายเป็นเด็กพิการทางแขน ขา และ ลำตัวขึ้น เนื่องจากงบประมาณในด้านกาให้การบริการบำบัดรักษาในโรงพยาบาล ต่าง ๆ ไม่เพียงพอ จึงมีผู้มีใจกุศลได้จัดตั้ง "มูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการ" ขึ้น โดยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์ของมูลนิธิ และจากการสนับสนุนของกรมประชาสงเคราะห์ในด้านสถานที่ อุปกรณ์ และบุคลากร

ในปี พ.ศ. 2501 กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้เริ่มโครงการสอนเด็กตามเตียงที่กำลังรับการบำบัดรักษาในโรงพยาบาลศิริราชขึ้น โดยจัดส่งข้าราชการไปทำหน้าที่ครูสอน จำนวน 2 คน ในขณะนั้นมีจำนวนนักเรียนประมาณ 17-25 คน เมื่อจำนวนเด็กพิการเพิ่มมากขึ้น มูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการจึงจัดตั้งสถานพักฟื้น และ ให้การศึกษาแก่เด็กที่มีภูมิลำเนาต่างจังหวัดขึ้น ให้ชื่อว่า "ศูนย์บริการเด็กพิการ" และ "โรงเรียนสอนเด็กพิการ" โดยก่อสร้างอาคารขึ้นในที่ดินของราชพัสดุ ที่อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และโรงเรียนแห่งนี้ได้รับอนุญาตให้จัดตั้ง เป็นโรงเรียนราษฎร์ จาก กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ. 2504 รับนักเรียนอายุ 4 - 14 ปี เปิดสอนชั้นเด็กเล็ก ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 7

ในปี พ.ศ. 2508 กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้อนุมัติเงิน ค่าก่อสร้างอาคารเรียน เป็นตึก 2 ชั้น สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระราชทาน ชื่อโรงเรียนว่า "โรงเรียนศรีสังวาลย์" โรงเรียนแห่งนี้ได้ให้การศึกษาแก่เด็กพิการ ชายหญิงอายุระหว่าง 3 1/2 ปี - 22 ปี ซึ่งไม่สามารถเรียนร่วมกับเด็กปกติได้ รับทั้ง เด็กนักเรียนไป - กลับ และประจำ การให้บริการคนพิการมีแนวโน้มจะทำให้คนพิการ สามารถประกอบอาชีพตามความถนัด และสภาพของความสามารถ เพื่อให้คนพิการไม่เป็นภาระ

5. การจัดการศึกษาสงเคราะห์

โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นเพื่อจัดการศึกษา ให้แก่เด็กที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาตามข้อยกเว้นสำหรับเด็กที่ไม่สามารถเข้าเรียน ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2478 มาตรา 11 หมวด 1 ซึ่งได้แก่เด็กที่อยู่ห่างไกลโรงเรียน เกิน 2,000 เมตร เด็กที่อยู่ในท้องที่ก้นดงห่างไกลคมนาคม เช่น อยู่ตามป่าเขา ตามเกาะ เด็กเร่ร่อน หรือเด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับอาชีพของผู้ปกครอง เช่น ครอบครัวมีฐานะยากจน เด็กกำพร้าขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู เด็กที่พ่อแม่ประกอบอาชีพค้าขายทางเรือไม่มีที่อยู่เป็นหลักฐานแน่นอน เด็กที่บิดามารดาถูกภัยจากผู้ก่อการร้ายคุกคาม และเด็กที่ปัญหาทางสังคม เช่น บุตรหลานของผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่หายป่วยจากโรคนี้แล้ว

โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แห่งแรกของประเทศไทยตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 1 พฤษภาคม 2496 ที่อำเภอ พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ให้การศึกษาแก่เด็กยากไร้ ใกล้เคียงนคร และชาวเขา จากท้องที่ของจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ให้การศึกษาแก่เด็ก ตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 - 7 ประเภทประจำ รัฐให้การสงเคราะห์เป็นค่าอาหารคนละ 1,000 บาทต่อปี และให้เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องเขียน แบบเรียนหลังจากที่ตั้งโรงเรียนนี้เรียบร้อยและเห็นว่าการดำเนินการเป็นผลดี กรมสามัญศึกษาจึงได้ขยายโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ขึ้นทุกเขตการศึกษา แต่ยังไม่เห็นว่ามีเพียงพอต่อความต้องการของสังคม และต้องการแก้ปัญหาเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย ทำให้กรมสามัญศึกษาต้องตั้งโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์สำหรับเด็กชายชั้นอีก 6 แห่ง ในจังหวัดเพชรบูรณ์ น่าน พัทลุง แม่ฮ่องสอน เพชรบุรี เชียงใหม่ ซึ่งนอกจากจะรับสอนเด็กชายและให้ที่อยู่ประจำแล้ว ยังรับเด็กที่ยากจนจากท้องที่ก้นดงก้นดง ชาวเลและชาวเกาะด้วย

ส่วนการให้การศึกษาแก่เด็กไร้โอกาสและเสียเปรียบทางสังคมนั้น กรมสามัญศึกษาได้ตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กที่เป็นลูกของคนป่วยโรคเรื้อรังขึ้น 6 แห่ง คือ

1. โรงเรียนราชประชาสมาสัย ในกรุงเทพมหานคร
2. โรงเรียนจิตติอารี ที่ จังหวัดลพบุรี
3. โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ปากเกร็ด
4. โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์นวมบูรณ์ จังหวัดขอนแก่น

5. โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์อำมาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี
6. โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากจะตั้งโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์สำหรับเด็กชาวเขา เด็กยากจนในท้องถิ่นต่าง ๆ เด็กที่เป็นลูกของผู้ป่วยโรคเรื้อรังแล้ว กรมสามัญศึกษา ยังได้จัดสถานศึกษาสำหรับเด็กในแหล่งชุมชนแออัดด้วย โดยตั้งโรงเรียนพิบูลประชาสรรค์ขึ้น เพื่อสอนเด็กที่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ - สังคม ซึ่งอาศัยอยู่ในแหล่งชุมชนแออัดดินแดงหรืออาคารสงเคราะห์ โรงเรียนนี้ตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2497 และดำเนินการต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2530)

6. การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาสำหรับเด็กชาวเขา

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กชาวเขา ได้มีการดำเนินงานโดยมีหน่วยงานหลายหน่วยงานที่ดำเนินการในเรื่องนี้ ทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านการจัดการศึกษาโดยตรง และหน่วยงานที่ทำหน้าที่พัฒนาต่าง ๆ ที่เห็นว่าการศึกษาจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยในการพัฒนา หน่วยงานที่เข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับการให้การศึกษาแก่เด็กชาวเขามุ่งมีดังนี้

1. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาภาคบังคับ
2. กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนในหมู่บ้านที่เข้าไปปฏิบัติงานพัฒนา มีทั้งโรงเรียนไกลคมนาคม และโรงเรียนชาวเขา
3. กรมประชาสงเคราะห์ ตั้งโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้านชาวเขาที่ทางกรมไปตั้งเป็นศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่ในจังหวัดต่าง ๆ ที่มีชาวเขาอาศัยอยู่เป็นโรงเรียนชั่วคราว
4. กรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดการศึกษาให้แก่ชาวเขา เป็นโครงการทดลองชื่อ โครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา เป็นโครงการทดลองระยะ 5 ปี เริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. 2523 ถึง พ.ศ. 2528

โรงเรียนชาวเขาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.)

เนื่องจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) มีหน้าที่รับผิดชอบ ในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาภาคบังคับ ที่รัฐจะต้องจัดให้แก่เด็กในวัยเรียนอย่างทั่วถึงทั่วประเทศ ดังนั้นในส่วนที่เป็นเด็กชาวเขา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จึงมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาภาคบังคับ ให้แก่เด็กชาวเขาด้วย

โรงเรียนชาวเขาแห่งแรกของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา-แห่งชาติซึ่งแต่เดิมเป็นโรงเรียนประชาบาล สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เริ่มตั้งขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2478 ที่โรงเรียนบ้านนายเลาต้า หมู่บ้านแม้ว อําเภอ อุ่มผาง จังหวัดตาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2480 จึงมีการตั้งโรงเรียนหมู่บ้านชาวเขาขึ้นเป็น แห่งที่ 2 ที่หมู่บ้านละว้า บ้านบ่อหลวง อําเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ในระยะต่อมาได้มีการจัดตั้งโรงเรียนชาวเขาเพิ่มมากขึ้น โดยมีเกณฑ์ ในการจัดตั้งดังนี้ คือ

1. เป็นหมู่บ้านถาวร
2. มีนักเรียนมากกว่า 20 คน
3. ประชาชนต้องการ
4. ประชาชนมีฐานะค่อนข้างดี

ในช่วง พ.ศ. 2478 ซึ่งเป็นปีแรกที่เริ่มตั้งโรงเรียนชาวเขาขึ้น จนถึง ปี พ.ศ. 2505 เป็นระยะเวลา 27 ปี ได้มีการตั้งโรงเรียนชาวเขา 44 โรงเรียน ใน 8 จังหวัด คือ จังหวัดน่าน ตาก เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน พะเยา และ เพชรบูรณ์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2506 - 2509 ได้มีการขยายโรงเรียนชาวเขาอีก 36 โรงเรียน รวมเป็น 80 โรงเรียน และขยายจังหวัดที่มีโรงเรียนชาวเขาอีก 2 จังหวัด คือ จังหวัด เพชรบูรณ์ และจังหวัดลำปาง

ต่อมาระหว่าง พ.ศ. 2509 - 2523 ซึ่งเป็นช่วงที่โรงเรียนประถมศึกษา

ได้รื้อนไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยมีกรมสามัญศึกษารับผิดชอบทางด้านวิชาการนั้น ในปี พ.ศ. 2513 ซึ่งเป็นปีที่มีการสำรวจพบว่ามีโรงเรียนชาวเขาสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดทุกจังหวัดที่มีชาวเขา จำนวน 109 โรงเรียน และมีโรงเรียนที่ถูกผู้ก่อการร้ายคุกคามจนต้องยุบไป 18 โรงเรียน เพราะชาวเขาอพยพไปอยู่ที่อื่น และในช่วงนี้ได้มีการรับโอนโรงเรียนของตำรวจตระเวนชายแดนอยู่ในสังกัดด้วย หลังจากทีโรงเรียนประถมศึกษาได้โอนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดมาตั้งเป็นสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ก็ได้มีการเอาใจใส่การศึกษาภาคบังคับของเด็กชาวเขามากขึ้น โดยได้ริเริ่มโครงการขยายและปรับปรุงคุณภาพการประถมศึกษาสำหรับเด็กชาวเขานี้

ในปี พ.ศ. 2526 มีโรงเรียนชาวเขาในสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 545 โรงเรียน ครูทั้งหมด 3,164 คน ครูที่เป็นชาวเขา 203 คน และนักเรียนจำนวน 53,085 คน จังหวัดที่มีชาวเขามากได้แก่ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน น่าน เชียงราย และ ตาก

โรงเรียนชาวเขาของตำรวจตระเวนชายแดน

โรงเรียนประถมศึกษาของตำรวจตระเวนชายแดนที่จัดให้แก่ชาวเขานั้น จะอยู่ในท้องถิ่นที่ห่างไกล การคมนาคมไม่สะดวก และยังไม่มียังโรงเรียนของหน่วยราชการใดตั้งอยู่

โรงเรียนประถมศึกษาของตำรวจตระเวนชายแดนที่จัดขึ้นสำหรับเด็กชาวเขาดั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2499 ที่หมู่บ้านสะโงะ ตำบลป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ชื่อโรงเรียนประสิทธิ์ทวีสิน เป็นนักเรียนชาวเขาเผ่าอีโก้ เป็นการตั้งโดยไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากทางราชการ ใช้ตำรวจตระเวนชายแดนเป็นครูและได้รับการช่วยเหลือเรื่องอุปกรณ์การสอน หนังสือเรียนจากกระทรวงศึกษาธิการ เลื่อนผ้าเครื่องแบบนักเรียนจากกรมประชาสัมพันธ์ ในระยะต่อมาจึงได้รับการสนับสนุนจากผู้มีเมตตาจิตโดยบริจาคผ่านตำรวจตระเวนชายแดน ท้าให้กิจการของโรงเรียนก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ

นอกจากจะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยราชการ องค์การ และคณะบุคคลแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระ

พระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้พระราชทานพระราชทรัพย์สร้างโรงเรียนชาวเขา เหล่านี้อีกด้วย

เนื่องจากโรงเรียนชาวเขาที่ตรวจตระเวนชายแดน ตามแผนการนี้มี แหล่งที่มาของเงินก่อสร้างแตกต่างกันไปจึงมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ดังนี้ คือ

1. โรงเรียนตรวจตระเวนชายแดนบำรุง เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดย ความเสียสละของชาวบ้านร่วมกับตรวจตระเวนชายแดนหมวดต่างๆในพื้นที่ที่เป็นโรงเรียน ชั่วคราว เมื่อสร้างแล้วก็ให้อันดับหมายเลขตามจำนวนโรงเรียนที่สร้างก่อนหลัง
2. โรงเรียนตรวจตระเวนชายแดนสงเคราะห์ เป็นโรงเรียนที่กอง- กำกับการตรวจตระเวนชายแดนเขตต่างๆร่วมกับชาวบ้านบริจาคเงิน วัสดุ และแรงงาน ก่อสร้างขึ้นเป็นโรงเรียนชั่วคราว มีการให้อันดับหมายเลขตามลำดับการสร้างก่อนหลัง
3. โรงเรียนมิตรตรวจบำรุง เป็นโรงเรียนที่ตรวจตระเวนชายแดน จัดงานกุศลเพื่อหารายได้มาสร้างโรงเรียนสำหรับชาวเขาและประชาชนใกล้เคียง
4. โรงเรียนพ่อหลวงอุปถัมภ์ เป็นโรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้า- อยู่หัวพระราชทานเงินก่อสร้างเป็นอาคารเรียนถาวรสำหรับเด็กชาวเขา
5. โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ เป็นโรงเรียนที่สมเด็จพระนางเจ้า- พระบรมราชินีนาถพระราชทานเงินก่อสร้าง เป็นอาคารเรียนถาวรสำหรับเด็กชาวเขา
6. โรงเรียนในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นโรงเรียนที่สมเด็จพระราชชนนีพระราชทานเงินก่อสร้าง โรงเรียนประเภทนี้ได้รับ พระราชทานนามตามชื่อผู้โดยเสด็จพระราชกุศลก่อสร้างในแต่ละแห่ง เช่น โรงเรียน มิตรมวลชน โรงเรียนจุฬา - ธรรมศาสตร์ โรงเรียนทหารม้าอนุสรณ์ ฯลฯ เป็นโรงเรียน ที่มีอาคารเรียนแบบถาวรสำหรับเด็กชาวเขา

ตั้งแต่ปีที่เริ่มตั้งโรงเรียนตรวจตระเวนชายแดน คือ พ.ศ. 2499 จนถึง พ.ศ. 2526 มีโรงเรียนชาวเขาทั้งหมด 122 โรงเรียน มีจำนวนโรงเรียนที่ยุบเลิก เนื่องจาก ถูกฝ่ายตรงกันข้ามคุกคาม และเด็กอพยพตามผู้ปกครองไปอยู่ที่อื่นจำนวน 22 โรงเรียน โอนให้ สำนักรงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติไปดำเนินการ 58 โรงเรียน ปัจจุบันจึง เหลือโรงเรียนชาวเขาของตรวจตระเวนชายแดนอยู่ 42 โรงเรียน

โรงเรียนชาวเขาของกรมประชาสงเคราะห์

กรมประชาสงเคราะห์จัดการศึกษาให้กับชาวเขาในรูปโรงเรียนชั่วคราว เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 มีโรงเรียนในระยะเริ่มแรก 10 โรงเรียน และขยายเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงสิ้นปี พ.ศ. 2524 มีโรงเรียนชั่วคราวที่เปิดดำเนินการทั้งหมด 197 โรง มีครู 243 คน และมีนักเรียนชาวเขา 6,475 คน นอกจากจะจัดตั้งโรงเรียนชั่วคราวสำหรับเด็กชาวเขาในระดับประถมศึกษาแล้ว กรมประชาสงเคราะห์ยังได้จัดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อการอบรมและพัฒนาเด็กเล็กอย่างถูกต้อง นอกจากนี้กรมประชาสงเคราะห์ยังร่วมมือกับกรมการศึกษานอกโรงเรียนดำเนินการโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศ.ศ.ช.) โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาและการคิดค้นหลักสูตรขั้นมูลฐานสำหรับชาวเขา ซึ่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2523 แล้ว ยังมีโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขาซึ่งเริ่มตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2520 เป็นต้นมา

การจัดการประถมศึกษาสำหรับชาวเขาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียนเริ่มจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขาขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2519 และได้ร่วมมือกับกรมประชาสงเคราะห์ดำเนินงานตามโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา ซึ่งมีระยะเวลาในการดำเนินงาน 5 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2523 - 2528 ให้การศึกษาโดยตั้งศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขาขึ้นโดยจัดกลุ่มหมู่บ้านออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละประมาณ 4 - 9 หมู่บ้านประกอบด้วยหมู่บ้านหลักและหมู่บ้านบริวาร หมู่บ้านบริวารจะมีครูหมู่บ้านละ 1 คน หน้าที่ให้การศึกษาแก่เด็กชาวเขา โดยจัดเนื้อหา หลักสูตรและประสบการณ์ที่จำเป็นสำหรับเด็กให้แตกต่างไปจากเด็กในเมือง และจัดให้เด็กสามารถเรียนได้ด้วยตนเองจากประสบการณ์นอกโรงเรียนหรือนอกเหนือจากที่ครูสอน ส่วนในหมู่บ้านหลัก นอกจากจะมีครู 1 - 2 คน หน้าที่เช่นเดียวกับครูที่หมู่บ้านบริวารแล้ว ยังมีครูอีกคนหนึ่งทำหน้าที่นิเทศและติดตามผลงานของครู โดยการนิเทศจะ เน้นในหลักการของการนิเทศด้วยตนเอง

7. การจัดการประถมศึกษาสำหรับเด็กบางกลุ่ม

โรงเรียนสงเคราะห์เคลื่อนที่ของกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครได้จัดตั้งโรงเรียนสงเคราะห์เคลื่อนที่ของกรุงเทพมหานครขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2520 เพื่อให้บริการด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในแหล่งชุมชนแออัด ซึ่งไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาแม้จะอยู่ในเกณฑ์บังคับประถมศึกษา เนื่องจากยากจน ขาดหลักฐานทะเบียนบ้าน สตรีบัตร ต้องช่วยพ่อแม่หาหนทางหารายได้มาช่วยครอบครัว ทำให้ไม่สามารถเรียนได้เต็มเวลา การจัดบริการจึงให้ฟรีทุกอย่าง เช่น เลือผ้า อุปกรณ์การเรียน อาหารกลางวันและอื่น ๆ ที่จำเป็น

ในปีการศึกษา 2525 กรุงเทพมหานครมีโรงเรียนสงเคราะห์เคลื่อนที่อยู่ในสังกัดงานศึกษานอกกระบบโรงเรียน กองโรงเรียน สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 7 โรงเรียน มีนักเรียนทั้งหมด 918 คน (กองโรงเรียนสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร 2526: เอกสารอัดสำเนา)

โรงเรียนประถมศึกษาในสถานสงเคราะห์เด็กของกรมประชาสงเคราะห์

การจัดการประถมศึกษาของกรมประชาสงเคราะห์จัดอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2483 ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์ได้มอบหมายให้การสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่นเป็นผู้รับผิดชอบนอกจากจะรับผิดชอบในด้านการสงเคราะห์คุ้มครองสวัสดิการแก่เด็กที่ครอบครัวประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านต่างๆ ราชอาณาจักรให้การอุปการะเลี้ยงดู อบรมบ่มนิสัยและแก้ไขความประพฤติ และแก้ปัญหาครอบครัวให้แก่เด็กกำพร้า อนาคตา ยากจน ขาดแคลน ถูกทอดทิ้ง ไร้ที่พึ่ง เร่ร่อน มีปัญหาความประพฤติ พิกการทางร่างกายและสมองให้การศึกษาด้านสามัญ ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์ได้จัดการศึกษาแก่เด็กที่เรียนช้า ระดับอนุบาลและระดับประถมศึกษา

สำหรับการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษานั้น กรมประชาสงเคราะห์จัดให้แก่เด็กที่อยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กจำนวน 11 แห่งคือ

1. สถานแรกรับเด็กชายภาคใต้ จังหวัดยะลา
2. สถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี
3. สถานสงเคราะห์เด็กหญิงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดอุดรธานี
4. สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านปากเกร็ด
5. สถานสงเคราะห์เยาวชนมูลนิธิมหาพรราช
6. สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านบางละมุง
7. สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านศรีธรรมราช
8. สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านเชียงใหม่
9. สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านหนองคาย
10. สถานเยาวชนบ้านห้วยโป่ง จังหวัดระยอง
11. สถานสงเคราะห์เด็กจังหวัดปัตตานี (สำนักงานคณะกรรมการการ-
ประถมศึกษาแห่งชาติ 2528 : 13-22)

จะเห็นว่ารัฐบาลเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง ไม่ว่าเด็กจะพิการ มีปัญหาขัดข้องในการศึกษาเล่าเรียนอย่างไร รัฐบาลก็จะช่วยให้ประชาชนทุกคนได้รับความเสมอภาคทางการศึกษาขั้นประถมศึกษาและได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้ดำเนินชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างภาคภูมิใจ ตลอดจนงานที่เหมาะสม เป็นผลให้เด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาเหล่านั้นกลับกลายมาเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีประโยชน์แก่ส่วนรวม ถือได้ว่ารัฐได้ใช้ภาษีอย่างเฉลียวฉลาด มีเด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาจำนวนไม่น้อยเมื่อได้ผ่านการศึกษาพิเศษหรือการศึกษาสงเคราะห์แล้ว ได้แสดงความสามารถและมีบทบาทแก่สังคมในงานอาชีพหลายสาขา

ดังนั้นจึงเป็นการยืนยันได้ว่าถ้าเด็กได้มีโอกาสศึกษาและมีผู้สนับสนุนอย่างจริงจัง และจริงจังทุกด้านแล้ว ก็จะสามารถทำพานอย่างมีประโยชน์แก่ทุกฝ่ายได้แทนที่จะปล่อยให้เด็กเติบโตไปอย่างคนมีความสามารถน้อยและ เป็นภาระของสังคมที่เกี่ยวข้อง

กล่าวโดยสรุปการจัดการประถมศึกษาของไทยโดยทั่วไปตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 1800 - 2411 ยังไม่มีแบบแผน มีแต่กล่าวถึงนโยบายการจัดการศึกษาอย่างชัดเจน เป็นแต่เพียงเพื่อสนับสนุนกิจการพระศาสนา มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนอ่านหนังสือออก เขียนได้ คิดคำนวณ

เป็นเท่านั้น ไม่มีโครงการศึกษา หลักสูตรและการเรียนการสอนที่แน่นอน ส่วนในช่วง พ.ศ. 2411 - 2453 เป็นระยะปฏิรูปการศึกษา แต่ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์การจัดการศึกษา แต่มีโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ขึ้นเป็นครั้งแรก มีจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา เริ่มมี หลักสูตรและการเรียนการสอนที่เป็นระบบ แบ่งการศึกษาเป็นกรุงเทพฯและหัวเมือง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การจัดการประถมศึกษา มีระบบมากขึ้น ได้กล่าวถึงการศึกษาของเด็กหญิงด้วย และที่สำคัญคือได้มีพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 บังคับให้เด็กทุกคนเมื่อมีอายุในวัยเรียน (7-14 ปี) ต้องเข้ารับการศึกษาระดับ ประถมศึกษา ในรัชสมัยพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นโยบายการจัดการศึกษาชัดเจนขึ้น มี จุดมุ่งหมายในการจัดการประถมศึกษา หลักสูตร และการเรียนการสอนยังคงเหมือนเดิม คือยึดครูเป็นศูนย์กลาง การจัดการประถมศึกษาภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2475 - 2533) มีความมั่นคงพัฒนาการขึ้นมาก การจัดการประถมศึกษาทางด้านนโยบาย จุดมุ่งหมาย แผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรและการเรียนการสอน มีความชัดเจน มี จุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาความงอกงามของเด็กในทางกายภาพ ทางสติปัญญา ในทางสังคม เพื่อ จะให้เด็กพร้อมที่จะเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่เหมาะสมระบอบประชาธิปไตย ดังที่เป็นอยู่ใน ทุกวันนี้ โดยอาศัยการวางพื้นฐานการจัดการประถมศึกษามาจากช่วงการปฏิรูปการศึกษาคือ ในระยะ พ.ศ. 2438 - 2475 นั้นเอง